

Artikel 266 Sr: eenvoudige belediging

11.1 Inleiding

Artikel 266 Sr stelt *eenvoudige belediging* strafbaar. Qua strafmaat is het één der lichtste misdrijven van het Tweede Boek van het WvSr. Er kan ten hoogste drie maanden gevangenisstraf worden opgelegd en/of een geldboete van maximaal 5000 gulden.¹ Voor een beschrijving van de wetsgeschiedenis van art. 266 Sr verwijs ik naar de hoofdstukken 4 en 5.

Anders dan art. 261 Sr, dat de strafbare gedraging tamelijk nauwkeurig omschrijft (hij die opzettelijk iemands eer of goede naam aanrandt, door telastelegging van een bepaald feit met het kennelijke doel van ruchtbaarheid), geeft art. 266 Sr enkele wijzen van 'eenvoudige belediging' aan. Door de veelvoud aan beledigingswijzen heeft het delict volgens Van Bemmelen/Van Veen het karakter van een 'vergaarbak'.² Deze vergaarbak laat zich als volgt ontleden: strafbaar is opzettelijke eenvoudige belediging

- (a) hetzij aangedaan *in het openbaar* (i) mondeling, (ii) bij geschrift of (iii) afbeelding;
- (b) hetzij aangedaan aan iemand *in zijn tegenwoordigheid* (i) mondeling of (ii) door ~~afbeelding~~ **afbeelding**
- (c) hetzij aangedaan door *toegezonden of aangeboden* (i) geschrift of (ii) afbeelding.

In paragraaf 11.2 bespreek ik, mede aan de hand van de rechtspraak inzake art. 266 lid 1 Sr, het vereiste van het opzettelijk beledigend karakter. De positie van het delict eenvoudige belediging ten opzichte van smaad komt in paragraaf 11.3 aan bod. Het slachtofferschap van eenvoudige belediging is het onderwerp van paragraaf 11.4, terwijl in paragraaf 11.5 de overige bestanddelen van art. 266 Sr besproken worden. Tenslotte komen in paragraaf 11.6 enkele aspecten van aan de eenvoudige belediging verwante bepalingen uit lagere regelgeving aan de orde.

11.2 Elke opzettelijke belediging

11.2.1 Inleiding

Een belangrijk aspect van art. 266 Sr is het voor strafbaarheid vereiste beledigende karakter van de uitlating. Het bestanddeel 'eenvoudige belediging' wordt op het eerste gezicht gekenmerkt door een enorme vaagheid. Immers: wanneer is een uitlating beledigend? In de subparagrafen 11.2.2 en 11.2.3 geef ik aan de hand van oude en recente jurisprudentie een kader aan,

1 De vrijheidsstraf kan met een derde worden verhoogd indien de belediging is aangedaan aan de in art. 267 Sr genoemde instellingen of aan personen met een van de aldaar genoemde hoedanigheden; vgl. ook art. 423 Sr.

2 Van Bemmelen/Van Veen III, o.c., p. 119.

waarbinnen de strafbare 'eenvoudige belediging' kan worden geplaatst. Vereist is voorts het opzet om een ander te beledigen. Dit subjectieve aspect komt in paragraaf 11.2.4 aan bod.

In de paragrafen 11.2.2 en 11.2.3 komen twee aspecten van de objectieve zijde van de eenvoudige belediging aan de orde. In de eerste plaats volgt een aantal opmerkingen over de wijze waarop de strafrechter het beledigend karakter van een uitlating toetst (par. 11.2.2). In paragraaf 11.2.3 breng ik de rechtspraak over art. 266 lid 1 Sr systematisch in kaart. Deze jurisprudentie kan, al naar gelang het type belediging dat in het geding is, in vier categorieën worden verdeeld.

De bespreking van het beledigend karakter steunt niet alleen op jurisprudentie inzake art. 266 Sr. Ook de jurisprudentie omtrent een elders strafbaar gestelde vorm van belediging is relevant voor de onderhavige delictsbestanddelen van art. 266 Sr. Het betreft de opzettelijke belediging van een groep mensen wegens hun ras, godsdienst of levensovertuiging of homo- of heteroseksuele gerichtheid (art. 137c Sr). De sterke verwantschap van deze bepaling met (eenvoudige) belediging blijkt onder meer uit de wetsgeschiedenis van de bepalingen uit Titel V Sr. In de MvT op de artt. 137a (oud) e.v. Sr stelde de regering dat de woorden 'zich in beledigende vorm' uitlaten '*allereerst aangeven, dat betrof de uitlating een individueel persoon, belediging in den zin van Titel XVI (...) aanwezig zou moeten zijn*'.³ De ratio van de in 1972 gewijzigde artt. 137c Sr e.v. werd, zoals eerder gezegd, destijds verwoord als het beschermen van groepen mensen tegen het '*enkel aantasten van de eigenwaarde of het in discrediet brengen van de groep*'.⁴ Bij de behandeling van de wijzigingen in de artt. 137c e.v. Sr werd het verband tussen de beledigingsbepalingen van Titel V Sr en art. 266 lid 1 Sr door de regering bevestigd door te stellen dat '*het beledigen van een bepaald persoon bijvoorbeeld wegens zijn ras, onder alle omstandigheden strafbaar [is] op grond van art. 266 Sr*'.⁵

11.2.2 Beledigend karakter

11.2.2.1 Inleiding

Anders dan de omschrijving van smaad in art. 261 Sr, geeft art. 266 Sr geen verplicht middel aan waarmee de eenvoudige belediging gepleegd wordt. De tekst van art. 266 Sr biedt daardoor weinig aanknopingspunten voor de beantwoording van de vraag welke gedragingen onder deze bepaling vallen.

Dat elke opzettelijke belediging strafbaar is, geeft slechts aan dat art. 266 Sr zich niet beperkt tot strafbaarstelling van het uiten van scheldwoorden. Uit de grote hoeveelheid rechtspraak blijkt dat ook andersoortige uitlatingen strafbaar beledigend in de zin van art. 266

3 Tweede Kamer 1933-34, 237, MvT, nr. 3, p. 3.

4 Vgl. Tweede Kamer 1969-70, 9726, MvA, nr. 6, p. 5.

5 Eerste Kamer 1990-91, 20 239, MvA, nr. 76a, p. 1. In dit verband kan worden gewezen op de opsporings- en vervolgingsrichtlijn van het OM inzake belediging en discriminatie van groepen mensen wegens hun ras etc.: 'van belang is de grenszone tussen art. 137c Sr en art. 266 Sr. Wanneer twijfel bestaat over de openbaarheid als bedoeld in art. 137c Sr, wordt de aangifte [van overtreding van art. 137c Sr; FJ] mede als klacht bedoeld in art. 269 Sr, opgenomen (binnen 3 maanden, door een hulpofficier van justitie)' (zie Richtlijnen Openbaar Ministerie, 's-Gravenhage, 1995). In de marge zij opgemerkt dat de aangifte en de klacht niet zonder meer inwisselbaar zijn: in het geval van een klacht moet de klager een uitdrukkelijke *wens tot vervolging* te kennen geven (vgl. HR 11-1-1994, NJ 94 278, m.n. Th.W. van Veen).

Sr zijn. Vier - elkaar ten dele overlappende - typen van uitlatingen kunnen worden onderscheiden, die elk een beledigend karakter hebben.

Voordat in paragraaf 11.2.3 een min of meer gesystemiseerd overzicht van deze rechtspraak wordt gegeven, kan worden gesteld dat uit die rechtspraak blijkt dat er grosso modo twee methoden te ontwaren zijn aan de hand waarvan de rechter tot zijn oordeel met betrekking tot het beledigend karakter van een uitlating komt. Zij kan *in abstracto* worden beoordeeld, dat wil zeggen los van de context waar de uitlating deel van uitmaakt (paragraaf 11.2.2.2). Of zij kan worden getoetst aan de gehele context waar de uitlating deel van uitmaakt (paragraaf 11.2.2.3).

11.2.2.2 HR 21-4-1902, W. 7764: 'Kraai'

Aan het eind van de negentiende eeuw stelde de Hoge Raad dat niet elke gebezigde negatief geladen term een strafbaar beledigend karakter heeft. Een woord kan een ongunstige betekenis hebben, zonder daarom beledigend te zijn. Een woord dat noch in zijn gewone, noch in overdrachtelijke zin beledigend is, wordt dit niet omdat men het bezigt met het opzet om te beledigen, aldus HR 6-12-1887, W. 7053.

In het begin van de twintigste eeuw bevestigde de Hoge Raad deze opvatting. Het gesar door enkele bewoners van een agent in het plaatsje Olst was de aanleiding tot HR 21-4-1902, W. 7764. De agent werd tijdens het surveilleren en het van en naar zijn werk gaan begeleid door de kreten 'ka-ka!' en voorts: 'je bent een kraai, kraai!'⁶ De Hoge Raad overwoog omtrent het beledigend karakter dat het woordje 'kraai' in zijn gewone noch in overdrachtelijke zin beledigend in de zin van art. 266 Sr was. Het College vervolgde:

'Dat er nu wel dieren zijn, wier namen, ingeval daardoor personen worden aangewezen, in de volkstaal, als duidende op slechte of eerkwetsende eigenschappen, een min of meer beledigend karakter dragen, maar dat de kraai, door welke goede of minder goede eigenschappen deze vogel overigens bekend sta, niet tot die dieren behoort'.

Zo'n woord krijgt geen beledigend karakter, zo vervolgde de Hoge Raad, doordat men het bezigt als scheldwoord en dus met het opzet om te beledigen. Een *'objectief vereiste van alle belediging is een uitdrukking waardoor iemands eergevoel kan worden gekwetst of in de ogen van anderen kan worden verminderd en hij alzoo in zijn goeden naam kan worden aangerand'*, aldus ons hoogste rechtscollege. Aan dit vereiste voldeed het woord 'kraai' niet.⁷

Met deze uitspraken werd destijds een grens getrokken rond het terrein van de uitlatingen, die - objectief beschouwd - geschikt waren om een ander te beledigen. Elke uitlating die daartoe redelijkerwijze niet geschikt is, zo parafraseer ik de oude jurisprudentie, viel buiten het terrein van strafbaarheid. Deze nadruk op het objectief beledigend karakter sproot voort uit de op zich

6 Zie hierover verder: Van der Feltz, o.c., p. 16-17.

7 Vgl. ook HR 27-6-1898, W. 7148: de Rb had moeten onderzoeken of een uitlating - taalkundig dan wel in de volkstaal - een zodanige betekenis heeft, dat zij als beledigend had moeten worden aangemerkt (hetgeen een feitelijke beslissing was). De uitdrukking dat het slachtoffer een anarchist was, was niet beledigend, aldus Rb Rotterdam 19-8-1892, W. 6221. Ook de gebezigde term kwee is niet beledigend: *'in deze toevoeging in den zin van de daaraan door den volksmond gehechte beteekenis van "hermaphrodite" niets beledigend is gelegen, omdat, hoezeer zoodanige toevoeging onaangenaam moge zijn voor de betrokkene, in geen geval [wordt] daardoor haar eer of karakter aangerand'*, aldus Rb Dordrecht 3-11-1916, NJ 16, p. 1210.

juiste gedachte dat het bij strafbare belediging niet aankomt op de krenking van het persoonlijk eergevoel van de beledigde. Zijn lange tenen zijn niet doorslaggevend voor het oordeel over het al dan niet (opzettelijk) beledigend karakter van een uitlating.⁸

Deze benadering leidde tot het abstraheren van de uitlating van de context waarin deze werd gedaan.⁹ Deze benaderingswijze vindt men terug in HR 10-2-1940, NJ 40 754. Verdachte had in een weekblad een artikel geschreven met de volgende bewoordingen: 'en deze bezitters behoren voor een groot deel tot het Internationale Jodendom, dat zijn eeuwige rol van parasiet op den arbeid onder alle omstandigheden weet te spelen, ook in perioden van blijvende werkloosheid en laag-conjunctuur'. Het beledigende karakter werd aangenomen, op grond van de overweging: 'gezien de (...) zeer ongunstige beteekenis, die in het spraakgebruik het woord "parasiet" toegepast op personen, algemeen heeft, is de gewraakte uitlating niet een wettelijk geoorloofd afkeurend oordeel, maar bevat zij een noodeloos onteerende qualificatie'.

11.2.2.3 De context van de uitlating

Het is de vraag of het vereiste van het abstract beledigende karakter van een uitlating goed te hanteren is bij de beoordeling. Het lichten van de uitlating uit de context waarin zij is gebezigd, miskent dat de betekenis van een uitdrukking mede bepaald wordt door de omstandigheden van het geval. Met andere woorden: de context waarin de uitlating is gedaan, bepaalt (mede) het al dan niet strafbare beledigende karakter ervan. Relevant is met name de strekking van het betoog waar de beledigende uitlating deel van uitmaakt. Uit die strekking kan de kennelijke bedoeling van de dader met de betreffende uitlating blijken. Ook andere factoren kunnen van belang zijn, zoals de maatschappelijke positie van degene tegen wie de uitlating is gericht.¹⁰

Uit de rechtspraak blijkt dat de strafrechter niet ongenegen is om in sommige gevallen het abstracte toetsingscriterium te verlaten en het objectieve karakter van een uitlating mede te toetsen aan de hand van bovengenoemde factoren. Ik wijs hierbij op drie uitspraken waarin de aan art. 266 Sr verwante artt. 137c en 137e Sr centraal stonden. In HR 11-2-1986, NJ 86 689, m.n. A.C. 't Hart, werd de opvatting van het Hof Amsterdam dat voor de beoordeling of de passages beledigend waren, die passages in samenhang met de overige inhoud van het artikel en gelet op de strekking daarvan gelezen moesten worden, niet in strijd met het recht geacht. 's Hofs arrest werd vernietigd wegens een motiveringsgebrek: het Hof had volgens de Hoge Raad onvoldoende duidelijk gemaakt waarom de hier gebezigde passages - 'die op zich bezwaarlijk anders dan als beledigend kunnen worden aangemerkt' - in het kader van het gehele artikel hun beledigend karakter misten. In HR 16-4-1996, NJ 96 527 werd een soortgelijke uitspraak gegeven: of door het gebruik van de woorden 'vreemdelingen', 'minderheden' en 'asielzoekers' de delictsomschrijving van art. 137c Sr wordt vervuld, is afhankelijk van de aard van de uitlatingen, de eventuele onderlinge samenhang en de context waarin de uitlatingen zijn gedaan. De verdachte was eerder door het Hof 's-Gravenhage vrijgesproken van het aan hem telastegelegde art. 137c Sr: zonder nadere indicatie wat betreft ras, godsdienst of levensovertui-

8 Smidt II, o.c., p. 387; Simons, diss., o.c., p. 180; Hazendonk, o.c., p. 61.

9 Vgl. de jurisprudentie rondom het bestanddeel aanstotelijk voor de eerbaarheid in art. 240 Sr; onomstreden was al in de twintiger jaren dat dit karakter niet slechts door de passage of afbeelding zelf werd bepaald, maar dat dit aan de hand van het gehele werk waarin deze zich bevond werd vastgesteld; vgl. HR 12-4-1920, NJ 20, p. 446; HR 30-3-1925, NJ 25, p. 398.

10 Vgl. ook 't Hart, De rechtspersoon ..., o.c., p. 169.

ging, levert het doen van uitlatingen over 'vreemdelingen', 'minderheden' en 'asielzoekers' geen belediging in de betekenis van die bepaling op. De Hoge Raad overwoog dat de gegeven vrijspraak een onzuivere was en casseerde 's Hof's arrest.¹¹

Mede bepalend voor het objectief beledigende karakter is ook de kennelijke of de naar buiten kenbare bedoeling van de dader. Illustratief is HR 21-2-1995, NJ 95 452. Hierin was ten laste van verdachte bewezen verklaard dat hij, kort gezegd, zich in het openbaar bij afbeelding opzettelijk beledigend had uitgelaten over een groep mensen wegens hun ras. De verdachte had een op een rode mouwband aangebracht hakenkruis gedragen. Het cassatiemiddel bestreed 's Hof's oordeel dat het voeren van de afbeelding van het hakenkruis op een rode armband *als zodanig* 'een beledigende uitlating is'. De Hoge Raad verwierp het middel. Hij overwoog dat het Hof op goede gronden had vastgesteld dat de verdachte een hakenkruis had gedragen met de bedoeling 'het gedachtegoed van het nationaal-socialisme' uit te dragen. Aangezien, zo vervolgde de Hoge Raad:

'De nationaal-socialistische ideologie zich bij uitstek kenmerkt door rassenseer en antisemitisme en in de tweede wereldoorlog op grond van die ideologie de joden zijn vervolgd en op grote schaal zijn vermoord, is het dragen van het hakenkruis, (...), met de door het Hof vastgestelde bedoeling als voormeld, op zichzelf een uitlating bij afbeelding die beledigend is voor Joden 'wegens hun ras', als strafbaar gesteld bij art. 137c Sr'.¹²

De relevantie van de context berooft het criterium van het abstract objectief beledigend karakter niet van zijn belang. Zonder dat er gesproken kan worden van een absolute eis voor strafbaarheid ex art. 266 Sr, is de van de van zijn context geabstraheerde inhoud van een uitlating nog steeds een factor van belang bij het oordeel omtrent haar beledigend karakter. Een aantal uitspraken toont dit aan.

In HR 17-11-1993, NJ 93 275 m.n. Th.W. van Veen, bleek het bezigen van scheldwoorden beledigend in de zin van art. 266 Sr. Dit was tevens het geval in HR 2-11-1993, NJ 94 197, waarin scheldwoorden gebezigd tegen een buschauffeur en agenten als eenvoudige belediging werden gezien. Ook bij beledigingen in de zin van Titel V Sr blijkt dat uitlatingen met een objectief beledigend karakter nog steeds de kern van strafbare belediging vormen. In HR 18-10-1988, NJ 89 467, m.n. G. Mulder, overwoog de Hoge Raad dat 'een uitlating waarvan de strekking is: 'dat al datgene wat aan de joden is overkomen, t/m de vervolging van en de moord op 6 miljoen joden door het Nazi-regiem hun eigen schuld is', moet worden aangemerkt als beledigend in de zin van [art. 137e Sr], ongeacht de reden(en) waarom degene die deze uitlating

11 Zie ook Rb Alkmaar 17-1-1984, NJ 84 428, werd een verdachte vervolgd wegens verspreiding van T-shirts. Op de ene kant waren zij voorzien van de tekst 'I ♥ making love'. Op de andere kant van de T-shirts stond afgedrukt: 'But not with you turkey!!' en 'Fuck off!'. De Rb overwoog dat het woord 'turkey' naar zijn betekenis in het Engelse en Amerikaanse taalgebruik niet als beledigend in de zin van art. 137e Sr kon worden aangemerkt, maar dat niet uitgesloten kon worden geacht dat het door de associatie van het Engelse woord 'turkey' met de Nederlandse woorden 'Turk', 'Turkse' en 'Turkije' hier te lande onder zekere omstandigheden wel als beledigend in de zin van art. 137e Sr ervaren zou kunnen worden. Vermelding verdient ook een civiele uitspraak van Hof Leeuwarden 28-6-1989, NJ 91 18. In een leerboek over taalanalyse had Wolters-Noordhoff een voor de voedselketen McDonalds minder gunstige tekst uit een krantebericht overgenomen. Het Hof overwoog dat 'gelet op de, als feit van algemene bekendheid aan te merken, vooraanstaande positie welke WN als uitgeefster van studieboeken in Nederland heeft, het Hof er wel van uit [moet] gaan, dat WN met de opneming van het litigieuze artikel in "Functioneel Nederlands" geen andere dan didactische bedoelingen heeft gehad, waaronder met name het voorzien in de, in het hiervoor geschetste kader bestaande, behoefte aan een voorbeeld van een bepaald type persuasieve tekst en dat het (...) artikel dan ook is opgenomen met die achtergrond'; vgl. ook HR 15-6-1990, NJ 91 432.

12 Zie voor een soortgelijke uitspraak: HR 4-4-1995, nr. 98.974 (ongepubl.). Niet uitgesloten moet worden geacht dat de Hoge Raad zich hierbij heeft laten inspireren door EHRM 23-9-1994, NJ 95 387, m.n. G. Knigge en E.J. Dommering (Jersild). Hieruit blijkt dat in Straatsburg enig gewicht wordt gehecht aan de intentie van de journalist Jersild met het publiceren van de beledigende uitlatingen. Zie hierover verder hoofdstuk 13.2.

openbaar maakt van mening is dat dit alles de 'eigen schuld' van de joden is'. In HR 14-3-1989, NJ 90 29, m.n. T. Schalken, volgde als antwoord op de vraag of een uitlating beledigend is in de zin van art. 137c Sr de overweging van het Hof dat 'de in de bewezenverklaring overgenomen passages gezamenlijk kunnen worden beschouwd en dat die passages hun beledigend (...) karakter [ontlenen] aan de gebruikte bewoordingen' en dat 'de verdachte daarin uitdrukkingen heeft gebruikt die *naar algemeen spraakgebruik beledigend van aard zijn*' (curs. FJ). Verdachte werd veroordeeld op grond van art. 137c Sr; 's Hof's beslissing werd door de Hoge Raad in stand gelaten.¹³ In HR 11-12-1990, NJ 91 313, m.n. A.C. 't Hart, overwoog het Hof 's-Gravenhage dat verdachte mogelijkwijs met zijn uitlating een redelijk belang nastreefde, doch dat dit aan de bedoelde passages niet het grievend karakter ontnam en dat die passages voor de strekking van het gehele artikel allerminst onmisbaar waren.¹⁴ De Hoge Raad overwoog dat het Hof hiermee tot uitdrukking had gebracht dat de bedoelde passages door de samenhang met de overige inhoud van het artikel hun beledigend karakter niet hadden verloren. Deze beslissing kon vanwege zijn feitelijke aard niet in cassatie worden getoetst.

Uit de jurisprudentie blijkt derhalve dat bij de beoordeling van de vraag of een uitlating beledigend in de betekenis van art. 266 lid 1 Sr of art. 137c Sr is, de context van het geheel waarvan de uitlating deel uitmaakt haar objectief beledigend karakter mede bepaalt. Een abstractie zoals in het Kraai-arrest vindt dan nauwelijks meer plaats. Wel wordt het bezigen van scheldwoorden als een gewichtige factor bezien met betrekking tot de beoordeling van het karakter.

Op voorhand is niet te zeggen wanneer de rechter de uitlating al dan niet mede aan de hand van de kenbare bedoeling van de dader toetst op haar beledigend karakter. Van belang lijkt te zijn welk type belediging in het geding is. Het enkele schelden wordt in de regel los van de context waarin de scheldwoorden zijn gebezigd op zijn strafbare karakter beoordeeld. Bevat een uitlating kritiek op iemands gedragingen, dan lijkt bij de rechter de neiging te bestaan om de context waarin de dader haar heeft gebezigd, bij de oordeelsvorming te betrekken. In paragraaf 11.2.3 geef ik, aan de hand van de rechtspraak, een overzicht van deze typen belediging.

13 Soortgelijke beslissing: HR 26-6-1984, NJ 85 40: het Hof heeft terecht aangenomen dat de passages uitlatingen bevatten, 'waarvan het voor iedere normale lezer duidelijk is dat deze voor de joodse bevolkingsgroep in beledigende vorm zijn vervat'. De Hoge Raad vervolgde: 'die passages bevatten immers uitlatingen die bezwaarlijk anders kunnen worden uitgelegd dan als beledigend voor joden wegens hun ras'.

14 De verdachte had in een polemiek met een (Joodse) schrijver het volgende geschreven: 'wat ruikt 't hier naar Caramel. Vandaag verbranden ze alleen de suikerzieke Joden; moet je horen, Jezus, wat dacht je van een vrolijke familiefilm over een klein meisje dat de hele oorlog door de Gestapo belt: Kom me halen! kom me halen! m'n dagboek is klaar! ... en ze komen niet!'

11.2.3 Vier grondtypen van eenvoudige belediging

11.2.3.1 Inleiding

Uit de grote hoeveelheid rechtspraak inzake art. 266 Sr valt af te leiden dat men vier grondtypen van eenvoudige belediging kan onderscheiden. In de eerste plaats treft men uitlatingen aan die minachting tot uitdrukking brengen. De in het spraakgebruik als scheldwoorden erkende termen vallen daaronder. Schelden kan men als formele belediging kenschetsen (paragraaf 11.2.3.2). In de tweede plaats treft men termen aan die weliswaar niet als scheldwoorden te karakteriseren zijn, maar die desondanks minachting uitdrukken (11.2.3.3). In de derde plaats zijn er uitlatingen die als insinuerend gekarakteriseerd kunnen worden, zonder dat zij per se pejoratief bedoeld hoeven te zijn. Men zou dergelijke uitlatingen als materieel (eenvoudig) beledigend kunnen beschouwen (paragraaf 11.2.3.4). Tenslotte treft men uitlatingen aan die (negatieve) kritiek inhouden op eens anders gedragingen of denkbeelden en die gepaard gaat met grievende termen (paragraaf 11.2.3.5).

De hier gemaakte indeling loopt niet parallel aan de in paragraaf 11.2.2 gemaakte indeling. Dáár ging het om verschillende aspecten van de beoordeling van het beledigend karakter van uitlatingen. In de volgende paragrafen komt een viertal typen belediging aan de orde. Elk type kent min of meer zijn eigen beoordelingsstramien.

11.2.3.2 Formele eenvoudige belediging, minachting uitdrukkend

Een lange reeks uitspraken toont aan dat schelden in beginsel beledigend is. Een eerste voorbeeld is de zaak, die leidde tot HR 21-11-1897, W. 5505. Daarin had een deurwaarder van de directe belastingen beslag gelegd op de inboedel van een tuinder, die zijn 'patentbelasting' kennelijk niet betaald had. Terwijl de deurwaarder zijn plicht deed, wees de tuinman hem de deur met de woorden: 'mijn deur uit, snotneus, kwajongen!'. In het cassatiemiddel werd gesteld dat de gebezigde uitlatingen niet het 'persoonlijk karakter' der deurwaarder betroffen en derhalve niet beledigend waren. De Hoge Raad dacht daar anders over. Het rechtscollege overwoog dat de woorden, nu deze van een geringschatting van een deurwaarder getuigden, beledigend in de zin van artt. 266 j° 267 (oud) Sr waren, waarmee het cassatieberoep werd verworpen.¹⁵

In HR 27-6-1898, W. 7148 was er sprake van een belediging aangedaan aan een ambtenaar in de rechtmatige uitoefening zijner bediening (artt. 266 j° 267 (oud) Sr). In zijn café aan de Amsterdamse Emmastraat had verdachte tegen zijn vrouw gezegd op het moment dat twee agenten in zijn etablissement aanwezig waren ter controle van de naleving van de Drankwet: 'geef die schoremer geen antwoord meer!', die schoremer weten toch niet wat witte port is!'. Het Hof Amsterdam had - in verband met de weerlegging van het verweer dat de gebezigde uitdrukkingen typisch Jordanees waren en dus niet beledigend - ter zitting een deskundige op

15 Op 16 november 1893, om kwart over acht 's avonds, trof een surveillerende agent bij de Der Aa-kerk te Groningen slager De G. aan. Blijkens het proces-verbaal van de agent had de slager, 'na zich van zijn water te hebben ontlast, met zijn mannelijkheid uit de gulf van zijn broek hangende, [zich] op de openbare weg bevonden'. De agent verdacht de man ter zake van overtreding van art. 239 Sr (openbare schennis van de eerbaarheid). De verdachte voegde de agent toe: 'bliksemse kwajongen!'. De Groninger Rechtbank veroordeelde hem wegens eenvoudige belediging (Rb Groningen (23-12-1893, W. 6550). Vgl. ook Rb Heerenveen 11-4-1889, W. 5764, waarin de uitlating dat er (op Troelstra na) nog '99 schoeljes' in de Tweede Kamer zitten, als belediging ex art. 266 Sr werd aangemerkt; zie ook HR 26-6-1905, W. 8285.

dit terrein aan het woord gelaten. Deze deskundige was de ter zitting dienstdoende conciërge van het gerechtsgebouw waarin het Hof zetelde. Deze verklaarde

'Dat hij gedurende 29 jaar in de Jordaan was geweest, en dat hij aldaar onder de lagere volksklassen honderden malen waargenomen had, dat lieden, die onderling twist hadden en elkaar van hun minachting deden blijken, zich daartoe [bedienden] van de uitdrukking "schoremer", zodat aldaar met die uitdrukking te kennen werd gegeven, dat men iemand [is], die minachting verdient'.

Het Hof maakte deze conclusie tot de zijne. Het voegde daaraan toe dat de uitlating beledigend was. In het bezigen van de uitdrukking lag volgens het Hof immers 'minachting besloten jegens den persoon wien zij geldt, waardoor deze in zijn gevoel van eer kan worden gekwetst'. In het cassatiemiddel werd het verweer herhaald. De Hoge Raad verwierp het cassatieberoep. Hij overwoog dat onder de aanranding van de eer begrepen moest worden de vermindering van de zedelijke waarde van de aangesprokene. Dat zulks door de gebezigde uitlatingen was gebeurd, had het Hof kunnen vaststellen. De kastelein kon zijn straf van zeven dagen gevangenis gaan uitzitten.

In HR 11-11-1918, NJ 19, p. 7, overwoog ons hoogste rechtscollege dat de uitdrukkingen 'gek, idioot' en 'je moet het dwangbuis aan hebben, gelijk je vader die in het gesticht zit in Zuidlaren', een beledigend karakter hebben

'Nu de door verdachte gebezigde uitdrukkingen kunnen worden gebruikt om niets anders te kennen geven, dan dat [het slachtoffer] (...) lijdt aan een zielsziekte en verpleging behoeft, die op zoodanige lijdens wel wordt toegepast [en als zodanig niet beledigend wordt geacht], dat die uitdrukkingen in den volksmond echter veelal in geheel anderen zin wordt gebezigd en door dit veelvuldig gebruik in de volkstaal een beteekenis hebben gekregen, dat hij, omtrent wien zij worden geuit, of schoon niet lijdende aan een zielsziekte door zijn handeling en gedragingen zich met niet of slechts ten dele verantwoordelijke personen op één lijn stelt, dat zij aldus opgevat zeker minachting te kennen geven (...) en het slachtoffer in zijn eer aantasten'.

Ook de uitlating 'hij is schoftig', welke woorden de rechter kennelijk had opgevat als 'hij gedraagt zich als een schoft', bleek een beledigend karakter te hebben. Zij droegen *minachting* uit voor de persoon, op wie ze betrekking hadden, aldus HR 18-5-1936, NJ 36 872.¹⁶ Het tegen een parkeerbon uitschrijvende agente van politie uiten van kwalificaties als: 'klerewijf, kankerhoer, teringlijer, joe ma pang-pang! (je moeder is een hoer)' werd eveneens beledigend geacht (HR 17-11-1993, NJ 93 275, m.n. Th.W. van Veen).¹⁷ In HR 2-11-1993, NJ 94 197,

16 Vgl. HR 29-2-1904, W. 8040: met de uitdrukking 'godverdommeschen aap' wordt minachting uitgedrukt; Rb Winschoten 11-11-1918, NJ 19, p. 8: de tegen de conducteur op de trein tussen Zuidbroek en Winschoten geuite woorden: 'tegen zulke grote snotneuzen, ploerten, schurken die jullie zijn, praat ik niet!' zijn beledigend, daar zij minachting uitdrukken ten aanzien van de conducteur; vgl. ook HR 21-11-1897, W. 5505: de uitdrukking 'mijn deur uit, snotneus, kwajongen!', getuigde van een geringschatting jegens de aangesprokene en was aldus beledigend in de zin van artt. 266 j° 267 (oud) Sr. De uitdrukking 'snotneus', was beledigend, daar 'zij geringschatting te kennen gaf van die ambtenaar, waardoor hij in zijn eer werd aangerand', aldus HR 26-11-1928, NJ 29, p. 269.

17 Vgl. ook HR 5-10-1982, NJ 83 271: de toevoeging aan een agent: 'vieze rooie grote klootzak, doe grode mongool, vieze schurk, viezerik!' had in het licht van bovenstaande jurisprudentie onmiskenbaar een beledigend karakter; tot veroordeling leidde de uitspraak evenwel niet, daar niet bewezen werd dat de agent

m.n. Th.W. van Veen, werd de verdachte vervolgd ter zake van: 'jullie discrimineren godverdomme alles, vuile racist, smerige nazi' en: 'fascistische honden, nazi's!'. Veroordeling wegens eenvoudige belediging volgde.

Deze rechtspraak kan worden samengevat met de stelling dat het bezigen van in het spraakgebruik erkende scheldwoorden beledigend is in de zin van art. 266 lid 1 Sr.¹⁸

11.2.3.3 Geen scheldwoorden, wel minachting

Het bezigen van scheldwoorden kan als wijze van eenvoudige belediging onderscheiden worden van uitlatingen, die gespeend zijn van scheldwoorden, maar desondanks minachting uitdrukken. Het verschil met de scheldwoorden is dat in de hier bedoelde gebezigde uitdrukkingen op zichzelf beschouwd geen minachting besloten ligt. Die minachting, en daarmee de belediging,¹⁹ ligt besloten in de context van het geheel waar de uitlating deel van uitmaakt. Daarbij zijn vooral van belang de strekking van de dader met het betoog en de positie van degene die het onderwerp is van het betoog.

Deze beledigingswijze doet zich blijkens de rechtspraak vrij veel voor in de sfeer van opzettelijke belediging van een groep mensen wegens hun ras, godsdienst, levensbeschouwing of seksuele gerichtheid (art. 137c Sr). De uitlating is beledigend omdat daardoor de eigenwaarde van een groep mensen wordt aangetast.

Dat dit type belediging strafbaar is, blijkt uit een groot aantal uitspraken. In HR 26-6-1984, NJ 85 40, stond de volgende passage centraal: 'B., die gehuwd is met een Duitse - jodin - die dus blijkbaar ook niet vergast is'; en: 'de agressieve en kijdende duitse jodin'. Deze passages, gepubliceerd in een artikel in het tijdschrift *De Storm* dat de ex-voorzitter van de NVU tot onderwerp had, konden volgens de Hoge Raad 'bezwaarlijk anders worden uitgelegd dan als beledigend voor joden wegens hun ras'. Het Hof kon derhalve komen tot het oordeel dat de passages beledigend waren in de zin van art. 137c Sr.

De volgende uitspraak betreft uitlatingen die onmiskenbaar onder dit type belediging vallen. De tijdens de massale vredesdemonstratie van oktober 1983 geuite woorden 'Okee NSB, Joden weg ermee, Sieg Heil, Hitler!' waren als zodanig kwetsend voor de eigenwaarde van een groep mensen. In cassatie werd onder meer aangevoerd dat de woorden 'okee NSB', 'Sieg Heil' en 'Hitler!' niet beledigend waren voor een groep mensen. De Hoge Raad overwoog dat de in het middel bedoelde woorden door het Hof kennelijk waren opgevat - 'gelijk het heeft kunnen doen' - als geuit in samenhang met het eveneens bewezenverklaarde 'Joden weg ermee!' en aldus opgevat had het Hof die uitlatingen kunnen aanmerken als beledigend in de zin van art. 137c Sr (HR 22-3-1988, NJ 88 876).²⁰

in de rechtmatige uitoefening zijner bediening was en niet van een klacht bleek ter zake van de overgebleven, op art. 266 Sr toegespitste telastelegging.

18 Zie hierover verder hoofdstuk 17.

19 Vgl. de eerder aangehaalde passage uit de MvA in: Tweede Kamer 1969-70, 9726, nr. 6, p. 5.

20 Vgl. Rb Groningen 18-9-1992, NJ 93 72: het afbeelden van een hakenkruis in samenhang met het uiten van de woorden 'Weg met het NSDAP-verbod!' is beledigend: 'een hakenkruis is, met name door het misbruik dat in de jaren vóór en tijdens de Tweede Wereldoorlog de Duitse NSDAP onder leiding van Hitler daarvan maakte, bij uitstek een anti-semitisch symbool geworden, dat niet alleen beledigend is voor Joodse mensen, maar ook voor allen die vanuit hun levensovertuiging de ideologie van het nationaal-socialisme, waarvan rassendiscriminatie een fundamenteel onderdeel uitmaakt, verwerpen'.

Ook HR 14-3-1989, NJ 90 29, m.n. T. Schalken, kan in dit verband genoemd worden. In een verkiezingspamflet kwamen de volgende passages voor: '... het invoegen van buitenlanders in onze gezags- en bestuursorganen vind ik even onbeschaamd als na het tafelschuimen de vrouw van de gastheer aanranden. Een Marokkaan in een stadsbestuur? Volgens de pers zal zijn bezigheid daar niet anders zijn dan het in zijn land bekende vragen om "basjisj"'. De rechter oordeelde dat deze passages als beledigend voor een groep mensen wegens hun ras konden worden beschouwd.²¹ Tenslotte kan gewezen worden op HR 2-5-1995, NJ 95 621. Centraal stond een tekst in een wervingsfolder van de CP '86, getiteld 'Ons eigen volk eerst!'. In de folder werd gerept van een 'totale leegverkoop van onze culturele waarden' etc., die 'een enorm succes' geworden zou zijn. 'In de aanbieding' was 'een multiraciale hutspot, honderdduizenden overbodige legale en illegale vreemdelingen, tienduizenden asielbedriegers, een onbeheersbare criminaliteit (...) en nog veel meer onwelkom ongeregeld'. De verdachte was voor deze passage wegens art. 137e Sr veroordeeld. In het middel werd over een motiveringsgebrek geklaagd. In het middel werd gesteld dat, ook gelet op de context, de uitlatingen betrekking hadden op niet-Nederlanders. Uit de inhoud van de gehele brochure viel niet af te leiden dat zij betrekking had op een meer specifieke categorie niet-Nederlanders. De Hoge Raad verwierp het middel. Hij overwoog dat het een feit van algemene bekendheid is, dat de in Nederland verblijvende vreemdelingen tot bepaalde etnische minderheden behoren. Hij achtte 's Hofs oordeel, dat met de uitdrukking 'multi-raciale hutspot', gezien in samenhang met andere gebezigde termen zoals 'asielbedriegers', werd bedoeld op etnische buitenlanders, niet onbegrijpelijk. Op grond hiervan werd aangenomen dat verdachte folders verspreidde, waarvan hij wist of redelijkerwijze kon vermoeden dat de daarin vervatte uitlatingen beledigend waren voor een groep mensen wegens hun ras.

De hier aangehaalde uitlatingen bestonden ieder voor zich niet uit scheldwoorden. Het beledigend karakter kon derhalve niet zonder meer worden aangenomen. Uit de gebezigde uitdrukkingen kon echter wel een, ten aanzien van deze groep mensen, minachtend oordeel wegens hun ras worden afgeleid. Het is duidelijk dat bij dit type uitlatingen het objectief beledigend karakter (mede) afhangt van de context (de strekking van het betoog, de naar buiten

21 In dit verband zij ook verwezen naar de (civiele) uitspraak van Rb 's-Gravenhage 3-10-1991, KG 91 339. Eiser - gewezen verdachte van een moordzaak, waarin op grond van aanwezigheid van noodweerexces tot ontslag van rechtsvervolging was geoordeeld - had de tijdens die strafzaak in het requisitoir gedane opmerkingen door de OvJ als onrechtmatig bestempeld. De OvJ had opgemerkt dat de handelwijze van de gewezen verdachte kon worden omschreven als 'regelrechte en/of pure liquidatie' en als 'een executie'. De President van de Rechtbank overwoog in kort geding dat de OvJ zich mogelijk 'genuanceerder' had kunnen uitdrukken, maar dat - nu zowel de OvJ als de raadsman tijdens de zitting 'met kracht moeten opkomen voor de belangen waarvoor [zij staan] - in het licht van het strafdossier en het recht van de OvJ om er een andere opvatting op na te houden, die termen niet onnodig grievend en onzorgvuldig waren'. Corstens neemt overigens aan dat - in het geval van uitlatingen over en weer in de rechtszaal - de grens van het toelaatbare ligt, daar waar de door de deelnemers van het onderzoek ter zitting gedane uitlatingen de 'belangen van een goede vervolging' resp. de 'verdediging *in het geheel* niet meer kunnen dienen' (curs.: FJ); vgl. Corstens, Het Nederlandse strafprocesrecht ..., o.c., p. 557-558. Op grond van art. 274 lid 1 Sv kan de rechter overigens al te krasse uitdrukkingen gebezigd door zowel de OvJ als door de (raadsman van de) verdachte tegengaan. Zie ook HR 25-11-1997, NJ 98 261: het doen van beledigende uitlatingen tijdens een kort geding kan straffeloos zijn indien die uitlatingen in het kader van noodzakelijke verdediging zijn gedaan.

blijkende bedoeling van de dader alsmede de positie van de aangesprokene) waarin zij wordt gedaan.²²

11.2.3.4 Materiële eenvoudige belediging

Het derde type eenvoudige belediging dat men in de rechtspraak aantreft is de zogeheten materiële belediging. Het gaat hierbij om een uitlating die de typische kenmerken van smaad mist. Meestal zal het voor smaad essentiële aspect van het bepaalde feit ontbreken. Dikwijls wordt de inhoud van de uitlating gekenmerkt door een zekere vaagheid. Zij is dan meer als een bedekte aantijging oftewel als een insinuatie te beschouwen. De dader beschuldigt niet, maar verwijst naar een vermeende en als negatief beschouwde karaktertrek van de aangesprokene. De opmerking bijvoorbeeld, dat iemand zich aan oplichterij schuldig zou maken, insinueert een oneerlijk karakter. Hierin ligt het (objectief) beledigend karakter besloten.

In een aantal uitspraken met betrekking tot dit type van eenvoudige belediging is een verband gelegd met het archaïsch aandoende begrip zedelijkheid. Zo overwoog de Hoge Raad in HR 27-6-1898, W. 7148, dat *'rechtens onderscheiden moet worden tusschen een onaangename bejegening en belediging'*. Van dit laatste is *'volgens de wet'* sprake als *'iemand wordt aangetast in de eer'*. Dit is het geval als er *'vermindering [is] in zijn zedelijke waarde'*, aldus de Hoge Raad.²³ Hiervan is sprake indien van iemand wordt gezegd dat zijn (vermeende) gedragingen niet beantwoorden aan de goede zeden, een begrip dat op het eerste gezicht in vaagheid niet onderdoet voor de term eer. G.E. Mulder spreekt in zijn dissertatie over *'de algemeen erkende of althans in de plaatselijke samenleving algemeen erkende zedelijkheidsnormen'*.²⁴ De aan de beledigde toegeschreven gedraging wordt, anders gezegd, als strijdig met de positieve moraal en dus als verwerpelijk beschouwd. Hierdoor wordt het slachtoffer in een ongunstig daglicht geplaatst.²⁵

Deze uitleg bezigde de rechtspraak ook ten tijde van de Code Pénal met betrekking tot de voorloper van het huidige art. 266 Sr, art. 471 sub 11 CP. De strafbaarheid van een uitlating werd veelal getoetst aan de vraag of de uitdrukking 'eenig verwijt of aanmerking bevat ten nadeele van de zedelijkheid of het gedrag' van het slachtoffer (aldus HR 9-12-1878, W. 4335).²⁶

22 Zie over de kennelijke bedoeling van de dader het eerder genoemde HR 21-2-1995, NJ 95 452. Vgl. ook HR 4-4-1995, NJB 2-6-1995 nr. 22. Art. 137e Sr kent als negatief bestanddeel het anders dan ten behoeve van zakelijke berichtgeving een beledigende uitlating openbaar maken of verspreiden etc. In dit verband kan gewezen worden op HR 27-10-1987, NJ 88 538, m.n. Th.W. van Veen: het Hof Arnhem verwierp verdachtes verweer dat het boekwerkje met als opschrift 'Sechs Millionen Juden vergast-verbrannt?', een wetenschappelijk werk behelsde, door te overwegen dat 'het kwestieuze geschrift niet op een behoorlijke wijze in debat treedt met bestaand, historisch, wetenschappelijk bronnenmateriaal over de Tweede Wereldoorlog en in het bijzonder over de Jodenvervolgung'. De Hoge Raad overwoog dat het Hof dit verweer had verworpen op gronden welke die beslissing konden dragen.

23 In de literatuur is eensgezind op de term zedelijkheid in verband met het eerbegrip de nadruk gelegd; vgl. Simons, diss, o.c., p. 171: eer als erkenning van de zedelijke waarde; Hazendonk, o.c., p. 73; in het slothoofdstuk kom ik hier uitgebreid op terug.

24 Aldus G.E. Mulder, Van bewijs van goed zedelijk gedrag tot verklaring omtrent het gedrag, 1955 (Diss. Groningen), p. 82.

25 Vgl. HR 15-9-1997, DD 98.007.

26 Zie hierover hoofdstuk 3.2.

In dit verband kan ook gewezen worden op de rechtspraak omtrent de artt. 367 en 375 CP, laster resp. hoon. Deze bepalingen bevatten de bestanddelen het blootstellen aan de verachting der medeburgeren resp. het telastleggen van bepaalde ondeugden. Deze werden begrepen als het verspreiden van een slechte eigenschap van iemand.²⁷ In dit licht is de uitspraak van de Rb Breda 14-5-1925, NJ 26, p. 553 wel te plaatsen. Hierin overwoog de rechtbank dat de bewering dat 'jij de vader van de meinedige [bent]', niet beledigend is. Zij behelst immers geen vermelding van '*afkeurenswaardige daden of eigenschappen*'. Het zijn van vader van een verdachte is namelijk op zichzelf niet een afkeurenswaardig feit. Dat de Rb Rotterdam in zijn vonnis van 17-5-1927, W. 11742, overwoog dat een uitlating beledigend in de zin van art. 266 Sr is, indien zij de 'zedelijke persoonlijkheid aantast', is eveneens te begrijpen. In deze zaak had de verdachte tijdens een openbare vergadering van de Communistische Partij Holland van een (sociaal-democratische) directeur van een nachtveiligheidsdienst gezegd 'dat hij van het uurloon misschien wel zestig centen in eigen zak steekt'.

Onder het begrip zedelijke waarde wordt in ieder geval begrepen persoonlijke waarden of eigenschappen. Hazendonk noemt in dit verband eigenschappen als eerlijkheid en betrouwbaarheid.²⁸ Indien in telastegelegde feiten een aantasting besloten lag van deze aan de persoon van de aangesprokene gekoppelde eigenschappen, was de uitlating beledigend in de zin van art. 266 Sr.

Hiervan bestaan enkele voorbeelden. Het uitroepen in de rechtszaal 'daar staat de meineedige!', had een beledigend karakter, daar het de aangesprokene van meineed beschuldigt, zo overwoog de Hoge Raad in HR 17-1-1927, NJ 27, p. 189. In een geschrift van iemand zeggen dat hij 'fraude' heeft gepleegd, leverde eenvoudige belediging op, zo bleek uit HR 11-11-1929, NJ 30, p. 152. In HR 29-1-1934, NJ 34, p. 595, werd het - colporterend met een krant - in het openbaar roepen 'Leest van den verdwenen fl. 1800,- van de stakende textielarbeiders, waarvan Van A. fl. 1100,- heeft teruggebracht; waar zijn de andere centen?', als beledigend beschouwd, daar het betichting van oneerlijkheid inhield, aldus ons hoogste rechtscollege. En in HR 11-3-1935, NJ 35, p. 711 had verdachte een briefkaart geschreven, waarin de uitlating 'het ontmaskeren van een op zeer lage trap van ontwikkeling staande derderangsartiest' was vervat. Deze uitlating betrof, aldus 's Hogen Raads overweging, het aan het licht brengen van op slinkse wijze verrichte minderwaardige handelingen en betrof aldus het karakter en de eer van degene, wiens ontmaskering werd gevraagd. In HR 8-4-1935, NJ 35, p. 997, werd een insinuatie van oneerlijkheden 'op de meest losse gronden' als eenvoudig beledigend geoordeeld.

Een verwijt van een ander soort onzedelijk gedrag en dus beledigend gedrag vindt men in HR 27-3-1933, NJ 33, p. 1428. In deze zaak werd de uitlating tegen een zekere Klein: 'Klein, centjes, centjes, rekening betalen, Klein!' beledigend geacht. De daarin vervatte aantijging - Klein zou een wanbetaler zijn - was in strijd met de waarheid en (wellicht mede) daardoor beledigend. In HR 28-6-1937, NJ 38 867, werd de op een briefkaart afgedrukte tekst van art. 326a Sr (flessentrekkerij), alsmede de toevoeging 'herhaaldelijk, maar steeds tevergeefs verzochten wij u om betaling ...', strafbaar geoordeeld. Het enkele brandmerken van iemand als flessentrekker was beledigend. Illustratief is ook HR 1-4-1940, NJ 40 729 met de woorden

27 Vgl. Janssens, Ik zal jelui ..., o.c., p. 50.

28 Hazendonk, o.c., p. 73; blijkens de rechtspraktijk ten tijde van de Code Pénal werd uitgegaan van een waardenpatroon dat slechts op persoonlijke waarden zag; krenking van iemands beroepswaarde etc. viel er niet onder; vgl. Janssens, Ik zal jelui ..., o.c., p. 52.

'B. betaal je schuld, met al je schuld' werd de toegesprokene beschuldigd van wanbetaling. Uitgesproken ten aanzien van derden hadden zij een beledigend karakter.²⁹

In HR 10-3-1941, NJ 41 498, stond de betichting van diefstal van drie gulden door een onderwijzer centraal. Het verwijt werd besloten met de volgende zinsnede: 'hopelijk ontwaakt het schoolmeesters geweten nog eens'. De Hoge Raad overwoog hierover, dat hierbij 'dus den geadresseerde werd toegevoegd dat zijn geweten thans sliep, hetgeen krenkend voor zijn eergevoel was' en derhalve beledigend. Tenslotte kan worden gewezen op HR 2-6-1992, DD 92.356. In deze uitspraak stond de volgende uitlating centraal: 'Kindermoordenares; jij hebt je kind vermoord'; 'als je beter had opgepast, dan was je kind nou niet dood geweest'. Deze uitlating die een gepleegd levensdelict insinueert, werd als eenvoudig beledigend geoordeeld.

Gemeenschappelijk aan deze uitlatingen is dat de daders door de uitlatingen de aangesprokene in verband brachten met gedragingen, die strijden met de positieve moraal.

De zedelijke waarden betreffen ook de gedragingen van personen in hun beroepsuitoefening. Terecht nam Simons aan dat '*gevorderd mag worden de erkenning van de zedelijke waarde (...) van iemand in verband met den door hem waargenomen maatschappelijken werkring*'.³⁰ Het onderscheid tussen de persoonsgebonden waarden en die welke (bijvoorbeeld) iemands beroepsbezigheden betreffen, lijkt mij gekunsteld. Niet valt immers in te zien dat een (beledigende) uitlating omtrent iemands werk niet zijn 'persoon' kan treffen. De bedekte aantijging dat iemand als onderzoeker plagieert, is niet minder een insinuatie van onbetrouwbaarheid dan de bewering dat iemand de boel fleest. De bewering dat de wetenschappelijke onderzoeker in zijn werk plagiaat pleegt slaat terug op de zedelijke waarde van de onderzoeker als persoon. In de rechtspraak is (dan ook) het onderscheid niet altijd aangehouden: uitlatingen waarin de bekwaamheid of de integriteit van de aangesprokene als beroepsbeoefenaar in twijfel werd getrokken, zijn niet zelden beledigend in de zin van art. 266 Sr geoordeeld.

Terecht spreekt Simons van een belediging die iemand in verband met de door hem waargenomen maatschappelijke werkring wordt aangedaan. Het zal duidelijk zijn dat een uitlating die alleen het ambt die of het beroep dat de persoon uitoefent betreft, niet beledigend in de betekenis van art. 266 lid 1 Sr is, daar zij niet de zedelijke waarde van de persoon treft. In dit geval is HR 24-2-1902, W. 7730 het vermelden waard. In deze zaak werd door de Hoge Raad overwogen dat in de uitlating dat de aangesprokene 'professor in de godgeleerdheid of volksverneukerij aan de Rijksuniversiteit Groningen' is, een minachting is gelegen voor de door de aangesproken hoogleraar onderwezen wetenschap, maar voor hem persoonlijk geen belediging bevat. Met de uitlating werd niet te kennen gegeven dat die hoogleraar zijn studenten en in ruimere kring het volk zou misleiden of bedriegen. De uitlating betrof de godsdienstwetenschap. Indien de uitlating betrekking heeft op de wijze waarop de aangesproken persoon zijn functie uitoefent en wanneer daardoor diens integriteit als beroepsbeoefenaar wordt aangetast, is zij

29 Daarentegen is een insinuatie van gebrek aan kredietwaardigheid niet per se beledigend. Blijkens oudere rechtspraak leverde het publiekelijk betwijfelen van iemands kredietwaardigheid geen belediging ex art. 266 Sr op. In haar vonnis overwoog de Rechtbank Breda dat het opnemen van een advertentie waarin de opsteller meldde dat zijn faillissement het gevolg zou zijn van het niet betalen van een met name genoemde firma, niet beledigend is (Rb Breda 1-10-1914, NJ 15, p. 188). In HR 30-5-1932, NJ 32, p. 1147, werd een op een helrode, over de post verzonden, briefkaart gedrukte aanmaning 'betaal uw schuld!' evenmin beledigend geacht. De wijze waarop tot betaling werd aangemaand had in het laatstgenoemde arrest wellicht tot een ander oordeel kunnen leiden.

30 Simons, Leerboek II, o.c., p. 57; vgl. ook Van der Feltz, o.c., p. 9.

beledigend in de betekenis van art. 266 Sr. Uit de vele rechtspraak blijkt dat kritiek op het functioneren van leden van de rechterlijke macht, burgemeesters en andere personen met enig gezag bekleed leidde in het - soms niet al te verre - verleden tot veroordelingen wegens eenvoudige belediging.³¹ In HR 2-1-1923, NJ 23, p. 433, overwoog de Hoge Raad dat kritiek op het handelen van een OvJ

'Ook beledigend kan zijn en zulks hier inderdaad het geval is, waar in het door req. geschreven artikel de wijze waarop genoemd ambtenaar van het O.M. zijn taak als vertegenwoordiger van het Staatsgezag uitoefent, zoodanig is omschreven, dat daardoor diens karakter als eerlijk ambtenaar wordt aangetast'.³²

In de zaak die leidde tot HR 1-2-1972, DD 72.069, werd een burgemeester 'geknoei' met loting over resterende raadszetels verweten. Aantijgingen als zou een rechter - zitting houdend ter openbare civiele rolzitting - 'even corrupt [zijn] als al die andere rechters waartegen ik, als ik weer buiten ben, een klacht zal indienen', waren volgens het Hof van Justitie van de Nederlandse Antillen geschikt om de eer van die rechter in de ogen van de ter rolzitting aanwezige personen te verminderen (HR 1-2-1984, NJ 83 336, m.n. A.C. 't Hart).³³

- 31 Maar niet alleen gezagsdragers: ook andere beroepsbeoefenaars konden als zodanig beledigd worden. Vgl. bijvoorbeeld HR 21-11-1989, DD 90.130. Hierin werd een beslissing van Hof Leeuwarden door de Hoge Raad in stand gelaten: de term 'aasgieren', gebezigd in relatie tot de werkzaamheden van drie personen als makelaars, bevatte een beledigend karakter ex art. 266 Sr.
- 32 De verdachte had in een tijdschrift een kritisch artikel geschreven over het requisitoir van een met name genoemde OvJ. Dit requisitoir betrof de vervolging van een automobilist die een voetganger had aangereden. In het artikel kwamen onder meer de volgende passages voor: '... maar denk alsjeblieft niet, dat [de OvJ] er ook maar met een woord op wees, dat de aangereden stakker een breed en vrij voetpad tot zijn beschikking had, en, temeer wegens zijn doofheid verstandig aan gedaan zou hebben om daarvan gebruik te maken. Daar heeft gezegde functionaris natuurlijk nog eens niet aan gedacht. Voor dergelijke gezonde gedachten is in autophagie hersens uiteraard geen plaats. Zeker, ik zal niet ontkennen, dat er onder automobilisten individuen zijn, die het predikaat 'dol' inderdaad verdienen, maar heeft men die niet onder alle categorieën van personen, ook onder de ambtenaren van het O.M.??? Er zijn autobestuurders, gelukkig zeldzaam, die achter het stuur gezeten, en een doel voor oogen, niet naar links of rechts kijken, doch maar doorrazen, beneveld door snelheidswaanzin, maar er zijn ook ambtenaren O.M., gelukkig zeldzaam, die, achter de groene tafel gezeten en autobestuurders voor oogen hebben, niet naar links of rechts kijken, doch doorrazen beneveld door mania autophobia. En met zóó'n functionaris zitten wij (...) opgescheept'.
- 33 Deze (Antilliaanse) zaak was ook in een ander opzicht interessant. De telastelegging en bewezenverklaring was in de primaire, officiële rechtstaal gesteld: in het Nederlands, terwijl de beledigende passages in de Antilliaanse taal waren weergegeven. Het cassatiemiddel stelde dat het belang van de uitwendige openbaarheid van de procesvoering met zich meebrengt dat de Antilliaanse passages in de telastelegging gevolgd hadden moeten worden door de Nederlandse vertaling ervan. Het middel bepleitte, nu dit niet was gebeurd, de nietigheid van de dagvaarding. Bovendien voerde het middel aan dat, nu niet bleek dat de leden van de Hoge Raad het Antilliaans machtig zouden zijn, ook een marginale toetsing van 's Hof's beslissing omtrent het beledigende karakter der gewraakte uitlatingen niet mogelijk zou zijn. De Hoge Raad verwierp het beroep. Hij overwoog hiertoe dat uit art. 169 (oud) Sv Ned. Ant. volgt dat *'de schriftelijke behandeling van strafzaken op de Antillen in de Nederlandse taal geschiedt, doch dat bij het onderzoek ter terechtzitting ook de landstaal is toegelaten'*. Uit de stukken van de zitting bleek dat daaraan in de onderhavige zaak was voldaan. *'Daaraan [deed]'*, zo vervolgde de Hoge Raad, *'niet af dat in de in het Nederlands gestelde dagvaarding en in de bewezenverklaring een passage voorkomt in de landstaal, weergevende hetgeen verdachte feitelijk heeft gezegd. Bovendien bevindt zich bij de stukken (...) de Nederlandse weergave van bedoelde passage en heeft blijkens de (...) processen-verbaal van de gehouden terechtzitting een tolk in de landstaal zowel bij het onderzoek*

In HR 22-3-1988, DD 88.281, was ten laste van verdachte bewezen verklaard dat hij van een burgemeester had beweerd dat deze een te lage onroerend goed belasting zou hebben betaald en tevens dat hij 'over een reeks van jaren voor acht kinderen kindergeld in strijd met de kinderbijslagregeling had geïnd. Een strafklacht ligt dienaangaande bij het O.M. voor'. Deze uitlating werd jegens de burgemeester beledigend in de zin van art. 266 Sr geoordeeld.

In HR 22-12-1992, nr. 92.210 (ongepubl.) werd overwogen dat een suggestie als zouden gemeenteambtenaren, de gemeenteraad en het college van B&W incompetent zijn, onder omstandigheden strafbaar kan zijn op grond van artt. 266 j° 267 Sr. Onder meer werd van een College van B&W gezegd dat het zich 'niets aantrekt van regels.' Voorts meldde het stuk: '[een] verzwaarde politiewet is (...) toch overbodig (...). Als ze binnen willen doen ze dat toch, wettig of niet wettig, fatsoenlijk of niet fatsoenlijk'. Ook werd van het College gezegd dat 'ze op het gemeentehuis (...) beter de jeneverfles [kunnen] hanteren dan behoorlijk en accuraat werken'. Tevens werd een ambtenaar van de gemeente van drankmisbruik en gebrek aan normbesef beticht. Onder meer werd van de betreffende ambtenaar gezegd: 'de recreant belt de gemeente om die dumping te laten stoppen, doch krijgt een dronken lor aan de telefoon met een heleboel gelach en geroezemoes op de achtergrond'. Het verwijt eindigde als volgt: 'en dan wordt er een vent als Van W. het toneel opgeschoven. Een jonge man, van elk normbesef ontbloot (...); een jonge man die carrière wil maken over de ruggen van oude mensen en (...) die bij de Raad van State glashard de hele boel bij elkaar [staat] te liegen ...'.

In HR 25-10-1994, nr. 97.691 (ongepubl.), was bewezen verklaard dat de verdachte zich tijdens een openbare terechtzitting van de politierechter over de rechterlijke macht, het Openbaar Ministerie en de politie beledigend had uitgelaten. Verdachte drukte zich ter zitting als volgt uit: 'Ik ben er trots op om de SS-methoden van uw handlangers te mogen zien'; 'U, politierechter, past in het nationaal-socialistisch strafrechtssysteem'; 'U officier van justitie bent een leugenaar'; 'alles staat in het teken van misleiding door het Openbaar Ministerie'. Hij besloot zijn tirade met het uitspreken van zijn mening dat 'politici, rechters en officieren van justitie struisvogels zijn'. Die mening betrof ook de functionarissen voor wie de verdachte zich bevond: 'Ik heb het tegen U persoonlijk!'.³⁴

De insinuatie kan ook een groep mensen (wegens hun ras) betreffen. Zo werd in HR 25-11-1997, NJ 98 261, naar mijn mening terecht, de volgende opmerkingen beledigend in de zin van art. 137c Sr geoordeeld: 'waarom is deze discussie [over de vraag of de holocaust inderdaad heeft plaatsgevonden - FJ] nog aktueel? *Voor de holocaust-supporters betekent het: aanzienlijke financiële steun voor de staat Israël, een eindeloze bron van inkomsten voor de overlevenden en hun nakomelingen*, maar vooral een moreel vrijspel voor het zionisme in het Middenoosten. Slachtoffers zijn Duitsland en bezet Palestina; en iedere ideologische stroming die men onder het mom van neo-nazisme wil doodverven'. Door het door mij gecursiveerde gedeelte wordt gesuggereerd dat de (nabestaanden van de) overlevenden van de holocaust de 'mythe' door haar te koesteren ten eigen bate aanwenden.³⁵

ter zitting als bij de openbare uitspraak van het vonnis al hetgeen ter terechtzitting is gesproken of voorgelezen, vertolkt'.

34 Voor deze tirade tegen het openbaar gezag en tegen ambtenaren in de rechtmatige uitoefening hunner bediening legde het Hof 's-Hertogenbosch een voor beledigingszaken uitzonderlijk hoge straf op: een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf voor de duur van twee maanden.

35 Zie ook HR 27-10-1987, NJ 88 538: de Hoge Raad liet de veroordeling wegens art. 137e Sr van degene die een soortgelijke insinuatie deed, in stand.

Iets anders is de vraag of verwijten van domheid of van onbekwaamheid met betrekking tot de uitoefening van een functie onder het regime van art. 266 Sr vallen. Een dergelijke uitlating hoeft niet per se een betichting van onzedelijk gedrag te bevatten. De wijze waarop de uitlating wordt gedaan kan een aanwijzing zijn voor de beledigende strekking van zo'n uitlating.

De rechtspraak bevat een aantal voorbeelden van zaken waarin functionarissen onbenulligheid werd verweten. In HR 27-5-1907, W. 8553, werd een advocaat tot een geldboete van fl.50 veroordeeld wegens - in een fraaie volzin gestelde - eenvoudige belediging van een notaris. De advocaat had hem beledigd door in een afschrift van een exploit te schrijven dat deze notaris

'Eischen [had] gesteld, die op geenerlei wettelijke voorschrift gegrond [zijn], doch overigens enkel en alleen tot tergen uitgevonden zijn, maar bovendien getuigenis afleggen van een kleinheid van ziel en verstand, die men alleen in vlegeljaren denkt aan te treffen, doch zeker niet bij een mens als [de notaris], geposeerd en poseur, doch ongevraagd blijk gevende dat de mooie kleeren die hij draagt en de salonbuigingen die hij maakt en de kennis die hij heeft van lekkerbekkigheid en andere hem toedichte en wellicht toe te dichten eigenschappen, prachtig van uiterlijk, edoch van binnen niets dan leegheid ...'.

De Hoge Raad liet de beslissing van de Rb Maastricht, dat het geschrevene beledigend voor de notaris was, in stand. Hij overwoog dat de gebezigde uitlating beledigend was, 'vooral wanneer de bewering een notaris betreft', omdat zij diens eer en goede naam aantastte. Mogelijk dat naast de overweging van de positie van (i.c.) een notaris, ook de denigrerende wijze waarop hem de onbekwaamheid werd verweten een factor was bij de beoordeling van deze uitlating.

In HR 20-6-1938, NJ 39 87 was van een denigrerende wijze van uitlaten echter nauwelijks te spreken. In deze zaak werd aan een burgemeester verweten en dat hij 'de portée van een ingediende motie niet snapte'. Ook viel hem het verwijt ten deel dat hij 'den Raad aan zijn laars lapt'. Deze verwijten leverden de verdachte een veroordeling wegens eenvoudige belediging op.³⁶ Kennelijk was in dit geval de positie van de burgemeester te zeer in het geding.

Deze uitspraken geven mijns inziens een goed beeld van wat de rechtspraak in de loop der jaren als eenvoudige (materiële) belediging heeft beschouwd. Strafbaar is die uitlating, waarmee de dader de aangesprokene beticht van gedragingen die strijden met de zedelijke waarden. Men kan het ook wat eigentijdser uitdrukken: elke tegen iemand gerichte insinuatie van een gedraging die strijdt met de positieve moraal is in beginsel eenvoudig beledigend. Het maakt daarbij niet uit of de gedraging verricht zou zijn in de uitoefening van een of andere functie of als privaat persoon. Indien de uitlating niet de persoon maar de functie die hij uitoefent betreft, bevat zij geen verwijt van 'onzedelijk' gedrag en is zij daardoor niet strafbaar.

36 Vgl. eerder HR 29-4-1935, NJ 35, p. 1000.

11.2.3.5 Kritiek op niet-zedelijk gebied, 'grievend' verwoord

11.2.3.5.1 Inleiding

Een apart type van eenvoudige belediging dat men in de rechtspraak aantreft is de uitlating waarin eens anders gedragingen of denkbeelden wordt bekritiseerd. Kenmerkend voor dit type belediging is dat, anders dan bij die hiervoor besproken typen van eenvoudige belediging, de uitlating niet of niet primair iemands doen of laten op zedelijk terrein betreft.

Niet elke negatieve uitlating over iemand is beledigend in de zin van art. 266 Sr (en artt. 137c e.v. Sr). Kritiek bijvoorbeeld op prestaties van artiesten of wetenschappers betreft noch de persoonlijke waarde van de aangesprokene noch zijn waarde als beroepsbeoefenaar.³⁷ Niemand zal volhouden dat een recensent zich voor de strafrechter moet verantwoorden voor een integere doch vernietigende recensie over een artistieke prestatie. De uitspraak van Rb Rotterdam 26-1-1889, W. 5700, is wat dat betreft nog steeds relevant. In deze zaak stond een kritisch oordeel over de prestaties van een operazanger centraal. In de kritiek werd onder meer aangevoerd dat de zanger in een bepaald gedeelte van zijn rol had 'gejammerd'. De Rotterdamse rechtbank vond dat dit oordeel geen beledigend karakter had. De rechter overwoog dat het oordeel dit karakter miste doordat naast het negatieve oordeel over de zanger ook waardering over zijn optreden was uitgesproken. Aanmerkingen op zowel de toonvorming als de hoogte van de stem hadden geen zodanig karakter dat daardoor de zanger in zijn eer of goede naam werd aangetast, aldus de rechtbank.

Vervolgingen wegens eenvoudige belediging bestaande uit kritiek op artistieke prestaties hebben overigens in het verleden zelden plaats gehad. Anders is het gesteld met kritiek op de handel en wandel van politici en ambtenaren. Niet zelden leidden dit soort kritische uitlatingen tot veroordelingen. Pas vanaf de zestiger jaren grijpt men bij negatieve kritiek op het beleid van bewindspersonen of de verrichtingen van ambtenaren minder snel naar het strafrecht. Mede onder invloed van de klassieke grondrechten - en dan vooral de uitwerking in de jurisprudentie van art. 10 EVRM³⁸ - is er in de afgelopen decennia een verschuiving opgetreden in de opvattingen over het strafbare beledigende karakter van uitlatingen die in een politieke en openbare context zijn gedaan. Waar in vroeger tijden het functioneren van het gezag door de belediging aangetast werd geacht, overheerst tegenwoordig de opvatting dat hoge bomen veel wind moeten kunnen vangen.³⁹

37 In het Duitse strafrecht is dergelijke kritiek expliciet uitgesloten van strafbaarheid. Art. 193 StrGb luidt: *'Tadelnde Urteile über wissenschaftliche, künstlerische oder gewerbliche Leistungen, desgleichen Äusserungen, welche zur Ausführung oder Verteidigung von Rechten oder zur Wahrnehmung berechtigter Interessen gemacht werden (...) sind nur insofern strafbar, als das Vorhandensein einer Beleidigung aus der Form der Äusserung oder aus den Umständen, unter welchen sie geschah, hervorgeht'*.

38 Zie hierover hoofdstuk 13.2. 'Nationale' veroordelingen wegens belediging van het gezag, individuele politici of ambtenaren zijn, kort samengevat, veelal in strijd geacht door het EHRM met art. 10 van het Verdrag, dat de vrijheid van meningsuiting garandeert in de aangesloten staten; vgl. onder meer EHRM 26-4-1979, NJ 80 146, m.n. E. Alkema (Sunday Times); EHRM 8-7-1986, NJ 87 901, m.n. E. Alkema (Lingens); EHRM 23-4-1992, NJ 94 102, m.n. E. Dommering (Castells); EHRM 25-6-1992, series A, nr. 239 (Thorgeirson); EHRM 28-8-1992, NJ 94 103, m.n. E. Dommering (Schwabe); EHRM 26-4-1995, NJ 96 497, m.n. E. Dommering (Prager en Oberschlick).

39 Vgl. G.A.I. Schuijt, Hinderlijk volgen ofwel: hoge bomen vangen veel wind, in: Recht in de kijker; het recht en de media (red. P.B. Hugenholz et al.), Zwolle, 1990, p. 99.

Sinds de Wet van 25 maart 1978, S. 155, wordt deze opvatting in het tweede lid van art. 266 Sr uitgedrukt:

*'Niet als eenvoudige belediging strafbaar zijn gedragingen die ertoe strekken een oordeel te geven over de behartiging van openbare belangen en die er niet op zijn gericht ook in een ander opzicht of zwaarder te grieven dan uit die strekking voortvloeit.'*⁴⁰

Bovendien werpt deze bepaling haar schaduw bij de beslissing omtrent vervolging reeds vooruit. Vervolging en veroordeling wegens belediging van het gezag en gezagsdragers *in een politieke context* gedaan, komen in de periode na de Tweede Wereldoorlog in afnemende mate voor.

Waar kritiek op de verrichtingen van politici en ambtenaren - mede door art. 266 lid 2 Sr - niet snel strafbaar zal zijn, worden kritische uitlatingen waarin bepaalde minderheden centraal staan, juist wel snel strafbaar geacht.⁴¹ In de volgende twee paragrafen geef ik een overzicht van de relevante rechtspraak. Achtereenvolgens komen de beledigende uitlatingen over politici etc. en ambtenaren aan bod (paragraaf 11.2.3.5.2), terwijl daarna de rechtspraak inzake art. 137c Sr ter sprake komt (paragraaf 11.2.3.5.3).

11.2.3.5.2 Beledigende kritiek op politici en ambtenaren

Uit met name vooroorlogse rechtspraak blijkt dat forse kritiek op politiek handelen tot een veroordeling wegens eenvoudige belediging kon leiden. Indien de kritiek dan ook nog in stevige taal was vervat, oordeelde men klaarblijkelijk dat dergelijk taalgebruik strafbaar was, ongeacht de strekking van de uitlating. Een aantal oude voorbeelden maken dit duidelijk.

In Rb Amsterdam 10-3-1916, NJ 16, p. 312, werd een krasse uitspraak over de toenmalige minister van landbouw, nijverheid en handel beledigend geoordeeld. Naar aanleiding van zijn beleid rond de melkvoorziening in de hoofdstad - het waren de jaren van de voedseldistributie gedurende de Eerste Wereldoorlog - schreef een journalist in De Telegraaf onder meer de volgende woorden over de bewindsman: "'Het Volk" van gisteravond noemt den zoetemelkschen dictator, die zijn boertjes als een zorgzame vader en een teedere moeder verzorgt kortweg een "schavuit", die het was, omdat hij tenslotte de macht in zijn onbekwame en besmeurde handen had (...).' Voorts schreef de journalist over 'het walgelijke gedraai van dezen minister' en het 'jammerlijke geknoei van dezen Boeren-minister'. De Amsterdamse rechtbank achtte deze uitlating in strijd met de artt. 266 j° 267 (oud) Sr, daar zij *'een aantasting [is] van de zedelijke waarde van iemand, die aan het hoofd staat van een departement, en derhalve beledigend [is]'*.

Dit lot trof ook de verdachte die in een door hem gemaakte afbeelding de toenmalige minister Ruijs de Beerenbrouck in gala-uniform liet rondrijden op paard en wagen, 'kenlijk een arbeider voorstellend persoon wurgend', met als onderschrift: 'Weg met Ruijs de edelman, die voor het volk Weltert'. Nu deze handelingen betrekking hadden op de handelingen van de minister *'als zodanig en niet als particulier persoon'*, betrof het strafbare belediging van de minister, aldus HR 3-1-1934, NJ 34, p. 322.⁴²

40 Zie over art. 266 lid 2 Sr: hoofdstuk 13.5.

41 In de rechtspraak wordt aangenomen dat art. 266 lid 2 Sr niet analoog op art. 137c Sr van toepassing is; zie HR 11-3-1986, NJ 86 613; zie ook de conclusie van A.-G. Leijten voorafgaande aan HR 6-12-1983, NJ 84 601 (voor een relativering van laatstgenoemde uitspraak: HR 25-11-1997, NJ 98 261).

42 Vgl. ook HR 27-6-1938, NJ 38 1022.

De Wet van 19 juli 1934 (S. 405) bracht enige verandering. Door deze wet werd het doen van uitlatingen in beledigende vorm over het openbaar gezag, lichaam of instelling verboden (art. 137a (oud) Sr). Nu de wetgever alleen de uitlatingen in de beledigende vorm verbood en de zogenaamde materiële belediging van de overheid niet expliciet wenste te verbieden,⁴³ leek het erop dat alleen kritiek die in gepeperde bewoordingen was vervat strafbaar zou zijn. Zo was in HR 8-4-1935, NJ 35, p. 995 de uitlating dat het College van Burgemeester en Wethouders van Gorkum zich aan corruptie schuldig zou hebben gemaakt, op zodanige wijze en bewoordingen gedaan dat zij beledigend was. In HR 2-12-1935, NJ 36 241 m.n. W. Pompe, werd de woordkeuze en schrijfwijze van 'Recht'-bank, in dienst staande van onze klasse-vijand en dus 'klasse'-justitie' beledigend geoordeeld. In HR 14-2-1956, NJ 56 309, werd het kwalificeren van politieambtenaren als 'luie runderen, platvoeten en schietdienders' nodeloos krenkend geacht en daardoor beledigend. In HR 13-10-1959, NJ 60 41, bleek de uitlating dat een lid van de Koninklijke Marechaussee 'zuivere Gestapo-methoden' had gebruikt, beledigend.

Wellicht opvallend is dat in civilibus de neiging bestond om minder snel een belediging aan te nemen in geval van politieke kritiek op de verrichtingen van politici en ambtenaren dan in het strafrecht.⁴⁴ Een verklaring hiervoor kan gelegen zijn in het feit dat de civiele rechter alleen over de positie van de eiser hoefde te oordelen; de positie van het gezag dat door de belediging ex art. 266 lid 1 Sr zou zijn aangetast, was in civilibus niet in het geding. Peters wijst in zijn dissertatie op het feit dat slachtoffers van politieke belediging destijds eerder geneigd waren hun heil te zoeken in het strafrecht, omdat kritiek op de overheid daar (zwaarder) bestraft kon worden. Ook wijst hij op het feit dat functionarissen 'liever niet ten behoeve van zichzelf opkwamen in een burgerlijk geding maar dit liever overlieten aan het openbaar ministerie'.⁴⁵ En dat betekende strafvervolgning.

De hierboven geciteerde uitspraken laten de indruk na dat de strafrechtelijke beoordeling van de hier geciteerde (kritische) uitlatingen het resultaat is van een zekere abstractie van de context waarin zij zijn gebezigd. Later worden uitlatingen in politiek verband anders beoordeeld. De context van de uitlating, waarbij de strekking van het gehele betoog waar zij deel van uitmaakt van belang is, gaat het al dan niet strafbare karakter ervan bepalen. Dit vond zijn uitdrukking in het tweede lid, dat bij de wetwijziging van 1978 aan art. 266 Sr werd gevoegd. Daarin werd, zoals gezegd, bepaald dat een uitlating die ertoe strekt een oordeel te geven over de behartiging van openbare belangen niet een eenvoudige belediging inhoudt.

Er waren wel twee rechterlijke uitspraken voor nodig om dit tweede lid in de wet neergelegd te krijgen. In beide gevallen werd politieke kritiek op een 'bevriend staatshoofd'

43 Aan het eind van de dertiger jaren werd door de toenmalige regering - in het kader van de 'beteugeling van de persexcessen' - voorgesteld om ook de materiële belediging onder art. 137 (oud) Sr te brengen. Dit door J.C. van Oven in NJB 1939, p. 407 krachtig bestreden ontwerp heeft het Staatsblad nimmer gehaald.

44 Vgl. bijvoorbeeld Rb 's-Hertogenbosch 17-1-1930, NJ 31, p. 238; Rb Haarlem 27-6-1933, NJ 35, p. 1307; Hof Amsterdam 23-4-1958, NJ 58 482; Hof Amsterdam 15-7-1993, Mediaforum 1993, nr. 9, bijlage 5; Hof Amsterdam 30-9-1993, Mediaforum 1993, nr. 11/12, bijlage 5. Zie voor uitgebreide beschrijving van de civiele beledigingsjurisprudentie onder meer: Aubel, o.c.; J.A. Peters, Het primaat van de vrijheid van meningsuiting, Nijmegen, 1981 (diss. Leiden), p. 74 e.v.; J.M. de Meij, Uitingsvrijheid; de vrije informatiestroom in grondwettelijk perspectief; 2e dr., Amsterdam, 1996, p. 111 e.v. Verder zij verwezen naar het door G.A.I. Schuijt bewerkte hoofdstuk uit de losbladige editie van Onrechtmatige daad (hoofdstuk VII) en naar de jurisprudentie-overzichten van de tijdschriften Informatierecht/AMI en Mediaforum.

45 Zie Peters, o.c., p. 81.

beledigend (in de zin van art. 117 (oud) Sr⁴⁶) geoordeeld. In HR 7-11-1967, NJ 68 44 m.n. D. van Eck, stelde verdachte, na veroordeling wegens belediging, cassatie tegen de uitspraak in. In zijn middel stelde verdachte dat het roepen van 'Johnson moordenaar!' niet een opzettelijke belediging opleverde. Volgens hem kon er geen sprake zijn van een, zoals de verdachte opmerkte, 'materiële normschending', nu staatshoofden die tegelijkertijd praktiserend politicus zijn onvermijdelijk aan scherpe en soms meedogenloze kritiek blootstaan. De verdachte refereerde aan de bestaande rechtspraktijk in de Verenigde Staten, waar een dergelijke uitlating als overdrachtelijk zou worden gezien en niet als (strafbaar) beledigend. In zijn opvatting had het Hof niet tot het bewijs van belediging kunnen komen. De Hoge Raad verwierp het cassatieberoep. Hij overwoog kort en bondig dat 'de woorden 'Johnson moordenaar!' een krenking voor de eer of goede naam inhouden en mitsdien een beledigend karakter [droegen]'.⁴⁷

Naar mijn mening valt op deze beslissing wel wat af te dingen. De in deze zaak gebezigde uitlating had - gelet op de aard van de betichting, namelijk dat Johnson een moord had gepleegd - ontegenzeggelijk een objectief beledigend karakter. De context waarin zij werd gedaan, ontnam aan de uitlating echter dat karakter. Met de steller van het cassatiemiddel meen ik dat deze term (in het kader van het Vietnam- debat) overdrachtelijk werd gebruikt. De persoon van de oud-president werd niet beschuldigd van overtreding van (het 'Amerikaanse' equivalent van) art. 289 Sr, maar de regering van de V.S. werd duidelijk gemaakt wat de spreker vond van haar politiek beleid inzake Vietnam. Haar werd verweten dat zij jonge soldaten, veelal met dodelijke afloop, het oerwoud instuurde ten behoeve van een zinloze oorlog.

In HR 5-11-1968, NJ 69 78, m.n. W. Prins, bleef - in een andere zaak - een veroordeeling tot een boete van honderd gulden wegens het overtreden van eveneens art. 117 (oud) Sr in stand. Het Hof Amsterdam had terecht kunnen oordelen dat de uitlating 'de president van Amerika is een oorlogsmisdadiger! volgens het recht van Neurenberg en Tokyo' een krenking van de eer en goede naam van het (...) staatshoofd inhoudt en '*mitsdien een beledigend karakter droeg*', aldus de Hoge Raad. Aan dit oordeel deed niet af dat het bezigen van deze termen in de Verenigde Staten volstrekt legitiem zou zijn en daar nimmer tot vervolging en veroordeling zou hebben geleid, aldus ons hoogste rechtscollege.

Deze uitspraken, die allerwegen werden bekritiseerd, waren de aanleiding tot een wetswijziging inzake strafbare belediging, waarin de hierboven genoemde, nieuwe opvattingen in de strafwet tot uitdrukking kwamen. In de context van een politiek debat of debat over publieke aangelegenheden, met andere woorden, lijken de marges van wat geoorloofd is, ruimer te zijn.⁴⁸

Een en ander leidde ertoe dat met betrekking tot dergelijke uitlatingen nauwelijks meer vervolging wordt ingesteld. Dat is anders in het geval van uitlatingen waarin bepaalde minderheden centraal staan. Deze worden in de volgende paragraaf besproken.

46 Deze, in 1978 geschrapte, bepaling luidde destijds: '*opzettelijke belediging een regerend vorst of ander hoofd van een bevriende staat aangedaan, wordt gestraft met ...*'.

47 Zie over deze uitspraak ook L.H.C. Hulsman, annotatie onder HR 7-11-1967, in: *Ars Aequi* (1968), p. 366.

48 De vraag blijft gewettigd of een uitlating als die gedaan in HR 5-11-1968, NJ 69 78, die marge niet overschrijdt. Niet onverdedigbaar is de stelling dat de betichting dat de president naar volkenrechtelijke maatstaven een oorlogsmisdadiger is, anders dan de kreet 'Johnson moordenaar!' ondanks de politieke context het beledigend karakter behoudt, daar deze betichting door haar inhoud de aangesprokene persoonlijk en daardoor zwaarder grijft dan uit de strekking voortvloeit (zie lid 2). Een andere vraag had kunnen zijn of deze vervolging opportuun was.

11.2.3.5.3 Minderheden en belediging

Aan de politieke belediging verwante belediging is *negatieve kritiek* waarbij bepaalde minderheden in het geding zijn. Wanneer deze kritiek grievend is verwoord, is veroordeling wegens het zich beledigend uitlaten over een groep mensen wegens ras, godsdienst, levensovertuiging of hetero- of homoseksuele gerichtheid niet uitgesloten.⁴⁹ Art. 137c Sr kent, anders dan art. 266 lid 1 Sr, geen exceptie.⁵⁰

Dat negatieve kritiek op bepaalde politieke verrichtingen - die in naam van een staat worden gedaan - tot een veroordeling kan leiden, wordt geïllustreerd door HR 6-12-1983, NJ 84 601. Naar aanleiding van de militaire acties door Israël in Libanon had het Palestina-comité afbeeldingen verspreid waarop soldaten waren te zien die waren voorzien van een helm met het woord 'Israël', alsmede een hakenkruis. Het Gerechtshof 's-Hertogenbosch oordeelde de afbeelding beledigend voor een groep mensen wegens hun ras.⁵¹ Het Hof overwoog dat de afbeelding zo kon worden gekwalificeerd, nu de staat Israël bekritiseerd werd door middel van de associatie tussen haar buitenlandse politiek en het lot van de joden in de Tweede Wereldoorlog. Dit kon temeer niet door de beugel, daar er een nauwe verbondenheid bestaat tussen de joden en de staat Israël (Hof 's-Hertogenbosch 22-9-1983, NJ 84 600). De Hoge Raad casseerde niet.

In HR 18-10-1988, NJ 89 476, m.n. G. Mulder, vernietigde de Hoge Raad de beslissing van het Hof Arnhem, waarin het een (onzuivere) vrijspraak had gegeven van het telastegelegde (verspreiding van) beledigende geschriften in de zin van art. 137e (oud) Sr. Het Arnhemse Hof had overwogen dat de passages op zichzelf beschouwd beledigend waren voor een groep mensen wegens hun ras of hun godsdienst of levensovertuiging. Niettemin kon uit de inhoud van de artikelen het beledigend karakter niet worden afgeleid, omdat mede in aanmerking genomen moest worden dat ten eerste de bedoelingen van verdachte niet op belediging waren gericht en ten tweede dat met schuld van de Joden niet werd gedoeld op eigen schuld in ethische of politiek-maatschappelijke zin of schuld gelegen in het Jood-zijn, doch op het verwerpen door de Joden van Jezus als Messias, hetgeen, zo overwoog het Hof, in de door verdachte aangehangen godsdienstige opvattingen een gegeven van fundamentele betekenis was. De Hoge Raad casseerde. Hij overwoog dat de beantwoording van de vraag of een uitlating beledigend is in de zin van de artt. 137c j° 137e Sr, afhankelijk is van de aard van de uitlating en niet mede van de bedoelingen van degene die ze openbaar maakt. Voorts overwoog de Hoge Raad dat 'een uitlating waarvan de strekking is, dat al datgene wat de joden is overkomen, tot en met de vervolging van en de moord op 6 miljoen joden door het nazi-regiem hun eigen schuld is, moet worden aangemerkt als beledigend, ongeacht de reden(en) waarom degene die deze uitlating openbaar maakt van mening is dat dit alles hun eigen schuld is'. Het Leeuwarder gerechtshof veroordeelde verdachte na verwijzing wegens overtreding van art. 137e (oud) Sr.

49 Zie hierover onder meer Van der Neut, Discriminatie ..., o.c., p. 68 e.v.; Th. Rosier, Discriminerende belediging; waarom het Palestina-comité, de Goerees en Theo van Gogh niet veroordeeld hadden mogen worden, in: Recht en Kritiek 22(1996) 4, p. 305 e.v.

50 Art. 266 lid 2 Sr is blijkens HR 6-12-1983, NJ 84 601, niet analoog op art. 137c Sr van toepassing. In hoofdstuk 6.4 schreef ik dat de regering destijds wel een soortgelijke exceptie wilde invoeren. Dit voorstel stuitte op veel kritiek en de regering zag van haar voorstel af (zie o.m. B.F. Keulen en W. Wedzinga, o.c., p. 1228 e.v.). Zie HR 25-11-1997, NJ 98 261: niet uitgesloten is dat degene aan wie het verbod van art. 137c Sr is telastegelegd zich kan beroepen op de noodzakelijke verdediging (zie hierover hoofdstuk 16.3.2).

51 Zie over de vraag of deze belediging *wegens ras* plaatsvond: hoofdstuk 14. Vgl. ook Nieuwenhuis, o.c., p. 291.

Het overwoog hiertoe dat de verdachte, van wie aannemelijk is dat zij over het inzicht beschikt waarover blijkens de ervaring volwassen mensen in de regel beschikken, zich van de gevoelens van de joden met betrekking tot hetgeen in de Tweede Wereldoorlog is gebeurd en van de traumatische gevolgen daarvan voor de joden, bewust moet zijn geweest (Hof Leeuwarden 16-3-1989, NJ 89 810).⁵²

In HR 11-12-1990, NJ 91 313 had de verdachte Van G. in het kader van kritiek op de (joodse) auteur L. de Winter in een artikel de volgende passages opgenomen: 'wat ruikt 't hier naar Caramel. Vandaag verbranden ze alleen de suikerzieke Joden; moet je horen, Jezus, wat dacht je van een vrolijke familiefilm over een klein meisje dat de hele oorlog door de Gestapo belt: Kom me halen! kom me halen! m'n dagboek is klaar! ... en ze komen niet!' De verdachte had in hoger beroep aangevoerd dat de passages als hyperbool gebezigd waren. Van G. wilde met deze passages de integriteit van De Winter als schrijver en als filmregisseur ter discussie stellen. Hij was namelijk de mening toegedaan dat, kort gezegd, De Winter de holocaust ten behoeve van eigen gewin exploiteerde. Het Hof verwierp het verweer van de verdachte. Het overwoog dat verdachte 'mogelijkerwijze met de hier geciteerde uitlating een redelijk belang nastreefde, doch dat dit aan de bedoelde passages niet het grievend karakter ontnam en dat die passages voor de strekking van het gehele artikel allerminst onmisbaar waren.' De Hoge Raad overwoog dat het Hof hiermee tot uitdrukking had gebracht dat de bedoelde passages door de samenhang met de overige inhoud van het artikel hun beledigend karakter niet hadden verloren.

Beide uitspraken vallen op, doordat bij de oordeelsvorming aan de kenbare bedoeling van de daders geen doorslaggevend gewicht wordt gehecht.⁵³ Dat leek wel het geval te zijn in HR 11-1-1994, DD 94.190. In deze zaak, die ook Van G. betrof, kwam het Hof Amsterdam tot een volstrekt andere beslissing dan gelet op de voorgaande beslissingen verwacht mocht worden.⁵⁴ Het Hof stelde naar aanleiding van de bewijsvraag vast dat de betwiste uitlatingen niet op zichzelf gelezen moesten worden, doch in samenhang met de overige inhoud van het essay, waarbij met name gelet moest worden op de strekking van het geheel. Vervolgens stelde het Hof die strekking vast. Deze kon worden omschreven als een verwijt van Van G. aan de schrijver Leon de Winter dat deze zijn artistiek falen verhulde met een beroep op wat De Winter aanduidde als zijn Joodse identiteit.

Voorts, zo stelde het Hof vast, verweet de verdachte de schrijver dat hij uit commerciële motieven appelleerde aan het collectieve schuldbesef van het Nederlandse volk dat tijdens de Tweede Wereldoorlog te weinig actief verzet zou hebben geboden. Nadat het de strekking van het werk aldus had weergegeven, stelde het Amsterdamse Hof vervolgens vast dat de uitlatingen

52 Zie ook HR 25-11-1997, NJ 98 261: de ontkenning van de holocaust was beledigend in de betekenis van art. 137c Sr, onder meer omdat de veroordeelde gesuggereerd had dat de holocaustmythe de Joden in een 'geestelijk ghetto' had opgesloten.

53 Men kan zich afvragen of de bewijsmotivering van het Leeuwarder Hof inzake Goeree met betrekking tot het beledigend karakter bevredigend was. De vaststelling dat veroordeelde zich bewust moet zijn geweest van de traumatische ervaringen van de Joden, en desondanks haar uitlatingen deed, geeft mijns inziens nog niet aan dat zij de betreffende groep mensen *wegens* hun ras in diskrediet bracht. In de slotbeschouwing kom ik hier op terug.

54 Zie Hof Amsterdam 26-1-1993, Informatierecht/AMI, maart 1993, p. 51. Deze zaak betrof een nieuwe vervolging van de verdachte Th. van G. op grond van dezelfde uitlatingen, die in een verzamelbundel van zijn essays weer werden gepubliceerd. Een beroep op niet-ontvankelijkheid van het OM op grond van schending van het ne bis in idem beginsel (art. 68 Sr) werd overigens door het Amsterdamse Hof niet gehonoreerd, nu de openbaarmaking van die uitlatingen in tijd ver uiteen lagen.

op zichzelf beschouwd een beledigend karakter hadden. Ten aanzien van de vraag of de uitlatingen, gelet op de strekking van het essay, geheel overbodig of onnodig grievend waren, paste de rechter evenwel terughoudendheid, zo overwoog het Hof. Die vraag kon

'Eerst dan ontkennend beantwoord worden indien onmiskenbaar is dat die uitlatingen geheel overbodig of onnodig grievend zijn. Verdachte heeft zich, zo heeft het Hof hem althans begrepen, in hoge mate geërgerd aan zowel het feit dat, als aan de wijze waarop De Winter het Jood-zijn en de verschrikkingen van de tweede wereldoorlog aan de orde heeft gesteld en zulks teneinde belangstelling te wekken voor een (mede) door hem vervaardigd produkt. Deze ergernis heeft verdachte ertoe gebracht het essay te schrijven. Nu het Jood-zijn en de verschrikkingen van de tweede wereldoorlog door De Winter ter sprake zijn gebracht, heeft verdachte juist deze onderwerpen genomen teneinde zijn kritiek op De Winter onder woorden te brengen, waarbij hij - teneinde de ernst van zijn bezwaren te verwoorden - gebruik heeft gemaakt van grofheden (...).'

Deze overweging leidde het Hof tot de slotsom dat het *'niet onmiskenbaar [was] dat de in de telastelegging opgenomen uitlating geheel overbodig of onnodig grievend is'*. Het sprak Van G. bij gebreke van beledigend karakter van de uitlating vrij. Tegen deze vrijspraak stelde de P.-G. cassatie in. De Hoge Raad kwam niet tot een inhoudelijk oordeel. Het OM werd echter wegens schriftuurperikelen niet-ontvankelijk in zijn cassatieberoep verklaard. Daardoor kon - helaas - niet geoordeeld worden of het Hof een zuivere vrijspraak had gegeven (HR 11-1-1994, DD 94.190). Terughoudendheid is derhalve geboden bij de beoordeling van 's Hof's arrest.

Van belang is ook een arrest van het Hof Amsterdam 20-2-1996, gepubl. in NJCM-bulletin 21(1996), nr. 5, p. 696, m.n. W.G.C. Mijnsen. Het illustreert fraai hoe de gehele context bij de rechterlijke oordeelsvorming is betrokken. De objectief kenbare bedoeling van de verdachte met zijn artikel ligt aan de basis van 's Hof's oordeel dat van strafbare belediging niet gesproken kan worden.

Onder de titel *'Het Humanisme bestaat niet meer'* had de verdachte uitlatingen gedaan die aanleiding waren tot aangifte van belediging van een groep mensen wegens hun godsdienst. De verdachte had onder meer de volgende passages geschreven: *'(...) wij bestreden fel alle godsdiensten en dat vind ik ook nu nog terecht. Nog steeds vind ik iedere Christenhond een misdadiger, bidden iets kinderachtigs en de kerk een poppenkast, hoewel ik niemand het recht wil ontzeggen misdadiger of kinderachtig te zijn of van poppenkast te houden'*. Het Amsterdamse Hof sprak de verdachte vrij van het aan hem telastegelegde art. 137c Sr. Het overwoog dat de aangehaalde zinsnede *'grievend van inhoud'* was en *'op zichzelf geschikt [was] om Christenen te beledigen'*. Toch bracht deze *'enkele vaststelling'* niet mee dat *'ten aanzien van alle ten laste gelegde bewoordingen, met inbegrip van de hierboven aangehaalde tekst, sprake zou zijn van opzettelijke belediging in de zin van art. 137c Sr'*. Het Hof vervolgde:

'Aangezien deze bewoordingen expliciet (...) de persoonlijke mening van de verdachte bevatten, deel uitmaakten van een column, met de titel "Het Humanisme bestaat niet meer", met de kenbare strekking waarheidsmonopolies te relativeren, onder gebruikmaking van overdrijving als stijlfiguur, gepubliceerd in een dagblad zonder confessionele signatuur, te weten "Het Parool", dat in journalistieke kring wordt gekenschetst als een echte Amsterdamse krant, kan niet met voldoende zekerheid worden vastgesteld dat in de handelwijze van verdachte het opzet besloten lag christenen wegens hun godsdienst te beledigen'.

11.2.3.6 Enkele conclusies

Op het eerste gezicht geeft de rechtspraak over art. 266 lid 1 Sr geen eenduidige criteria aan de hand waarvan beoordeeld kan worden wanneer een uitlating onder die bepaling valt. Bij nader inzien kan men in de jurisprudentie vier, ten dele elkaar overlappende, grondtypen van eenvoudige belediging ontwaren.

In de eerste plaats maakt de rechtspraak duidelijk dat het bezigen scheldwoorden strafbaar is. Verwant aan dit eerste type van eenvoudige belediging is het aan iemand toevoegen van termen die weliswaar geen scheldwoorden zijn, maar zonder meer minachting tot uitdrukking brengen. In de derde plaats treft men binnen de categorie eenvoudige belediging uitlatingen aan die op zichzelf niet van minachting getuigen, maar die de aangesprokene in verband brengen met een vaag omschreven gedraging die met de mores strijdt. Tenslotte is er de categorie van uitlatingen die kritiek op eens anders gedraging inhouden en die grievend of kwetsend is verwoord. Men kan hierbij denken aan kritiek op overheidsbestuurders of ambtenaren. Art. 266 lid 2 Sr vrijwaart deze criticus in beginsel van straf. Maar bij het vierde grondtype van belediging komt men in de rechtspraak van de laatste decennia ook uitlatingen tegen waarbij bepaalde minderheden in het geding zijn. In die gevallen staat niet art. 266 lid 1 Sr centraal, maar art. 137c Sr.

Eerder zijn op basis van de rechtspraak twee wijzen van rechterlijke toetsing van de uitlating op hun mogelijk beledigend karakter onderscheiden. In de eerste plaats treft men, met name in oudere rechtspraak, een wijze van toetsen aan die men kan omschrijven als een abstracte toetsing. De rechter beoordeelt het beledigend karakter van een uitlating zonder deze te bezien in de context waarvan zij deel uitmaakt. De andere toetsingswijze houdt in dat de betwiste uitlating wordt beoordeeld naar de context van het geheel. De kenbare bedoeling maakt van die context deel uit.

Men kan niet zeggen dat in de rechtspraak de ene toetsingsmethode de voorkeur heeft boven de andere. Bij het eerstgenoemde type belediging valt het beledigend karakter van de uitlating zonder meer af te leiden uit de gebezigde bewoordingen. En bij de derde genoemde categorie - de bedekte aantijging - wordt het strafbare karakter van de uitlating eveneens afgeleid uit de bewoordingen zelf. De kennelijke bedoeling van de dader is dan niet relevant. Bij de beoordeling van het tweede type belediging wordt de context van het geheel betrokken. Bij de vierde genoemde categorie treft men beide toetsingswijzen aan.

Met name bij uitlatingen welker strafbaarheid mogelijk strijdt met de vrijheid van meningsuiting - uitlatingen van het vierde type - is de rechter wellicht geneigd om uit de gehele context, waarbij de kenbare bedoeling van de dader expliciet bij de oordeelsvorming betrokken wordt, de straffeloosheid ervan af te leiden. Dit lijkt uit Hof Amsterdam 20-2-1996, NJCM-bulletin 1996, p. 696, en mogelijk ook uit het arrest van Hof Amsterdam inzake Van G. (als geciteerd in HR 11-1-1994, DD 94.190) te volgen.

Waar die vrijheid niet of niet direct in het geding is, lijkt de rechtspraak een andere benadering te kiezen. In HR 6-12-1983, NJ 84 601 en in HR 19-10-1988, NJ 89 476 werd bij de beoordeling van uitlatingen die de staat Israël resp. de Joodse godsdienst tot onderwerp hadden, de politieke resp. religieuze context niet bij de rechterlijke oordeelsvorming betrokken.

Het beledigende karakter lag kennelijk besloten in de gebezigde *kwetsende* of *grievende* bewoordingen.⁵⁵

Toch kan men zich afvragen of de vrijheid van meningsuiting inderdaad het verschil tussen HR 19-10-1988, NJ 89 476 en Hof Amsterdam 20-2-1996, NJCM-bulletin 1996, p. 696, kan verklaren. Eerder ligt het in de rede het verschil te verklaren in de positie van de slachtoffers van de beledigingen. Christenen zijn in de huidige samenleving nu eenmaal minder kwetsbaar dan Joden en kunnen in het algemeen hun eigen boontjes wel doppen.⁵⁶ Hiermee samenhangend kan het verschil in benadering door de Hoge Raad mogelijk (mede) worden verklaard door de eigen *ratio legis* van de artt. 137c-137e Sr: de bescherming van sociaal kwetsbare minderheden. Hoewel deze *ratio* sterke verwantschap heeft met die van art. 266 lid 1 Sr, zou het kunnen zijn dat de Hoge Raad het openbare orde-aspect, dat deze beledigingsbepalingen gelet op hun plaats in het WvSr hebben (Titel V), mee heeft laten wegen. De uitlatingen jegens een groep mensen zijn, afhankelijk van de positie van die groep, meer of minder bedreigend voor de openbare orde en mede daarom sneller of minder snel beledigend in de zin van art. 137c Sr.⁵⁷

Iets anders is of de vraag naar strafbaarheid van een uitlating naar civielrechtelijke maatstaven mag worden beoordeeld. Grievend verwoorde kritiek op andermans handelen in met name de publieke sfeer is zoals gezegd, zeker gedurende de laatste decennia, geen aanleiding voor strafvervolgning geweest. Dergelijke uitlatingen zijn tegenwoordig op zijn best inzet van civiele gedingen. De vraag is dan of degene die de uitlating deed onrechtmatig handelde. Zonder de enorme hoeveelheid civielrechtelijke jurisprudentie op dit terrein hier te behandelen,⁵⁸ kan *grosso modo* gezegd worden dat een uitlating *onrechtmatig* is, indien deze zonder redelijke grond grievende of kwetsende termen bevat, oftewel in '*onnodig* grievende' of '*onnodig* kwetsende' termen is gesteld.

Gesteld kan worden dat, hoewel i.c. het *judicium* onrechtmatig het resultaat is van een niet aan strafrechtelijke (beledigings-)normen gebonden afwegingsproces, de grondnorm met betrekking tot de eer waarop het rechterlijk oordeel rust, in *civilibus* niet wezenlijk verschilt van die in *poenalibus*. Civiele jurisprudentie is daardoor niet zonder belang voor de uitleg van het delictsbestanddeel belediging in art. 266 Sr of in art. 137c Sr. In de civiele jurisprudentie kan men criteria ontwaren, die voor de invulling van het bestanddeel eenvoudige belediging van belang lijken te zijn. Vanuit dit licht bezien is een uitspraak als die van het Hof Amsterdam zoals aangehaald in HR 11-1-1994, DD 94.190 te begrijpen, indien het (impliciet) overweegt

55 Of hiermee de rechtspraak vasthoudt aan het in 1971 ten aanzien van art. 137c Sr afgeschafte vereiste van formele belediging, zoals Doek kennelijk aanneemt, is de vraag. Tenzij men het begrip formele belediging ruim uitlegt, moet dat vereiste naar mijn mening niet gelijk gesteld worden aan het vereiste van een objectief beledigend karakter (J.E. Doek, *Recht en antisemitisme*; is de strafwet een papieren tijger?, in: *Gelijkheid, gelijkwaardigheid en het recht* (P.L. Dijk, red.), Amsterdam, 1985, p. 135).

56 Op die (sociale) kwetsbaarheid van minderheidsgroeperingen wees Hof Amsterdam 10-3-1983, NJ 84 352, toen het overwoog dat de wetgever zich de belangen van de etnische minderheden in het bijzonder aantrekt; annotator Mulder vermoedt in zijn noot onder HR 18-10-1988, NJ 89 476, dat de Hoge Raad de 'imputatie van de holocaust aan de schuld van de joden zo bizar en excessief en daardoor gevaarlijk' achtte, dat een dergelijke bewering als gedaan door Goeree niet te 'rechtvaardigen is op grond van welke religieuze uitgangspunten dan ook'; vgl. ook A.-G. Rummelink in zijn conclusie voorafgaande aan HR 11-3-1986, NJ 86 613.

57 In de slotbeschouwing kom ik op dit verschil terug.

58 Verwezen wordt naar hoofdstuk VII uit de *Onrechtmatige daad*, Deventer.

dat van (strafbare) belediging kan worden gesproken indien een uitlating onnodig grievend is. Dergelijke overwegingen treft men wel vaker aan.⁵⁹

Toch dient men naar mijn mening te waken tegen al te ongebreidelde civilisering van het strafrecht in dezen. Als (negatief verwoorde) civielrechtelijke zorgvuldigheidsnorm voldoet het formele criterium van onnodig grievend of kwetsend. Het strafrechtelijke begrip belediging wordt er naar mijn mening echter niet door ingevuld. Of iets (strafbaar) beledigend is, hangt namelijk niet alleen af van de vorm waarin een uitlating is gegoten. Van groter belang is of de dader met zijn uitlating van minachting van de aangesprokene blijkt geeft. Dit kan plaatsvinden door een naar zijn vorm grievende of kwetsende uitlating te kiezen, maar dat hoeft op zichzelf niet het geval te zijn. Bovendien meen ik dat de strafrechtelijke norm van art. 266 Sr (en die van art. 137c Sr) beter niet kan worden vertaald naar een open zorgvuldigheidsnorm als onnodig grievend.

Van groter gewicht acht ik nog het gegeven dat het (civiele) kwetsen of grieven niet per se strafbaar beledigend is. Ik meen dat er een verschil in betekenis is tussen beide gedragingen. Grieven of kwetsen is niet strafbaar; belediging wel.⁶⁰ In de slotbeschouwing zal ik dit verschil toelichten en nader beargumenteren waarom het kwetsen en het grieven niet onder het regime van art. 266 lid 1 Sr (of dat van art. 137c Sr) vallen.

11.2.4 *Het opzet op de belediging*

Naast het in de voorgaande paragraaf besproken objectieve vereiste van de eenvoudige belediging, is strafbaarheid vereist dat de belediging opzettelijk moet zijn gedaan.

In de MvT op het (ontwerp-)art. 266 Sr wordt gemeld dat het woord opzettelijk 'strekt tot uitdrukking van den animus iniuriandi'.⁶¹ De bij de parlementaire behandeling van het delict smaad (art. 261 lid 1 Sr) gevoerde discussie over de vraag of een oogmerk om te beledigen vereist zou zijn of dat de opzettelijke belediging zou volstaan⁶², werd bij de behandeling van de eenvoudige belediging niet gevoerd. Bij smaad werd uiteindelijk de opzettelijke aanranding van de eer of de goede naam verboden. Bij de eenvoudige belediging zou dat niet anders zijn. Door de wetgever werd zonder veel discussie aangenomen dat met de eis van de animus iniuriandi 'elke opzettelijke belediging ...' bedoeld werd (art. 285 O.R.O.). Aan deze formulering is tijdens de parlementaire behandeling niet meer getornd. Blijkens de wetsgeschiedenis en de praktische toepassing van art. 266 lid 1 Sr is bij eenvoudige belediging de nadruk op de wetenschap van het beledigend karakter gelegd.⁶³ De reden hiervan is gelegen in de vereenvoudiging van het opzetbewijs. In HR 10-12-1928, NJ 29, p. 284 werd door ons hoogste rechtscollege bevestigd dat bij eenvoudige belediging geen animus iniuriandi werd geëist, doch dat het '*bezit der wetenschap van het beledigend karakter*' voldoende was voor het bewijs van opzet. Deze uitspraak is illustratief voor de jurisprudentie.

59 Beroepen op art. 261 lid 3 Sr of op art. 266 lid 2 Sr worden veelal verworpen door te wijzen op het onnodig grievende karakter van de uitlating.

60 In deze zin ook: Rosier, *Vrijheid van meningsuiting ...*, o.c., p. 317.

61 Smidt II, o.c., p. 413.

62 Zie hoofdstuk 7.3.

63 Het opzet in de beledigingsbepalingen betekent dat '*men de wetenschap heeft dat men doet, wat het artikel verbiedt, meer niet*', aldus het Kamerlid De Savornin Lohman tijdens de parlementaire behandeling van de beledigingsbepalingen in de Tweede Kamer (Smidt II, o.c., p. 394).

In de rechtspraak aangaande het opzet bij art. 266 Sr komen verschillende opzetgradaties aan de orde. Zo is het hebben van het besef dat een uitlating beledigend is, voldoende.⁶⁴ Het 'zich bewust zijn geweest van het beledigend karakter' van de uitlating is evenzeer voldoende voor het opzetbewijs, aldus HR 10-2-1940, NJ 40 754. Voorwaardelijk opzet is ook voldoende: indien de dader 'zich bewust blootstelt aan de aanmerkelijke kans dat het gebruik van de gebezigde term jegens de daarmee aangeduide personen een beledigend karakter draagt', is er opzet op de eenvoudige belediging, aldus HR 21-11-1989, DD 90.130.

Zoals gezegd ligt de nadruk bij het opzet van art. 266 Sr niet zonder reden sterk op de wetenschap van het beledigend karakter. Dat komt wellicht omdat het in het opzet besloten liggende wilsaspect in art. 266 Sr ook besloten ligt in het bestanddeel opzettelijk aandoen. Het werkwoord drukt uit dat de beledigende uitlating een gewilde is. Het wilsaspect binnen het opzet kan bij eenvoudige belediging worden afgeleid uit de wetenschap van het beledigend karakter van de uitlating en het toch doen (hetzij niet vertrouwelijk, hetzij door aanbieden of toezenden) van de uitlating.

Bij één bepaalde wijze van eenvoudige belediging komt het wilsaspect meer pregnant aan de orde. Bij belediging door feitelijkheden begaan,⁶⁵ dient dit aspect soms meer uit de verf te komen dan bij andere wijzen van belediging, waar het al besloten ligt in het in de openbaarheid brengen dan wel aanbieden of toezenden van de uitlating. Met name indien de feitelijkheden bestaan uit het duwen of stompen van het slachtoffer, eist volgens de Commissie De Wal een juiste 'kwalificatiebeslissing',⁶⁶ dat vastgesteld wordt waar het opzet op gericht is. Het opzet op de eerkrenking (animus iniuriandi) dient te worden onderscheiden van het opzet op (eenvoudige) mishandeling (animus laedendi).

De rechtspraak heeft aan het bewijs van het opzet in art. 266 Sr, vergeleken met andere misdrijven, weinig eisen gesteld. Zeker bij de formele belediging wordt dit opzet betrekkelijk snel aangenomen.⁶⁷ Uit de bewoordingen wordt veelal het opzet om te beledigen reeds afgeleid. Uit het bezigen van de woorden 'gek, idioot', volgde het opzet om te beledigen, aldus HR 11-11-1918, NJ 19, p. 8.⁶⁸ De vraag naar het bewijs van opzet is aldus sterk verbonden met de vraag naar het objectief beledigend karakter van een uitlating. Het bezigen van scheldwoorden impliceert een opzettelijke belediging.

Ook in de wijze van openbaring van de uitlating kan het opzet om te beledigen besloten liggen. In HR 3-10-1927, NJ 27, p. 1451 overwoog ons hoogste rechtscollege dat uit het schrijven en uit het op de post doen van een brief het opzet op de belediging voortvloeide.

Bij materiële (eenvoudige) belediging levert het bewijs van het opzet evenmin problemen op. Zo kan het bewijs afgeleid worden uit de omstandigheden waaronder de term is gebezigd,⁶⁹ alsmede uit het toezenden aan het slachtoffer van de beledigende uitlating.⁷⁰ Ook uit de aard

64 HR 28-6-1937, NJ 38 867, m.n. W. Pompe.

65 Zie hierover paragraaf 11.5.3.3.

66 In de huidige strafvorderlijke constructie betreft dit de bewijsvraag.

67 Als de verdachte de draagwijdte van zijn handelen niet in voldoende mate heeft beseft, kan het opzet op de eenvoudige belediging ontbreken, aldus HR 7-5-1996, nr. 102.440 (ongepubl.).

68 Vgl. voorts HMG 1-4-1932, NJ 33, p. 104; HR 5-3-1936, NJ 36 493; HR 18-5-1936, NJ 36 872; HR 17-1-1938, NJ 38 95.

69 HMG 1-4-1932, NJ 33, p. 104.

70 HR 3-10-1927, NJ 27, p. 1451; impliciet: HR 10-3-1941, NJ 41 498.

van de beschuldiging kan tot dit bewijs worden geconcludeerd. Een voorbeeld hiervan is HR 22-12-1992, nr. 92.210 (ongepubl.). Verdachte had een tekst doen circuleren,⁷¹ waarin achtereenvolgens het College van B&W, de gemeenteraad alsmede enkele gemeenteambtenaren werden beledigd. Het opzet om te beledigen werd hier afgeleid uit de insinuaties die in de tekst ten aanzien van een College van B&W werden gedaan.⁷²

Het bewijs van het opzet kan (mede) worden afgeleid uit de kennelijke bedoeling van de verdachte van de gehele uitlating. In dit verband kan gewezen worden op het eerder geciteerde arrest van het Hof Amsterdam 20-2-1996, NJCM-bulletin 21(1996), nr. 5, p. 696, m.n. W.G.C. Mijnsen. Doordat de verdachte zijn persoonlijke mening over de aangevallen groep Christenen gaf, die daarmee de kenbare strekking van zijn betoog, zijnde het relativeren van waarheidsmonopolies, aangaf, was van een opzet om te beledigen geen sprake, aldus het Amsterdamse Hof.

11.3 Elke belediging die niet het karakter van smaad of smaadschrift heeft

11.3.1 Inleiding

Eenvoudige belediging wordt van smaad onderscheiden door een - uit de Italiaanse ontwerpbeledigingsbepalingen van 1870 overgenomen⁷³ - negatief geformuleerd onderdeel: '*elke opzettelijke belediging die niet het karakter van smaad of smaadschrift draagt*'. Deze zinsnede drukt uit dat indien een uitlating de voor smaad essentiële bestanddelen bevat (de telastelegging van een bepaald feit en het kennelijke doel van ruchtbaarheid), de gedraging niet onder art. 266 Sr valt.

Het is op het eerste gezicht aantrekkelijk de materieelrechtelijke verhouding tussen art. 261 Sr en art. 266 Sr zo te schetsen, dat de grens tussen beider territoria parallel loopt aan de grens tussen materiële en formele belediging. Anders dan bij de materiële belediging, waar de (eerkrenkende) inhoud van de uitlating wordt benadrukt, staat bij de formele belediging de vorm waarin de uitlating wordt gedaan, op de voorgrond. Hierbij kan gedacht worden aan scheldwoorden.⁷⁴

Het onderscheid tussen smaad en eenvoudige belediging loopt echter niet langs die lijnen. Uit de in hoofdstuk 11.2 weergegeven rechtspraak blijkt dat de beschuldiging van een niet nader geconcretiseerd feit een beledigend karakter in de zin van art. 266 lid 1 Sr heeft. De stelling dat art. 266 Sr slechts een verbod op het uiten van scheldwoorden behelst, is dan ook onjuist.

Het negatief geformuleerde onderdeel bepaalt dat het delict eenvoudige belediging niet gepleegd wordt als de uitlating het karakter van smaad of smaadschrift draagt. Deze wettelijke afbakening roept een aantal vragen met betrekking tot de materieel- en procesrechtelijke verhouding tussen deze beide delicten op. In de paragrafen 11.3.2 en 11.3.3 ga ik op deze vragen in. In paragraaf 11.3.4 maak ik enkele opmerkingen over het klachtvereiste in het licht van de verhouding tussen eenvoudige belediging en smaad.

71 Bewezen was verklaard medeplegen van eenvoudige belediging, een openbaar lichaam aangedaan, meermalen gepleegd door toegezonden geschrift (artt. 266 j° 267 sub 2° Sr).

72 Vgl. ook HR 1-4-1940, NJ 40 729.

73 Vgl. Notulen (Bijlage nr. 24), o.c., p. 187.

74 Zie hoofdstuk 6 over het verschil tussen de formele en de materiële eenvoudige belediging.

11.3.2 De materieelrechtelijke verhouding tussen eenvoudige belediging en smaad

Binnen Titel XVI Sr draagt het delict eenvoudige belediging een zelfstandig karakter. Het kan niet als genus van de strafbare belediging worden beschouwd, waarvan de overige daarin genoemde vormen van strafbare belediging zijn afgeleid.⁷⁵ De plaats van art. 266 Sr in Titel XVI Sr wijst daar niet op. De Titel opent met smaad en de bepalingen omtrent laster (artt. 261-265 Sr); daarachter is eenvoudige belediging geplaatst.⁷⁶ Andere beledigingsdelicten die ook een zelfstandig karakter hebben zijn achtereenvolgens de lasterlijke aanklacht (art. 268 Sr) en het delict omschreven in art. 270 Sr. Art. 266 lid 1 Sr werd door de wetgever als *eenvoudige belediging* aangeduid ter onderscheid van de nomen generis belediging die als opschrift van Titel XVI Sr het onderwerp van de daarin strafbaar gestelde gedragingen aangeeft.⁷⁷

Ook de door de onderscheiden beledigingsdelicten beschermde rechtsbelangen wijzen niet op een bijzondere status van de eenvoudige belediging binnen Titel XVI Sr. Art. 266 Sr verbiedt slechts één facet van alle strafbare belediging. Het beschermt de achting die eenieder in het maatschappelijk verkeer toekomt.⁷⁸ Zoals eerder is betoogd, is aan te nemen dat de overige beledigingsdelicten andere facetten van de belediging benadrukken. Het door art. 266 Sr beschermde belang is niet ondergeschikt aan de overige door de beledigingsdelicten beschermde rechtsbelangen. Evenmin overkoepelt het die rechtsbelangen. Art. 266 Sr is binnen Titel XVI Sr genus noch species. Het is een zelfstandig delict.

Het negatief geformuleerde onderdeel van art. 266 lid 1 Sr geeft aanleiding te veronderstellen dat eenvoudige belediging ten opzichte van smaad een minus is. Voor zover het om de formele belediging, het bezigen van scheldwoorden, gaat is deze veronderstelling naar mijn mening onjuist. Uit de hierboven weergegeven omschrijving van de beschermde rechtsbelangen volgt dat art. 266 Sr in dat geval iets anders beschermt dan art. 261 Sr. Dat delict verbiedt de aanranding van iemands reputatie. Zoals gezegd is dat een ander facet van de strafbare belediging; het bevat niet iets meer dan de verschuldigde achting die art. 266 Sr, voor zover zij de formele belediging verbiedt, in het bijzonder beschermt.

Bij de zogeheten materiële eenvoudige belediging is er overlap met smaad. De grens tussen beider delicten ligt dan niet zozeer besloten in een verschil tussen het beschermde rechtsbelang. Die grens wordt dan bepaald door de concreetheid van het feit waar de dader iemand van beschuldigd.

In die gevallen heeft de wetgever de werking van art. 266 lid 1 Sr afgebakend door te bepalen dat indien een concreet feit is telastegelegd, art. 261 Sr van toepassing is en dat dan art. 266 Sr uitgesloten is. Uit de opname in de omschrijving van de eenvoudige belediging van het negatief omschreven onderdeel

'Moet worden afgeleid dat een verd. niet schuldig kan worden verklaard aan [dat] misdrijf, indien blijkt dat hij zich door de te zijnen laste bewezen verklaarde belediging in werkelijkheid

75 Vgl. Van Bemmelen/Van Hattum, o.c., p. 493; Noyon-Langemeijer-Remmeling, o.c., aantek. 1 op Titel XVI Sr; Brouns neemt aan dat art. 261 Sr het kerndelict van Titel XVI Sr vormt (o.c., p. 143, noot 2).

76 De beledigingstitel in het StrafGesetzbuch is anders ingericht: de titel vangt aan met art. 185 StGB: 'Die Beleidigung wird mit Freiheitsstrafe bis zu einem Jahre oder mit Geldstrafe (...) bestraft. Art. 186 StGB stelt 'üble Nachrede' (smaad) strafbaar en art. 187 StGB 'Verleumdung' (laster).

77 Vgl. ook Notulen I, o.c., p. 352.

78 In de slotbeschouwing ga ik nader in op de door de beledigingsbepalingen beschermde rechtsbelangen.

heeft schuldig gemaakt aan het in art. 261 Sr omschreven misdrijf van smaad' (aldus Hof 's-Hertogenbosch 1-10-1953, NJ 54 572).

In deze visie wordt of smaad of eenvoudige belediging gepleegd.⁷⁹

Uit de redactie van art. 266 lid 1 Sr lijkt inderdaad te volgen dat aan het negatief geformuleerde onderdeel van art. 266 lid 1 Sr een absoluut karakter moet worden toegekend. De splitsing tussen eenvoudige belediging en smaad kan onder omstandigheden gerelativeerd worden. Een uitlating kan zowel smaad als eenvoudige belediging bevatten. Dat is uiteraard het geval indien in één uitlating smaad tegen de ene persoon wordt gepleegd en de scheldwoorden de andere persoon betreffen. Men kan dan meerdaadse samenloop aannemen (art. 57 Sr).

Het negatief geformuleerde onderdeel verplicht naar mijn mening niet altijd tot uitschakeling van art. 266 Sr. Indien in een uitlating met het kennelijke doel van ruchtbaarheid iemand een bepaald feit wordt telastegelegd én daarbij aan hem scheldwoorden worden toegevoegd, is het aannemen van meerdaadse samenloop niet onverdedigbaar.⁸⁰ De gebezigde scheldwoorden staan los van de telastelegging van een bepaald feit.⁸¹

Het negatief geformuleerde onderdeel heeft betekenis als een uitlating geen formele belediging is, maar een betichting bevat. De overlap met smaad doet zich dan voor als de uitlating een concrete beschuldiging inhoudt. De wet bepaalt imperatief dat de uitlating dan het karakter van smaad of smaadschrift heeft en dat art. 266 lid 1 Sr niet overtreden is. In de volgende paragraaf zal ik stellen dat het opportunitiebeginsel het negatief geformuleerde onderdeel van art. 266 lid 1 Sr van zijn imperatief karakter heeft ontdaan, voorzover in werkelijkheid van smaad sprake is.

79 Een aan art. 266 Sr soortgelijke wettelijke beperking werd gevonden in art. 37 (oud) WVW: 'degene die (...) een aan een ander toebehorend motorrijtuig (...) gebruikt *voorzoveel daartegen niet bij het Wetboek van Strafrecht is voorzien ...*'. De hier geursiveerde woorden geven aan dat er sprake is van alternatieve delicten: gepleegd is hetzij joy-riding, hetzij een der commune vermogensdelicten. Overlapping met artt. 310 of 321 Sr is hiermee uitgesloten (vgl. De Jong, De macht ..., o.c., p. 128). In HR 18-9-1989, NJ 90 144, werd een veroordeling van verduistering (art. 321 Sr) én joy-riding resp. van en met dezelfde auto door de Hoge Raad vernietigd met de overweging dat 'bedoeld feitelijk gebeuren, afhankelijk van hetgeen verder uit de bewijsmiddelen mocht blijken, hetzij verduistering, hetzij overtreding van art. 37 (oud) WVW oplevert, maar niet van deze strafbare feiten tezamen'. Rummelink neemt overigens aan dat aan art. 11 WVW-1994, dat een soortgelijke beperking niet kent, geen derogerende werking wordt toegekend: E.F. Stamhuis en J. Rummelink, Overige delicten; de artikelen 7, 9, 10, 11, 12 en 181; in: De Wegenverkeerswet 1994, een strafrechtelijk commentaar (A.E. Harteveld et al., red.), Arnhem, 1994, p. 237. Zie voor andere voorbeelden de artt. 109 en 110 Sr: elke feitelijke aanranding van de persoon van de koning resp. de persoon van de echtgenoot van de koning, die niet valt in een zwaardere strafbepaling etc.

80 Een voortgezette handeling (art. 56 Sr) is ook denkbaar: de uitlatingen zijn het gevolg van één ongeoorloofd wilsbesluit en zijn gelijksoortig van aard. Rubricering van de handelingen onder verschillende strafbepalingen is toegestaan zolang niet van een 'duidelijk verschillende strekking' sprake is, aldus Hazewinkel-Suringa/Rummelink, o.c., p. 840. Zie ook de conclusie van A.-G. Fokkens, voorafgaande aan HR 24-5-1994, nr. 96.526 (ongepubl.): de bewezenverklaarde uitlating 'Heil Hitler, alle joden dood, Joden raus weil ich bin Stormbahnführer en alle joden naar de gaskamer' leverde de voortgezette handeling van de artt. 137c en 137d Sr (de Hoge Raad kwam aan dit punt niet toe daar hij wegens schending van het beginsel van berechting binnen redelijke termijn casseerde).

81 De inhoud van de ingediende klacht bepaalt de omvang van de vervolging (zie ook paragraaf 11.3.4).

11.3.3 Procesrechtelijke aspecten

De negatief geformuleerde zinsnede van art. 266 lid 1 Sr kan in procesrechtelijk perspectief soms problematisch zijn.⁸² Deze problemen ontstaan als het OM eenvoudige belediging telastelegt, terwijl in werkelijkheid ook smaad gepleegd is.

Dit probleem deed zich in HR 28-10-1929, NJ 30, p. 291, m.n. B. Taverne, voor. In deze zaak was tenlaste van verdachte bewezen verklaard dat hij

'Opzettelijk (...) in De Graafschapsbode heeft doen opnemen een door hem (...) geschreven artikel en dat artikel in februari 1928 met dat doel per post heeft verzonden aan de redactie van dat blad (...), welk artikel de navolgende zinnen en uitdrukkingen bevatten: "dat het daarheen gaat blijkt uit de laatste dictatoriale daden van den wethouder V. In strijd met alle parlementaire fatsoen en de door hem met woorden zoo zeer geprezen democratische idee, toont deze thans door zijn daden, hoe een democraat op zijn slechtst eruit ziet. Niets laat deze bewindsman onbeproefd, om 't laatste greintje respect te verbeuren, terwijl hij zich tevens tegelijkertijd een brevet van onvermogen geeft van totale onbekwaamheid om de gemeente te besturen"'.

Het Hof Arnhem kwalificeerde van deze bewezenverklaring de zinsnede 'niets laat deze bewindsman onbeproefd, om 't laatste greintje respect te verbeuren' als overtreding van art. 266 Sr en veroordeelde verdachte dienaangaande.

In het cassatiemiddel werd namens verdachte aangevoerd dat - nu verdachte meer geschreven had dan de als art. 266 Sr gekwalificeerde bewezenverklarde zinsnede - de bewezenverklaring derhalve als smaadschrift gekwalificeerd had moeten worden, waarbij verdachte een beroep op art. 261 lid 3 (oud) Sr had kunnen doen. De Hoge Raad verwierp het middel. Het College overwoog hierbij dat het Hof,

'Door het telaste gelegde en de strafbaarheid daarvan zelfstandig, dat wil zeggen los van hetgeen in het bedoelde stuk nog meer is vermeld, te beoordeelen, geen wetsartikel had geschonden'.

Een uiting, zo vervolgde de Hoge Raad,

'Als die welke door het Hof als eenvoudige belediging was beschouwd, [kan] niet een onderdeel vormen van een "bepaald feit", zoodat, indien meerbedoeld stuk tot vervolging ter zake van smaadschrift aanleiding had kunnen geven, waartegenover req. dan een beroep op art. 261 lid 3 Sr had kunnen beproeven, dan nog de wet er zich niet tegen zou kunnen verzetten om bedoelde uiting aan art. 266 Sr te toetsen'.

Deze uitspraak heeft ook waarde voor de toenmalige kwestie van de (niet-) toepassing van art. 261 lid 3 (oud) Sr bij eenvoudige belediging.⁸³ Zij geeft echter ook aan dat het gebod in art.

82 Ook bij de vervolgingsvraag kan zij tot onduidelijkheden leiden.

83 Vóór 1978 - in dat jaar werd het huidige tweede lid aan art. 266 toegevoegd - leidde een op art. 266 (oud) Sr toegespitste dagvaarding vaak tot het verweer van verdachte dat de bewezenverklaring, gelet op de feitelijke omstandigheden, eigenlijk als het zwaardere smaad(schrift) diende te worden gekwalificeerd. Achtergrond van een dergelijk verweer was tweeledig: door zich te beroepen op het zijns inziens van toepassing zijnde

266 lid 1 Sr gemakkelijk kan worden ontdoken. Niet de in werkelijkheid gedane uitlatingen bepalen de kwalificatie, maar de telastegelegde en bewezenverklaarde uitlatingen zijn hierbij doorslaggevend. 's Hogen Raads overwegingen laten het OM ruimte om dergelijke gevallen als overtreding van art. 266 Sr te vervolgen, ook indien de werkelijk gedane uitlating *tevens* smaad bevat. Het negatieve onderdeel van art. 266 Sr behoeft in dat geval niet tot de verplichte uitschakeling van dat delict te leiden.⁸⁴ Dat houdt in dat het negatief omschreven onderdeel van art. 266 lid 1 Sr langs processuele weg goeddeels van zijn betekenis is ontdaan.

Uit de rechtspraak blijkt dat de feitenrechter zelfs een betrekkelijk grote vrijheid heeft om bij een op smaad toegespitste telastelegging te straffen wegens eenvoudige belediging. Hij mag soms van een deel van de telastelegging vrijspreken en het wel bewezen gedeelte kwalificeren als eenvoudige belediging.

In HR 11-5-1931, NJ 32, p. 1036, was ten laste van de verdachte bewezen verklaard, voor zover hier van belang, dat hij

'Opzettelijk de eer of goede naam heeft aangerand van W., met het kennelijk doel om aan zijne na te melden telastelegging ruchtbaarheid te geven, door opzettelijk (...) een voor W. beledigend artikel (...) te doen opnemen (...) welk artikel onder meer inhield de (...) beledigende mededeling: "bovendien legde Mr W. onwettig beslag, vroeg hij onwettige faillietverklaring aan, deed hij verschillende beloften om anderen in strijd met hun plicht te doen handelen (...), alles met het oogmerk de oplichting te vergemakkelijken" (...)'.

Van smaadschrift was bij gebrek aan (bewijs van) een bepaald feit vrijgesproken. De feitenrechter kwalificeerde het overgebleven gedeelte van de bewezenverklaring als eenvoudige belediging. De Hoge Raad overwoog dat aan de requirant in cassatie toegegeven moest worden dat blijkens de formulering van de telastelegging, aan hem het misdrijf van smaadschrift beoogd werd telaste te leggen. De vrijspraak van de telastegelegde smaadbesteddelen stond echter in dit geval niet aan kwalificatie als eenvoudige belediging in de weg. Het resterende gedeelte bevatte immers alle bestanddelen van art. 266 Sr.

Niet in alle gevallen waarin de steller van de telastelegging het oog op smaad heeft kan teruggevallen worden op eenvoudige belediging als de smaad niet bewezen kan worden. Soms kan er sprake zijn van grondslagverlating als een op art. 261 Sr toegespitste telastelegging als eenvoudige belediging wordt bewezen verklaard en gekwalificeerd. Een voorbeeld hiervan is een uitspraak van de Rb Assen van 18-11-1994, nr. 19-006839.94 (ongepubl.). Aan de verdachte was telastegelegd dat hij

art. 261 Sr, behield verdachte de mogelijkheid om zich te beroepen op art. 261 lid 3 Sr én de daarmee samenhangende wens om het waarheidsbewijs te kunnen leveren (vgl. art. 263 (oud) Sr). Vaste jurisprudentie bepaalde dat art. 261 lid 3 Sr niet van toepassing was op art. 266 (oud) Sr; vgl. HR 4-6-1928, NJ 28, p. 1275; in de toenmalige literatuur werd wel verdedigd dat als het OM slechts art. 266 Sr had telastegelegd om een beroep van de verdachte op art. 261 lid 3 Sr tegen te gaan, de verdachte, die geen onnodig kwetsende bewoordingen had gebezigd, het beroep op het derde lid van art. 261 lid 3 niet behoorde te worden ontzegd; vgl. Noyon-Langemeijer, o.c., aantek. 8 op art. 266 Sr; G.E. Mulder, De toepassing van strafbepalingen, in: Tijdschrift voor Strafrecht, 1969, p. 280-281.

84 Vgl. HR 24-6-1929, NJ 29, p. 1400; vgl. voorts De Jong, De macht ..., o.c., p. 128; zie ook C.M. Pelser, Recht uit vorm: de Commissie Moons en het naderende einde van de grondslagleer, in: DD 24(1994), p. 19 e.v.

'Opzettelijk de eer en goede naam van S. heeft aangerand door telastelegging van een of [meer] bepaalde feiten, met het kennelijke doel om daaraan ruchtbaarheid te geven, immers heeft hij (...) per fax een brief verzonden aan (...), onder meer inhoudende: "ik ben van mening dat u met bovengenoemd voorstel de grenzen van hetgeen betamelijk is ver hebt overschreden. Sterker nog, ik ben voornemens aangifte te doen bij de Officier van Justitie (...) wegens afpersing, oplichting en misbruik van gezag"'

De Rb sprak verdachte vrij van smaad. Het kennelijke doel van ruchtbaarheid achtte hij niet bewezen, nu de aantijging per fax rechtstreeks gericht was aan het slachtoffer. Het resterende gedeelte van de bewezenverklaring kwalificeerde hij als eenvoudige belediging.

Anders dan in HR 11-5-1931, NJ 31, p. 1036, meen ik dat in de Asser zaak de grondslag van de telastelegging verlaten is. De bestanddelen van art. 266 Sr waren immers niet in de oorspronkelijke op smaad toegespitste telastelegging te vinden. In deze zaak was mijns inziens een vrijspraak van de gehele telastelegging geïndiceerd.⁸⁵ Een subsidiaire telastelegging van art. 266 Sr ligt in dergelijke gevallen in de rede.

Het is denkbaar dat het omgekeerde zich voordoet. De OvJ spitst de telastelegging toe op eenvoudige belediging. Zij bevat, naast de kwalificatieve aanduiding van eenvoudige belediging, het feitelijk substraat van smaad. Moet in een dergelijk geval de bewezenverklaring als smaad worden gekwalificeerd?

Illustratief in dit kader is een uitspraak van de Rb Leeuwarden van 1-2-1994, nr. 17/015648-93 (ongepubl.). Ten laste van verdachte was, voor zover hier van belang, bewezen verklaard

*'Dat hij (...) opzettelijk een persoon genaamd F., in het openbaar bij geschrift heeft beledigd door in (...) het maandblad "De Strikel" in zijn, verdachtes, rubriek "Koartsein" onder meer op te merken dat F. "no al desennia lang" ... "wittenskiplik tûk kamûflearre Blut- und Bodentheoryën" heeft verkondigd en een citaat van F., te weten "Erflike faktoaren hoege net fuortdaliks taboe te wêzen", in verband te brengen met de ideeën van Hitler over erfelijke factoren, zulks terwijl het effect van die uitlatingen werd gesteund door de zin "it seit in protte oer it geastlike klimaat yn Fryslân dat (...) F. har gong gean kin sûnder dat ien oprjochte Fries of Friezinne opstiet en seit: It stjonkt hjir noch slimmer as Burgum"'*⁸⁶

Naar het oordeel van de rechtbank was de telastelegging toegespitst op art. 266 Sr. De bewezenverklarde uitlatingen hielden evenwel, zo overwoog hij, het telasteleggen van bepaalde feiten

85 Men kan zich afvragen of, in de door de Commissie Moons voorgestane benadering, een dergelijk probleem weggewerkt zou kunnen worden door de kern van de beschuldiging bij de kwalificatie te betrekken. Zo neemt annotator G. Corstens onder HR 15-3-1994, NJ 95 9, aan dat de grondslag der telastelegging niet verlaten wordt, indien in de bewezenverklaring hetzelfde materiële feit overblijft. Hij merkte een en ander op naar aanleiding van een uitspraak waarin art. 5a Algemene Bijstandswet centraal stond, dat de bijstand van ongehuwd samenlevenden regelt. In deze zaak werd verdachte vrijgesproken, daar het bestanddeel ongehuwd niet bewezen kon worden (hetgeen feitelijk art. 5 ABW van toepassing deed zijn). Nu liggen deze bepalingen in die zin inderdaad vlak tegen elkaar aan, dat in wezen dezelfde gedraging wordt bedoeld: de verzwijging van het samenwonen en daarmee van het economische voordeel. Huwelijk of concubinaat is in dit geval een bijkomstige omstandigheid. De verhouding tussen smaad en eenvoudige belediging ligt soms anders, maar is soms weer zoals gezegd zodanig dat de 'kern van de beschuldiging' niet verschilt.

86 Met de laatste zinsnede werd verwezen naar het plaatsje Bergum, in welks nabijheid zich een destructiebedrijf bevindt dat - naar men zegt - bij tijd en wijle kwalijk riekende geuren verspreidt.

in. Daar het artikel in een tijdschrift was gepubliceerd, was het de kennelijke bedoeling van de verdachte om aan deze uitlating ruchtbaarheid te geven. In de visie van de rechtbank betekende dit dat deze opzettelijke belediging wel het karakter van smaadschrift droeg. Hij overwoog:

'In art. 266 Sr wordt elke belediging die niet het karakter van smaad of smaadschrift draagt als eenvoudige belediging strafbaar gesteld. Nu in het onderhavige geval (...) de opzettelijke belediging wel dat karakter droeg, kan het bewezenverklarde niet als eenvoudige belediging gekwalificeerd worden. Aan kwalificatie als smaadschrift (...) staat in de weg dat de steller van de telastelegging heeft nagelaten op te nemen dat verdachte handelde met het kennelijke doel om aan zijn belediging ruchtbaarheid te geven en aldus een essentieel bestanddeel van smaad (...) niet heeft vermeld'.

Op grond hiervan werd de verdachte ontslagen van rechtsvervolging. Als men al met de Rb in deze telastelegging een bepaald feit kan lezen, lag de verplichte uitschakeling van art. 266 Sr op grond van het kwalificatie-uitsluitende onderdeel van dat delict in dit geval niet in de rede. De telastelegging was hier op een materiële eenvoudige belediging toegespitst. Het opportuniteitsbeginsel liet het OM hier die ruimte. En in dit geval verplichtte het negatief geformuleerde onderdeel van art. 266 lid 1 Sr de rechter niet tot kwalificatie van deze bewezenverklaring als smaad.⁸⁷

Uit het bovenstaande kunnen met betrekking tot de negatief geformuleerde zinsnede - elke opzettelijke belediging die niet het karakter van smaad of smaadschrift draagt - van art. 266 lid 1 Sr de volgende conclusies worden getrokken.

Art. 266 lid 1 Sr stelt, naast het bezigen van scheldwoorden, ook het doen van beschuldigingen strafbaar. Voor zover deze beschuldigingen niet concreet zijn, is er geen overlap met smaad, die een telastelegging van een concreet feit vereist. Waar de beschuldiging concreet is, leidt het negatief geformuleerde onderdeel van art. 266 lid 1 Sr tot de vaststelling dat dan smaad gepleegd is en tot de verplichte uitschakeling van art. 266 Sr.

Het opportuniteitsbeginsel heeft het negatief geformuleerde van art. 266 lid 1 Sr grotendeels van zijn betekenis ontdaan. Niet de werkelijk gedane uitlating is doorslaggevend voor de kwalificatie, maar de telastegelegde en bewezenverklarde uitlating. Het negatief geformuleerde onderdeel van art. 266 lid 1 Sr leidt dan niet tot een verplichte uitschakeling van dat delict. De macht van de telastelegging heeft, met andere woorden, het dwingende karakter van de negatief geformuleerde zinsnede verzacht.⁸⁸

Ook mag de rechter van de telastegelegde smaadbestanddelen partieel vrijspreken en het bewezenverklarde gedeelte als (materiële) eenvoudige belediging kwalificeren, mits de bewezenverklaring de bestanddelen van art. 266 Sr bevat.

11.3.4 Eenvoudige belediging, smaad en de klacht

87 Een dergelijke werkwijze kan strijden met art. 6 lid 3 sub a EVRM. De uitspraak - ook al pakte zij in dit geval gunstig uit voor de verdachte - doet naar mijn mening te laat aan de verdachte blijken dat de zwaardere smaad wordt verweten (zie ook D.H. de Jong, De gewijzigde zedendelicten: een tussenstand, in: DD 25(1995), p. 197-198). Mijns inziens had toepassing van art. 266 lid 2 Sr in het Leeuwarder geval meer voor de hand gelegen dan de door de Rb gekozen oplossing.

88 Vgl. De Jong, De macht ..., o.c., p. 7 e.v.

Een kwestie waar de verhouding tussen art. 261 en art. 266 Sr ook aan de orde kan komen, is die rond de klacht als vervolgingsvoorwaarde. Beide delicten zijn, in hun grondvorm gepleegd, absolute klachtdelicten (vgl. art. 269 Sr). Kan nu naar aanleiding van een klacht ingediend ter zake van art. 261 Sr, een vervolging worden ingesteld op grond van art. 266 Sr?

Het uitgangspunt is dat de inhoud van de klacht de omvang van de vervolging bepaalt. Als de klager een verzoek tot vervolging wegens art. 266 Sr doet, terwijl in werkelijkheid sprake is geweest van smaad, zal de verdachte dan ook alleen wegens overtreding van art. 266 lid 1 Sr vervolgd worden. Blijkt de klager een vervolging wegens smaad te willen, dan is het OM gehouden dat delict telaste te leggen en staat het hem niet vrij de telastelegging op de lichtere eenvoudige belediging toe te spitsen. De vooronderstelling bij deze benadering is dat met betrekking tot de interpretatie van de inhoud van de klacht geen misverstand mogelijk is. Het OM is met betrekking tot de omvang van de vervolging dan gebonden aan de inhoud van de klacht.

In de praktijk echter is de klager minder duidelijk. De juridische kwalificatie van de feitelijk tegen hem gepleegde gedraging is voor hem van minder belang. Het enige dat telt is de vervolging van de dader. Dan is niet uitgesloten dat het OM op grond van het opportuïteitsbeginsel een keuze maakt: vervolging ter zake van smaad of ter zake van eenvoudige belediging. Deze keuzemogelijkheid doet zich voor als de klacht zo uitgelegd kan worden dat er sprake is van zowel een beschuldiging van een bepaald feit als een materiële eenvoudige belediging. Zoals in de vorige paragraaf is gezegd, is dan vervolging op grond van art. 266 lid 1 Sr ondanks de negatief geformuleerde zinsnede toegestaan.⁸⁹

Van belang lijkt derhalve te zijn hoe de klacht door de overheid⁹⁰ wordt opgenomen. Dat betekent dat reeds bij de opname van de klacht, voorzover mogelijk,⁹¹ het strafbare feit in kaart moet worden gebracht. Degene die de klacht opneemt zal de klager moeten inlichten over de omvang van beide delicten en hij zal het feit waarover de klacht wordt gedaan (voorlopig) moeten 'kwalificeren'.

11.4 Het slachtofferschap van eenvoudige belediging

Strafbaarheid wegens eenvoudige belediging eist dat een concreet persoon opzettelijk wordt beledigd.⁹² Vóór de wetwijziging van 1978 stond buiten kijf dat slechts aan een natuurlijk persoon de belediging kon worden aangedaan. De Hoge Raad overwoog in HR 16-2-1891, W. 6083, dat slechts belediging, een *bepaalde persoon* aangedaan, onder de werking van de bepalingen van Titel XVI Sr viel. In de literatuur werd destijds al een andere opvatting verdedigd;⁹³ het duurde echter tot 1934 voor dat het slachtofferschap van collectiviteiten

89 Vgl. HR 16-6-1953, NJ 53 618: een klacht ter zake van smaadschrift kan een basis vormen voor vervolging wegens eenvoudige belediging.

90 In de regel neemt de hulpofficier van Justitie de klacht in ontvangst (art. 165 lid 1 Sv).

91 Denkbaar is ook dat het slachtoffer zich niet op één delict wil vastleggen. In zo'n geval zal primair de smaad en subsidiair de eenvoudige belediging opgenomen moeten worden.

92 Uit de op art. 266 lid 1 Sr toegespitste telastelegging hoeft niet expliciet te blijken dat het slachtoffer door de uitlating is beledigd, aldus HR 26-6-1933, NJ 33, p. 1307.

93 Vgl. Van der Feltz, o.c., p. 25 e.v.; D. Simons, *Is wijziging van onze (strafwetgeving en burgerlijke) wetgeving ten aanzien van belediging gewenscht?* Pre-advies Nederlandsche Juristen-Vereniging, 45e jaargang, 1915, 's-Gravenhage, 1915, p. 101.

wettelijk werd erkend. In de toen ingevoerde artt. 137a e.v. Sr werd, zoals in hoofdstuk 5 is uiteengezet, het zich in beledigende vorm uitlaten over overheidscollectiviteiten strafbaar gesteld.

Met de Wet van 23 maart 1978, S. 155, werd het slachtofferschap van eenvoudige belediging uitgebreid. Door een redactionele ingreep in art. 266 lid 1 (oud) Sr - de verplaatsing van het woord 'iemand' - werd duidelijk dat in elk geval belediging van overheidscollectiviteiten genoemd in het huidige art. 267 sub 1° Sr, strafbaar zou zijn. De oude tekst van art. 266 Sr luidde (voorzover hier van belang): *'elke opzettelijke belediging (...) iemand hetzij in het openbaar mondeling of bij geschrifte ...'*. De nieuwe (en huidige) tekst luidt: *'elke opzettelijke belediging (...) hetzij in het openbaar mondeling of bij geschrift of afbeelding, hetzij iemand in zijn tegenwoordigheid mondeling ...'*

Deze verplaatsing hield verband met het schrappen van de artt. 137a e.v. (oud) Sr. De verplaatsing van 'iemand' strekte er toe, zo bleek uit de MvT, twijfel uit te sluiten aan de mogelijkheid tot veroordeling wegens eenvoudige belediging in gevallen waarin de belediging gericht is tot het openbaar gezag, een openbare instelling of een lichaam met een publieke taak belast. Gelet op de wenselijke toepassing van de grond voor straffeloosheid in (het ontwerp-) art. 266 lid 2 Sr in het geval van belediging van de genoemde collectiviteiten, werd deze variant van belediging overgeplaatst naar Titel XVI Sr. Ook wenste de regering de strafbedreiging van de belediging van de overheidscollectiviteiten gelijk te stellen aan de belediging van een ambtenaar in of in verband met de uitoefening van zijn functie.⁹⁴

Duidelijk was hiermee dat de in art. 267 sub 1° Sr genoemde én 'gewone' collectiviteiten slachtoffer kunnen zijn van een mondelinge of een schriftelijke belediging, hen in het openbaar aangedaan, de eerste variant.⁹⁵ Eenvoudige belediging in de derde variant is ook ten aanzien van (overheids)collectiviteiten mogelijk. In de wettekst van die variant ligt evenmin een beperking tot belediging van natuurlijke personen besloten. In HR 22-12-1992, nr. 92.210 (ongepubl.) was de telastelegging toegespitst op eenvoudige belediging van het College van B&W en/of de gemeenteraad van gemeente X door middel van een aan dat college en/of aan die gemeenteraad toegezonden of aangeboden geschrift. De Hoge Raad hield het er voor dat de betrokken (hier geursiveerde) bestanddelen van de derde beledigingsvariant, als gevolg van een misslag niet in de bewezenverklaring waren opgenomen. Daarbij overwoog de Hoge Raad dat het Hof uit het tot de bewezenverklaring gebezigde proces-verbaal - met daarin de aan een der verbalisanten afgelegde verklaring van een gemeenteambtenaar - had kunnen afleiden dat het geschrift aan de genoemde overheidscollectiviteiten was aangeboden.

Een nader vereiste met betrekking tot de bepaaldheid of de identificeerbaarheid mag hieraan, uit een oogpunt van rechtszekerheid, wel worden gesteld. Het moet mijns inziens gaan om een collectiviteit die een zekere structuur en een (kenbare) doelstelling heeft. Deze kenmerken geven aan de collectiviteit haar eigen identiteit. Het ontbreken van een zodanige bepaaldheid bij een losse groep staat overigens niet in de weg aan slachtofferschap van een individueel lid van zo'n groep. Als, bijvoorbeeld, Nederlandse soldaten tijdens de acties in 1948 in het toenmalige Nederlands-Indië met betrekking tot hun gedragingen vergeleken worden met activiteiten van SS'ers, kan een individueel lid van die groep zich beledigd voelen en een klacht ter zake van art. 266 lid 1 Sr indienen. Voor een succesvolle vervolging dient evenwel bewezen te worden

94 Tweede Kamer 1970-71, 11 249, MvT, nr. 3, p. 9.

95 Zie de inleiding van dit hoofdstuk, waarin de drie varianten van de eenvoudige belediging worden genoemd.

dat het opzet van degene die de uitlating over die groep deed, (ook) was gericht op degene die de klacht indiende.⁹⁶

Of in de tweede variant van de eenvoudige belediging - iemand aangedaan in zijn tegenwoordigheid - een collectiviteit het slachtoffer kan zijn, is onduidelijk. Het bestanddeel iemand lijkt op taalkundige gronden het slachtofferschap van deze delictsomschrijvingen te beperken tot natuurlijke personen. Langs de weg van art. 267 sub 1° Sr lijken de aldaar genoemde overheidscollectiviteiten wel beledigd te kunnen worden door middel van de tweede variant.⁹⁷ Niet uitgesloten is dat met het arrest van HR 20-2-1996, DD 96.313, waar sprake was van een bewezenverklarde smaad gepleegd tegen een niet-overheidscollectiviteit, ook andere dan overheidscollectiviteiten onder het bestanddeel iemand van art. 266 lid 1 Sr vallen.⁹⁸ Zoals ik in hoofdstuk 7.2.5 gesteld heb, ligt het naar mijn mening op grammaticale en op wethistorische gronden niet in de rede om onder iemand een collectiviteit te scharen.

11.5 Overige bestanddelen van artikel 266 Sr

11.5.1 Inleiding

Naast de hiervoor uitgebreid besproken kernbestanddelen van het delict eenvoudige belediging, bestanddelen die steeds vereist zijn voor strafbaarheid, heeft elke wijze van eenvoudige belediging zijn bijzondere vereisten. De in deze paragraaf aan de orde komende drie bestanddelen, waarvan elk onderdeel is van een andere wijze van eenvoudige belediging zijn achtereenvolgens de belediging mondeling, bij geschrift of afbeelding *'in het openbaar'* gedaan (paragraaf 11.5.2), het iemand *'in zijn tegenwoordigheid'* beledigen (paragraaf 11.5.3) en tenslotte de eenvoudige belediging door middel van een *toegezonden of aangeboden* geschrift of afbeelding (paragraaf 11.5.4).

11.5.2 In het openbaar

11.5.2.1 Inleiding

Elke bepaling van Titel XVI Sr, op art. 268 Sr na, eist voor strafbaarheid een vorm van openbaarheid. De intentie dat derden van de uitlating vernemen, of feitelijke openbaarheid, is vereist. In art. 261 lid 1 wordt dit uitgedrukt door het bestanddeel met het kennelijke doel van ruchtbaarheid; in art. 261 lid 2 wordt gesproken van openlijk tentoonstellen of aanslaan en openlijk ten gehore brengen. Art. 266 lid 1 Sr stelt het in iemands tegenwoordigheid en het in het openbaar mondeling of bij geschrift of afbeelding iemand beledigen strafbaar. Art. 271 Sr tenslotte stelt strafbaar het openlijk tentoonstellen of aanslaan van geschriften en afbeeldingen

96 Omgekeerd geldt hetzelfde: uit het feit dat een individueel persoon wordt beledigd wegens activiteiten begaan tijdens het lidmaatschap van een collectiviteit, valt niet per se het opzet om die collectiviteit te beledigen af te leiden.

97 Zie hierover hoofdstuk 4.5.1; vgl. ook Noyon-Langemeijer-Remmeling, o.c., aantek. 3a op art. 266 Sr. Overheidscollectiviteiten vallen langs de weg van art. 267 sub 1° Sr onder iemand in art. 261 Sr (vgl. HR 13-10-1992, NJ 93 145).

98 Hoofdstuk 7.2.5; zie ook Van Strien, o.c., p. 124.

van beledigende aard. In deze paragraaf staat de vraag centraal wat het bestanddeel in het openbaar in art. 266 Sr inhoudt.

De term openbaar komt in het WvSr betrekkelijk veel voor. Zo stelt bijvoorbeeld het delict van art. 131 Sr in het openbaar opruien strafbaar; art. 147 Sr verbiedt in het openbaar smalende godslastering plegen en in art. 137c Sr wordt zich in het openbaar beledigend uitlaten over een groep mensen strafbaar gesteld.

Uit de wetsgeschiedenis van eenvoudige belediging blijkt dat het bestanddeel in het openbaar dezelfde betekenis heeft als het gelijkluidende bestanddeel van het delict opruiing. Bij de parlementaire behandeling van (het huidige) art. 266 Sr werd met betrekking tot de betekenis van dit bestanddeel veelvuldig verwezen naar het bestanddeel van art. 131 Sr en omgekeerd.⁹⁹ Ook in de literatuur en in de rechtspraak werd aangenomen dat het bestanddeel dezelfde betekenis had.¹⁰⁰ Bij de voorbereiding en de parlementaire behandeling van de O.R.O.-opruibingsbepaling werd, anders dan bij de behandeling van de eenvoudige belediging, het bestanddeel in het openbaar ten gronde besproken. Dit is een reden om op deze plaats op de wordingsgeschiedenis van dat bestanddeel bij het delict opruiing in te gaan (paragraaf 11.5.2.2). In paragraaf 11.5.2.3 volgt een bespreking van het bestanddeel in art. 266 Sr. Tenslotte wordt in paragraaf 11.5.2.4 ingegaan op het mondeling, bij geschrift of bij afbeelding (in het openbaar) beledigen.

11.5.2.2 In het openbaar opruien

Opruiing is een delict tegen de openbare orde.¹⁰¹ Strafbaar werd gesteld het in het openbaar, mondeling (etc.), tot enig strafbaar feit of tot gewelddadig optreden tegen het openbaar gezag opruien. Het O.R.O. sprak van het 'op openbare plaatsen of in openbare bijeenkomsten' opruien, waarbij de plaats van het feit als criterium werd genomen.¹⁰² De Commissie van Rapporteurs stelde in haar verslag vast dat de regering het criterium van de vereiste openbaarheid niet zozeer zocht '*in de toegankelijkheid der plaats waar het feit geschiedt, als wel in de omstandigheid dat het feit gepleegd wordt in het publiek*'. De Commissie verwees hierbij naar de MvT op het oude art. 239 (openbare schennis van de eerbaarheid¹⁰³), waarin werd gesteld dat de openbaarheid aldaar sloeg op het waarnemen [van de schennis] 'door personen, wier toevallige tegenwoordigheid mogt worden vermoed'. De Commissie, van mening dat bij de opruibingsbepaling ten onrechte dit openbaarheidsbegrip losgelaten werd, stelde met betrekking tot art. 131 Sr een wijziging voor. In plaats van het in het O.R.O. voorgestelde 'op openbare plaatsen etc.' wenste zij te lezen: 'in het openbaar'.

99 Smidt II, o.c., p. 414.

100 Zie Noyon-Langemeijer-Remmelink, o.c., aantek.1a op art. 266 lid 1 Sr; vgl. de conclusie van A.-G. Besier voorafgaande aan HR 11-11-1929, NJ 30, p. 152.

101 Zie over art. 131 Sr verder: J. Limburg, *De strafbare opruiing*. Den Haag, 1890 (diss. Leiden); Van Bemmelen/Van Hattum, o.c., p. 103 e.v.; Van Bemmelen/Van Veen, *Ons strafrecht deel III ...*, o.c., p. 91 e.v.; zie ook: A. Mulder, *Aantasting van de openbare orde*, in: *Gedenkboek Honderd jaar Wetboek van Strafrecht*, Arnhem, 1986, p. 365 e.v.

102 Art. 367 CP (laster) kende eenzelfde bestanddeel.

103 Deze bepaling is in 1985 gewijzigd (Wet van 3 juli 1985, S. 385). Zij luidt nu: 'met gevangenisstraf (...) wordt gestraft schennis van de eerbaarheid: 1° op of aan een plaats, voor het openbaar verkeer bestemd; 2° op een andere dan onder 1° bedoelde openbare plaats, (...); 3° op een niet openbare plaats (...)'

Minister Modderman bekritiseerde de door de Commissie gesuggereerde gelijkstelling van openbaarheid in enerzijds de opruiingsbepaling en de bepaling van art. 266 Sr en anderzijds de schennis van de eerbaarheid. Juist omdat bij art. 239 Sr (oud) de publiciteit 'nog veel ruimer' is op te vatten dan bij de eerstgenoemde bepalingen, wordt die publiciteit aangeduid door 'openbare schennis van de eerbaarheid'. Meer nog dan de toegankelijkheid, is de zichtbaarheid van de schennis beslissend, aldus (reeds) de MvT op art. 239 Sr (oud).¹⁰⁴

Ondanks 's Ministers kritiek op de visie van de Commissie inzake de gelijkstelling, stelde hij dat er wel 'enige overeenkomst' was tussen de artt. 131 en 266 Sr enerzijds en art. 239 (oud) Sr anderzijds. Voor de publiciteit is het niet in alle gevallen nodig dat de dader zich in of op een publieke plaats bevindt.

*'Het is volkomen voldoende dat hetgeen hij deed of zeide, op een publieke plaats waarneembaar, hoorbaar was; wie, staande binnenshuis, door een geopend raam de volksmenigte toespreekt, valt, als hij opruit, onder art. [131], als hij, ook een afwezige, beledigt, onder art. [266].'*¹⁰⁵

Daarom had minister Modderman, zo bleek uit zijn antwoord op het verslag van de Commissie van Rapporteurs, geen bezwaar om dit publiciteitsvereiste 'op de allereenvoudigste wijze uit te drukken door de woorden "in het openbaar" '.¹⁰⁶ De eerder door de Commissie geuite wens om het 'publieksvereiste' tot uitdrukking te laten komen door toevoeging van het 'in het openbaar het publiek opruien' werd door de minister niet gehonoreerd: 'wellicht [zou dan] hij die, in 't openbaar, meer bepaald tot één enkel persoon het woord richten, in strijd met de ratio, geacht kunnen worden buiten het artikel te vallen'.¹⁰⁷

Het bestanddeel in het openbaar in art. 131 Sr drukt derhalve uit dat het opruien het kenmerk van publiciteit moet hebben. Het houdt niet in dat de opruiing per se op een openbare plaats moet hebben plaatsgevonden. Van opruiing kan sprake zijn, indien de 'woorden worden geuit onder zoodanige omstandigheden en op zoodanige wijze, dat zij door het publiek kunnen worden gehoord', aldus de Hoge Raad in HR 22-5-1939, NJ 39 861, m.n. B. Taverne.¹⁰⁸ Deze uitspraak was niet in strijd met HR 21-6-1937, NJ 38 865, m.n. W. Pompe. In deze zaak werd overwogen dat de woorden aan één persoon geuit ('Sanders, steek dien agent kapot, spring hem op zijn nek!') weliswaar gericht waren tot een bepaald persoon, maar tevens werden geuit

104 Vgl MvT op art. 239 Sr, Smidt II, o.c., p. 280. Opzet op die openbaarheid is voor 239 Sr niet vereist. Zie De Hullu/Van der Neut, o.c., p. 6-7, 9 en de daar aangehaalde jurisprudentie.

105 Smidt II, o.c., p. 68.

106 Zoals dit eveneens in artt. 133 en 153 Sr is geschied.

107 Smidt II, o.c., p. 69.

108 Noyon-Langemeijer-Remmelink stelt dat onder 'het publiek' moet worden verstaan de anderen, dan degene tot wie de opruiende woorden zijn gericht en die zich op een openbare plaats bevinden, althans kunnen zien en/of horen wat daar gebeurt (o.c., aantek. 4 op art. 131 Sr). Vgl. voorts het bestanddeel openlijk in art. 141 Sr (openlijke geweldpleging). Niet vereist is dat het geweld op een openbare plaats wordt gepleegd; evenmin dat publiek in concreto aanwezig was bij de geweldpleging. Het geweld moet waarneembaar geweest zijn. Zie Noyon-Langemeijer-Remmelink, o.c., aantek. 7 op art. 141 Sr; Van Bemmelen/Van Veen, Ons strafrecht deel III ..., o.c., p. 96. Zie verder: HR 26-6-1979, NJ 79 618; HR 16-2-1988, NJ 88 821.

temidden van een grote volksooploop. Meerdere personen konden de woorden derhalve vernemen.¹⁰⁹

Of derden de woorden ook feitelijk hebben gehoord, is voor de voltooide openbaarheid weinig relevant.¹¹⁰ Indien echter bij geschrift, toegezonden aan één persoon, opmerkingen van opruiende aard worden gemaakt, kan niet gezegd worden dat zulks in het openbaar is geschied. Het opruien door geschrift, toegezonden aan meerdere personen, is echter weer wel strafbaar.¹¹¹

De artt. 137c en 137d Sr (beledigen resp. aanzetten tot haat tegen of discriminatie van bevolkingsgroepen) bevatten dit bestanddeel eveneens. Nu deze delicten, evenals de artt. 131 en 132 Sr, delicten tegen de openbare orde zijn, is het verdedigbaar aan dit bestanddeel dezelfde uitleg te geven als aan het bestanddeel in art. 131 Sr. Dit betekent dat van een belediging in het openbaar gedaan, kan worden gesproken als die belediging op een plaats is gedaan waar meerdere personen haar hebben kunnen horen.¹¹² Zodra meerdere personen de uitlating hebben kunnen horen, is de belediging ex art. 137c voltooid. Het opzettelijk aanbieden van een artikel met een beledigende strekking aan de redactie van een dagblad is, als dit artikel wordt geplaatst en verspreid, zich in het openbaar opzettelijk beledigend uitlaten, aldus HR 14-2-1956, NJ 56 309, m.n. B. Röling.¹¹³ Aan het openbaarheidsvereiste is ook voldaan indien de uitlatingen worden gedaan via de televisie, radio of internet, zoals ook via deze media kan worden beledigd.¹¹⁴

11.5.2.3 Eenvoudige belediging in het openbaar

Bij de invulling van het bestanddeel in het openbaar in art. 266 lid 1 Sr wordt een aspect benadrukt dat bij het gelijknamige bestanddeel van de relevante bepalingen uit Titel V Sr niet aan de orde komt. Een uitlating wordt in het openbaar in de zin van art. 266 Sr beschouwd te zijn gedaan als zij het karakter van vertrouwelijkheid mist. Dit blijkt uit HR 27-6-1904, W. 8095. In deze zaak voerde een timmerman uit Zutphen aan de IJsselkade aldaar, 'zijnde een openbare, voor ieder toegankelijke plaats', met een klein aantal andere personen een gesprek over de plaatselijke wethouder, tevens voorzitter van de gascommissie. Van hem werd door de verdachte gezegd dat hij geld uit de opbrengsten van het gas 'in den zak' zou hebben

109 Soortgelijke zaak: HR 8-3-1909, W. 8837: de woorden 'Sla hem op den kop Ko, sla d'r maar op' gericht tegen één persoon, temidden van een menigte, is 'in het openbaar' opruien.

110 Vgl. de uitleg van het bestanddeel openlijk in art. 141 Sr: Wedzinga, o.c., p. 89 e.v.

111 Van der Neut, Discriminatie ..., o.c., p. 64; Noyon-Langemeijer-Remmelink, o.c., aantek. 4 op art. 131 Sr.

112 Vgl. Van der Neut, Discriminatie ..., o.c., p. 63. HR 22-5-1939, NJ 39 861, m.n. B. Taverne.

113 Zie ook HR 21-11-1989, DD 90.130. Dat de editie nog niet verspreid is of door omstandigheden buiten de dader om gelegen niet verspreid kan worden, doet aan het karakter van openbaarheid niet af; van de dader moet gezegd kunnen worden dat hij de uitlating openbaar wil maken, aldus ook Noyon-Langemeijer-Remmelink, o.c., aantek. 4 op art. 131 Sr.

114 De beledigingsbepalingen van de Titels II en III Sr (Tweede Boek) kennen geen specifiek openbaarheidsvereiste. Het in die bepalingen vervatte bestanddeel belediging wordt, zo volgt uit de wetsgeschiedenis, op gelijke wijze als dat van de bepalingen uit Titel XVI Sr uitgelegd. Minimaal is dus, zo zou men kunnen stellen, vereist een eenvoudige belediging. Het impliceert dat voor de beledigingsvormen van artt. 111 e.v. Sr tenminste het vereiste van openbaarheid wordt gesteld. De aan de regerende vorst etc. aangedane (eenvoudige) belediging is ook strafbaar, indien zij slechts in zijn tegenwoordigheid wordt gedaan. Smaad of laster tegen de vorst etc. kennen weer hun eigen openbaarheidsvereisten; zij dienen te worden gepleegd met het kennelijke doel van ruchtbaarheid.

gestoken. Was hier nu sprake van eenvoudige belediging, iemand 'in het openbaar' aangedaan? Nee, oordeelde de Hoge Raad. Hij overwoog dat

'Uit het enkele feit dat een gesprek is gehouden op den openbare weg, niet [kan] worden afgeleid dat de daarbij geuite beledigende uitdrukkingen anders dan in een vertrouwelijk gesprek en dus in de zin van art. 266 Sr 'in het openbaar' zijn gepleegd'.¹¹⁵

Ook in HR 9-6-1941, NJ 41 709 blijkt het vertrouwelijke karakter van de gedane uitlating bepalend voor vervulling van het bestanddeel in het openbaar in art. 266 Sr. In deze zaak had een ex-werknemer van een firma tegen een (voormalig) collega meegedeeld dat hij 'nu tenminste niet meer bestolen wordt'. Het gesprek vond plaats in een café te Soestduinen, waar, behalve de twee eerdergenoemde personen, slechts de vrouw van de caféhouder aanwezig was. Deze vrouw was, zo was door de feitenrechter vastgesteld, van te voren niet op de hoogte van het feit dat de verdachte vroeger in dienst was geweest van degenen ten aanzien van wie hij de beledigende uitdrukkingen bezigde. Namens de verdachte werd aangevoerd dat, gezien het feit dat het gesprek plaatsvond in een café met slechts één aanwezige, de woorden niet in het openbaar werden uitgesproken. Naar aanleiding van dit middel overwoog de Hoge Raad dat

'De beledigende woorden, geuit op een voor het publiek toegankelijke plaats, en dat niet vertrouwelijk, maar zoo luid, dat de aanwezigen het hooren [...], zijn te beschouwen als 'belediging in het openbaar gedaan', ook al was daar ter plaatse, [...], slechts één persoon [...]'.¹¹⁶

Van belang bij het oordeel over de vraag of een belediging in het openbaar gedaan is in de betekenis van art. 266 lid 1 Sr, is derhalve de vertrouwelijkheid waarmee een uitlating is gedaan. Zo gauw dit vertrouwelijke karakter ontbreekt, kan van in het openbaar worden gesproken. De accentuering van de niet-vertrouwelijkheid als eis voor strafbaarheid bij deze variant van eenvoudige belediging wijkt iets af van de eis die aan de openbaarheid in de artt. 131 Sr e.v. Sr wordt gesteld, namelijk dat meerdere personen van de opruiing (etc.) hebben kunnen vernemen. Het verschil tussen enerzijds art. 266 Sr en anderzijds de bepalingen van Titel V Sr is gelegen in het feit dat het accent bij eenvoudige belediging ligt op het ontbreken van een vertrouwelijk karakter aan een uitlating. Bij de beledigingsbepalingen van Titel V Sr is dit anders. Aan een voor een groep mensen beledigende uitlating die onder zodanige omstandigheden gedaan is dat slechts één persoon van die uitlating heeft kennis kunnen nemen, ontbreekt mogelijkerwijze het vertrouwelijke karakter (HR 9-6-1941, NJ 41 709). Maar of die uitlating in het openbaar in de zin van art. 137c Sr is gedaan, is desondanks de vraag. Een uitlating onder die omstandigheden gedaan schendt naar mijn mening niet zonder meer de openbare orde. De invulling in de jurisprudentie van het bestanddeel in het openbaar in art. 266 Sr is verdedigbaar. Enerzijds beschermt de strafbaarstelling van deze wijze van eenvoudige belediging een

115 Impliciet: HR 3-1-1921, NJ 21, p. 320; vgl. ook Rb Alkmaar 7-10-1938, NJ 39 642: een rondschriften verzonden in een beperkte kring van leden van de onderlinge verzekeringsmaatschappij tot het verzekeren van vee tegen besmettelijke ziekten, is geen strafbare belediging omdat niet gezegd kan worden, dat dit tot het publiek is gericht en dus in het openbaar is gepleegd.

116 Vgl. voorts de conclusie van A.-G. Besier, voorafgaande aan HR 11-11-1929, NJ 30, p. 152; de conclusie van A.-G. Berger, voorafgaande aan HR 2-5-1932, NJ 32, p. 1125.

ieder tegen publiek gemaakte insinuaties. Anderzijds eist de vrijheid van meningsuiting dat niet elke uitlating binnen het bereik van art. 266 Sr valt.

De vereiste openbaarheid in de zin van art. 266 Sr - dus het ontbreken van een vertrouwelijk karakter aan de mededeling of uitlating - kan uit verschillende omstandigheden worden afgeleid. Openbaar is de uitlating indien deze, zoals betoogd, wordt gepubliceerd in een dagblad of ten gehore wordt gebracht via de audio-visuele media. Ook is zij in het openbaar gedaan, indien de uitlating gedurende een openbare terechtzitting wordt gedaan (HR 25-11-1997, NJ 98 261).

Het feit dat meerdere personen de uitlating vernemen sluit een vertrouwelijk karakter van de uitlating echter niet uit. Dit kan geïllustreerd worden aan de hand van het volgende geval. In de zaak die leidde tot een (civiele) uitspraak van Rb Almelo 29-1-1986, KG 86 104, had iemand zijn grondwettelijk recht van petitie uitgeoefend (vgl. art. 5 GW). Aan de Commissie van Verzoekschriften van de Tweede Kamer had hij langs deze weg een klacht ingediend wegens vermeende fraude en diefstal die zou zijn gepleegd door een woningbouwvereniging. Naar aanleiding van een door de Vereniging ingesteld kort geding tegen de petent, overwoog de Rb dat

'De door gedaagde in zijn brief aan de Kamercommissie gebruikte bewoordingen onnodig grievend [zijn]'.

De Rb vervolgde:

'De gedaagde had kunnen en moeten voorzien dat zulk een brief in beginsel een openbaar stuk is en in het openbaar wordt behandeld. Tenzij nadrukkelijk op een vertrouwelijke behandeling wordt aangedrongen - hetgeen i.c. niet is geschied - heeft een dergelijk stuk ook een reële kans om in de openbaarheid te komen'.

Valt de petent onder het regime van art. 266 lid 1 Sr?¹¹⁷ In beginsel is een dergelijk bij het bevoegd gezag ingediend verzoekschrift niet openbaar in de zin van art. 266 Sr.¹¹⁸ Het geschrift heeft immers in die vorm een vertrouwelijk karakter. Dit wordt wellicht anders, indien hij niet alleen het verzoekschrift indient, maar tevens de informatie die het bevat publiceert. Dan is het vertrouwelijke karakter afwezig.¹¹⁹

Een interessante vraag is die naar de verhouding tussen de bestanddelen het kennelijke doel van ruchtbaarheid (art. 261 lid 1 Sr) en in het openbaar. Een bepaald feit wordt met het kennelijke doel van ruchtbaarheid telastegelegd als de wijze van beledigen zodanig is, dat derden van het feit op de hoogte kunnen komen. Van eenvoudige belediging iemand in het openbaar aangedaan is sprake indien deze kennelijk niet-vertrouwelijk is gedaan. Als A over B een

117 Dit doet overigens niet af aan de rechtsgeldigheid van de ingediende petitie: het indieningsrecht wordt niet aan enige voorwaarde gekoppeld (vgl. C. Riezebos, *Recht van petitie*, Zwolle, 1992 (diss. Rotterdam), p. 138 e.v.).

118 Openbaarheid in de zin van art. 266 Sr volgt niet zonder meer uit het feit dat de petitie onder de werking van de Wet Openbaarheid van bestuur valt, nog daargelaten het feit dat art. 10 lid 2 sub e WOB documenten van openbaring uitzondert, indien daardoor de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer van anderen geweld wordt aangedaan.

119 Art. 266 lid 2 Sr kan een veroordeling wegens eenvoudige belediging doen tegenhouden.

bepaalde bewering doet (die geen bepaald feit bevat) aan slechts één persoon (C) en aan die C tevens toevoegt dat hij deze mededeling niet hoeft te verzwijgen, is de uitlating gedaan met het kennelijke doel van ruchtbaarheid in de zin van art. 261 Sr.¹²⁰ Bij gebreke aan het voor smaad vereiste (telastelegging van) een bepaald feit, komt art. 266 Sr in het vizier. Is door A echter het bestanddeel in het openbaar vervuld? A's toevoeging aan die mededeling dat die C haar niet hoeft te verzwijgen, ontnemt aan die mededeling haar vertrouwelijke karakter. Dat C verkiest te zwijgen doet aan de niet-vertrouwelijkheid niet af. Veel verschil zit er niet tussen beide wijze van openbaring.

11.5.2.4 Mondeling, bij geschrift of afbeelding

Mondelinge belediging is in de eerste plaats de belediging die door middel van verstaanbare en begrijpelijke taal wordt geuit. Hoewel het (grammaticaal) wellicht minder voor de hand ligt, kunnen geluiden of kreten, geen woorden bevattend, echter ook mondeling gedane beledigingen opleveren. Minachting is namelijk ook door middel van geluiden uit te drukken. De wetsgeschiedenis bevat niets, waaruit afgeleid kan worden dat de mondelinge belediging beperkt zou dienen te worden tot voor iedereen verstaanbare en begrijpelijke gesproken woorden. Eenvoudige belediging door middel van kreten of geluiden laat zich overigens alleen goed voorstellen bij de formele eenvoudige belediging. Het insinueren van eigenschappen die met de positieve moraal strijden door middel van geluiden is nauwelijks denkbaar, net zomin als het aan iemand telasteleggen van een bepaald feit door middel van geluiden goed denkbaar is.

Voor de term geschrift en voor de vraag of de moderne communicatiemiddelen onder het begrip geschrift in de zin van art. 266 Sr vallen, verwijs ik naar hoofdstuk 7.4.3.

Het beledigen door afbeeldingen is eerst dan bij de Wet van 19 juli 1934, S. 405, in art. 266 Sr opgenomen. In 1881 was dit bestanddeel wel in art. 261 lid 2 Sr (smaadschrift) opgenomen: de wetgever was destijds kennelijk de mening toegedaan dat afbeelding én tekst tezamen een bepaald feit in de zin van art. 261 Sr vermochten ten laste te leggen.¹²¹ Het oorspronkelijke wetsontwerp uit 1933 liet de belediging door afbeelding buiten de voorgestelde strafbaarstelling. Op voorstel van enkele Kamerleden werd deze beledigingswijze in art. 266 Sr opgenomen, in navolging van de vermelding ervan in de opruiingsbepalingen van de artt. 131 e.v. Sr.¹²²

Onder afbeelding dient te worden verstaan een vastgelegd beeld, zoals een (foto-)grafisch beeld, een prent of een plaat, aldus HR 11-3-1986, NJ 87 462.¹²³ Ook op rode mouwbanden aangebrachte hakenkruizen zijn afbeeldingen, aldus onder meer HR 21-2-1995, NJ 95 452. Als (vastgelegde) afbeelding wordt ook de film beschouwd. Heden ten dage kan hierbij ook gedacht worden aan de video of aan de beeldplaat. Gebaren zijn geen afbeelding in de zin van art. 266 lid 1 Sr.¹²⁴ Zij vallen onder de feitelijkheden (paragraaf 11.5.3.4).

120 Voorbeeld ontleend aan HR 2-12-1889, W. 5809.

121 Zie Smidt II, o.c., p. 413.

122 Tweede Kamer, 1933-34, 237, VV, nr. 4, p. 7.

123 Vgl. ook Rb Zwolle 12-11-1991, nr. 07.040854-91 (ongepubl.): bewezenverklaard werd dat verdachte 'bij afbeelding X een belediging heeft aangedaan (...) door op openbare plaatsen foto's met daarop de beeltenis van het slachtoffer in geheel of gedeeltelijk ontklede toestand, aan te brengen'.

124 Zoals in hoofdstuk 6 is gesteld betekent dat, nu belediging door feitelijkheden niet in art. 137c Sr voorkomt, het brengen van de Hitlergroet niet onder het regime van art. 137c Sr valt.

Een aparte vraag is of een sculptuur onder het in art. 266 Sr gehanteerde begrip valt. In art. 240 Sr - het openlijk tentoonstellen, aanbieden en anders dan op verzoek toezenden van pornografie - wordt de afbeelding expliciet onderscheiden van een voorwerp. Hieruit zou afgeleid kunnen worden dat het hier om twee te onderscheiden begrippen gaat. Meer voor de hand lijkt echter te liggen dat de wetgever zich destijds niet over deze vraag gebogen heeft. In elk geval heeft hij in de dertiger jaren - bij de verruiming van de beledigings- én de zedenbepalingen - geen aanleiding gezien om art. 266 Sr in deze zin uit te breiden. Hoe gezocht dit ook wellicht lijkt, niet ondenkbaar is dat een sculptuur beledigend kan zijn.¹²⁵ Om de beledigende sculptuur te plaatsen onder een afbeelding lijkt mij grammaticaal een brug te ver. Of aan een dergelijke strafbaarstelling behoefte bestaat, is de vraag.

11.5.3 Iemand in zijn tegenwoordigheid beledigen

11.5.3.1 Inleiding

De tweede wijze van eenvoudige belediging is die aangedaan aan *iemand in zijn tegenwoordigheid* (i) mondeling of (ii) door feitelijkheden. Het bestanddeel *mondeling* is besproken in paragraaf 11.5.2.4 en behoeft in dit kader geen nadere toelichting. De belediging door feitelijkheden komt in paragraaf 11.5.3.3 aan bod. In paragraaf 11.5.3.2 bespreek ik het bestanddeel (*iemand*) *in zijn tegenwoordigheid*, dat in deze wijze van belediging centraal staat.

11.5.3.2 In zijn tegenwoordigheid

Een mondelinge belediging in het bijzijn van het slachtoffer geuit is hem in zijn tegenwoordigheid aangedaan. In het tweede lid van het O.R.O. werd deze wijze van beledigen gelijkgesteld aan de belediging in het openbaar: *'met belediging in het openbaar wordt gelijk gesteld die welke plaats heeft in tegenwoordigheid van den beledigde of in een tot hem gerigt geschrift'*. Zoals in hoofdstuk 4.2.4 is beschreven, is dit ontwerp-tweede lid tijdens de parlementaire behandeling opgenomen in het eerste lid: de Commissie van Rapporteurs bleek grote bezwaren te hebben tegen de woorden 'tot hem gerigt geschrift'. De wetgever van 1881 doelde, zo volgt uit de hierboven aangehaalde O.R.O.-bepaling, met deze beledigingsvariant op de niet-openbare belediging. Deze wijze van beledigen werd in het O.R.O. gelijkgesteld aan de openbare belediging en daarmee niet vereenzelvigd.¹²⁶

Daarmee is niet gezegd dat een belediging die in het openbaar en in tegenwoordigheid van de beledigde wordt gedaan, twee strafbare feiten oplevert. Een uitlating in het openbaar gedaan, in tegenwoordigheid van de beledigde, leverde in de zaak die leidde tot HR 26-6-1933, NJ 33, p. 1307, een veroordeling wegens één feit op. Ten laste van de verdachte werd bewezen verklaard dat hij 'te Wassenaar (...) opzettelijk in het openbaar en op de openbare weg, (...) hoorbaar en in diens tegenwoordigheid en voor hem hoorbaar, mondeling L. heeft beledigd door luidkeels te roepen tegen zijn echtgenote: 'Jij gaat met L. in zijn nest liggen, jij houdt het met

125 Vgl. E.J. Dommering, *Beeldenstorm: de vrijheid en onvrijheid van de beeldende kunst*, in: *Hoe vrij is kunst; onderdrukking, censuur en andere beperkingen aan de vrijheid van kunst* (T. Pronk et al., red.), Amsterdam, 1992, p. 22; F.M.C. Vlemminx, *Grondrechten en moderne beeldende kunst*, Zwolle, 1992 (Diss. Tilburg), p. 409-410.

126 Smidt II, o.c., p. 413.

die L., die rotvent, die vuilik!'. In het cassatiemiddel werd namens verdachte aangevoerd dat deze bewezenverklaring ten onrechte als één feit was gekwalificeerd, nu er twee feiten waren telastegelegd (in het openbaar én in diens tegenwoordigheid). De Hoge Raad verwierp het beroep. Hij overwoog dat hoewel twee vormen van eenvoudige belediging waren telastegelegd, dit toch één keer het misdrijf van eenvoudige belediging oplevert.

Deze beslissing is verdedigbaar. Hoewel met de steller van het middel kan worden aangevoerd dat twee verschillende beledigingswijzen in het geding waren, kan naar mijn mening ter ondersteuning van de beslissing beweerd worden dat de twee wijzen van belediging in dit geval niet zo ver uit elkaar liggen dat over twee feiten geoordeeld had moeten worden. Daar komt bij dat strekking en strafmaat niet van elkaar verschillen.¹²⁷

Met de opkomst der techniek deed zich de vraag voor of de vereiste tegenwoordigheid per se een fysieke tegenwoordigheid inhield, dan wel dat een functionele uitleg in het licht van art. 266 Sr juridisch verdedigbaar is. Blijkens enkele uitspraken wordt het bestanddeel in de praktijk functioneel uitgelegd. In een vonnis van de Rb Amsterdam 18-12-1913, NJ 14, p. 246, werd beslist dat eenvoudige belediging per telefoon in tegenwoordigheid van het slachtoffer was gedaan. De verdachte had aan het slachtoffer telefonisch toegevoegd dat hij 'het grootste schorem [was] dat er op Gods aardbodem rondloopt'. Ter zitting betoogde verdachte dat gezien de afstand tussen hem en de aangesprokene er geen sprake was van een belediging in diens tegenwoordigheid. De Rb overwoog dat de woorden terstond door het slachtoffer konden worden gehoord, waarbij het onverschillig was of de belediger en beledigde 'al of niet voor elkander zichtbaar waren of zich op meer of minder grote afstand van elkaar bevonden, terwijl evenmin afdoet of de door den belediger gesproken woorden al of niet door middel of behulp van een toestel of instrument tot den belediger zijn doorgedrongen'. In HR 15-6-1993, nr. 94.253 (ongepubl.) werd (impliciet) een gelijksoortige beslissing gegeven. Ten laste van verdachte was bewezen verklaard, voorzover hier van belang, dat hij 'in de gemeente Arnhem (...) V. in diens tegenwoordigheid mondeling had toegevoegd: vieze kakker etc.'. Namens verdachte werd in het cassatiemiddel aangevoerd dat uit de bewijsmiddelen niet kon volgen dat die V. 'in zijn tegenwoordigheid' was: de woorden waren hem telefonisch vanuit Oosterbeek toegevoegd. De Hoge Raad gaf hier geen oordeel. Hij deed de zaak met toepassing van art. 101a R.O. af. Hieruit mag afgeleid worden dat het standpunt van de Amsterdamse rechtbank uit 1914 door de Hoge Raad gedeeld wordt. Dat betekent dat de eenvoudige belediging die per e-mail van de zender naar de ontvanger wordt gezonden, slechts dan in tegenwoordigheid van het slachtoffer wordt gepleegd als de ontvanger het bericht terstond leest. In de meeste gevallen echter zal de e-mail pas later opgehaald worden; van een in zijn tegenwoordigheid gedane belediging kan dan geen sprake meer zijn.¹²⁸

127 Zie art. 341 sub 1° Sr voor verwante problematiek (vgl. Keulen, o.c., p. 144-145).

128 Zie paragraaf 11.5.4. De belediging wordt openbaar indien zij in een nieuwsgroep wordt geuit. Dit geldt ook voor de belediging in een home-page gedaan. Deze zijn immers voor iedereen met een Internet-aansluiting in beginsel waarneembaar (zie Th. de Roos, G.A.I. Schuijt en L. Wissink, Smaad, laster, discriminatie en porno op het Internet, Alphen aan den Rijn, 1996, p. 183).

Het bestanddeel in zijn tegenwoordigheid eist derhalve geen fysieke samenkomst van belediger en beledigde. Een terstond - dat wil zeggen: op het moment van het uitspreken - vernemen van de belediging is voldoende.¹²⁹

11.5.3.3 Eenvoudige belediging door feitelijkheden

11.5.3.3.1 Inleiding

De eenvoudige belediging door feitelijkheden reflecteert het ruime beledigingsbegrip dat in de negentiende eeuw gehanteerd werd. Ik verwijs naar enkele Ontwerpen-WvSr uit die periode, waarin delicten tegen de persoon verenigd stonden onder de titel 'van verwondingen, slagen en andere lichaamsbeledigingen'. Allerlei gedragingen tegen de lichamelijke integriteit en de persoonlijke vrijheid, zoals de mishandeling en de wederrechtelijke vrijheidsberoving, vielen onder het begrip belediging. Dit begrip is in de loop der tijd verengd tot wat het nu is geworden: opzettelijke krenking van de eer of de goede naam. De term ziet nu alleen op een 'psychische' of mentale krenking.

Toch meende de wetgever van 1881, zoals eerder in deze paragraaf is beschreven, belediging door feitelijkheden in de wet te moeten opnemen. In paragraaf 11.5.3.3.2 geef ik de argumenten van de Commissie De Wal en van de wetgever voor opname van deze beledigingswijze in Titel XVI Sr. In paragraaf 11.5.3.3.3 bespreek ik het bestanddeel feitelijkheden, terwijl in paragraaf 11.5.3.3.4 een aantal opmerkingen over het beledigend karakter van de feitelijkheden volgt.

11.5.3.3.2 Korte wetsgeschiedenis

De strafbaarstelling van belediging door feitelijkheden is tijdens de voorbereiding van de Beledigingstitel uitgebreid besproken. Anders dan de Code Pénal - maar net als in het Romeinse recht - stelde de Commissie De Wal voor om belediging door daden tegen private personen strafbaar te stellen.¹³⁰ De Commissie achtte het ongewenst dat '*andere even ergerlijke beledigingen* (dan de belediging door woorden - FJ), *bv. het spuwen in het aangezicht, het kussen van eene eerbare vrouw, (...) ongestraft [zouden blijven]*'. Andere dan de hier genoemde gevallen zouden, aldus de Commissie, onder de kwalificatie mishandeling vallen, terwijl '*de slag of stoot niet werd toegebracht animo laedendi maar animo iniuriandi*'. Een dergelijk stelsel verdiende in de ogen van de Commissie De Wal geen goedkeuring. De Commissie was derhalve van mening dat de iniuria realis strafbaar diende te worden gesteld.

Veel aandacht besteedde de Commissie aan de materieelrechtelijke verhouding tussen de eenvoudige belediging door daden en de eenvoudige mishandeling. De Commissie meende dat in abstracto geen grens tussen beide misdrijven getrokken kon worden. Het zou in de visie van de Commissie van het opzet van de dader afhangen of van een belediging of van een eenvoudige mishandeling gesproken zou kunnen worden. Niet alle Commissieleden deelden deze opvatting. Volgens Modderman ging het bij belediging om een gedraging die '*alleen moreel, niet corporeel*

129 Het terstond moeten vernemen van de belediging roept, ook in verband met de moderne media, overigens wel enkele vragen op. Is een aan iemand verzonden cassettebandje dat voor hem een beledigende uitlating bevat, een mondelinge belediging, hem in zijn tegenwoordigheid aangedaan?

130 In de artt. 223 en 224 CP was belediging 'door gebaarden of dreigementen jegens een magistraatspersoon, in de waarneming zijner bediening' resp. 'belediging met woorden, gebaarden of dreigementen aan eenig bedienend beampte ...' wel strafbaar gesteld (zie hierover hoofdstuk 3.3.1).

griefft'. Hij dacht daarbij alleen aan gebaren, spuwen etc.¹³¹ Het aan iemand trekken of tegen iemand duwen vielen daar niet onder.

Voorzitter De Wal vond deze beperking echter weer te ver gaan. Volgens hem vielen er in die optiek feiten buiten, waarbij men iemand lichtelijk aanraakt, zonder dat er lichamenlijk letsel ontstaat, waarbij *'het ware leed hier niet [is] de ligchaamssmart, maar de zedelijke grief, de belediging'*. De Wal gaf als voorbeeld 'het geven van een knip voor den neus'. Hij stelde voor bij iniuria realis dezelfde grens aan te nemen als bij *'onwillig lichamenlijk letsel'*, het huidige art. 308 Sr. *'De belediging'*, zo vervolgde De Wal, *'zou dus op den achtergrond treden zoodra zij ten gevolge heeft of zwaar lichamenlijk letsel of zoodanig letsel waaruit tijdelijke ziekte of verhindering in de uitoefening van ambts- of beroepsbezigheden ontstaat'*. Dit onderscheid heeft te minder bezwaar, zo stelde De Wal, daar zich omtrent de beide genoemde species van lichamenlijk letsel jurisprudentie zal vormen.¹³²

Commissielid Loke droeg een oplossing aan om uit het probleem te geraken. Hij stelde voor om de voorgestelde bepaling ongewijzigd te laten. Indien de belediging door daden lichamenlijk letsel met zich mee zou brengen, moest de oplossing zijns inziens niet zozeer gezocht worden in de bewijs- of kwalificatievraag. De oplossing school zijns inziens in de straftoemingsregeling van de concursus idealis (eendaadse samenloop, vgl. het huidige art. 55 lid 1 Sr). De straftoemeting zou, indien de bewezenverklaring beide strafbare feiten zou opleveren, gegrond worden op het feit waarop de zwaarste straf zou zijn gesteld. De Commissie kon zich hiermee verenigen.¹³³

De regering nam, zo bleek uit de MvT op Titel XVI Sr, de argumentatie voor strafbaarstelling van belediging door daden over van de Commissie De Wal. Tijdens de parlementaire behandeling ontmoette het voorstel weinig weerstand. Het Kamerlid Mackay merkte nog op dat, nu duellieren strafbaar was gesteld,¹³⁴ feiten die daartoe aanleiding konden geven, evenzeer strafbaar moesten zijn. Zijns inziens konden ook daden aanleiding voor een duel zijn.¹³⁵ De door een enkel Kamerlid gestelde vraag over de afbakening tussen de belediging door feitelijkheden en de mishandeling, werd door Minister Modderman beantwoord met de opmerking dat het bij mishandeling gaat om het opzet gericht op het toebrengen van lichamenlijk leed en bij de belediging om het opzet op de krenking van het eergevoel.¹³⁶

De door enkele Kamerleden geuite vrees voor een te ruim geredigeerde strafbaarstelling werd door de minister weggenomen door te wijzen op (het huidige) art. 269 Sr. In het klachtvereiste werd een waarborg gezien tegen ongewenste toepassing van de bepaling.¹³⁷ Minister Modderman ging hiermee voorbij aan het voorstel om de eenvoudige belediging van een ambtenaar in of ter zake van de rechtmatige uitoefening van zijn bediening ambtshalve te laten vervolgen.¹³⁸

131 Notulen IV, o.c., p. 146.

132 Notulen IV, o.c., p. 184-186; het 'Wetboek van Strafrecht met aantekeningen en verklaringen ten dienste van den eenvoudigen politiemann' noemt het spugen, slaan en stompen bij uitstek beledigingen door feitelijkheden (Groningen, 1896, p. 158).

133 Notulen IV, o.c., p. 288-289.

134 Vgl. de huidige artt. 152 e.v. Sr.

135 Smidt II, o.c., p. 415.

136 Smidt II, o.c., p. 417.

137 Smidt II, o.c., p. 388.

138 Vgl. het huidige art. 269 Sr.

Zonder nadere toelichting werd door de Commissie van Rapporteurs het woord daden in de ontwerp-beledigingsbepaling gewijzigd in feitelikheden. Aan de gebruikte meervoudsvorm behoeft weinig betekenis te worden gehecht; deze valt terug te voeren op de meervoudsvorm daden. Van een bedoeling op dit punt een materiële wijziging aan te brengen bleek niet.¹³⁹

11.5.3.3.3 Feitelikheden

Het beledigingsmiddel is de feitelijkeid. De vraag is wat daaronder wordt begrepen. In deze paragraaf tracht ik, mede aan de hand van de rechtspraak op dit terrein, dit bestanddeel nader in te vullen. De term komt niet alleen in art. 266 Sr voor, maar ook in andere delicten.

Uit de samenhang met verwante bepalingen en uit de context van die bepalingen was (en is) een afbakening van het begrip feitelijkeid af te leiden, zonder dat daaraan een exacte betekenis kan worden gegeven.

Art. 284 lid 1 sub 1° Sr verbiedt dwang door (het dreigen met) geweld of enige andere feitelijkeid. Deze bepaling kwam in deze redactie tot stand naar aanleiding van de spoorwegstakingen van 1903 (Wet van 11 april 1903, S. 101¹⁴⁰). Over de invulling van het bestanddeel enige andere feitelijkeid ontstond tijdens de parlementaire behandeling van de wetswijziging van art. 284 lid 1 Sr enige discussie. Op vragen uit de Kamer antwoordde de toenmalige Minister van Justitie Loeff, dat deze term in hoofdzaak gelijk aan het bestanddeel in art. 266 Sr diende te worden uitgelegd. Uit 's ministers uitlatingen viel echter wel af te leiden dat bij de invulling van het bestanddeel feitelijkeid in art. 284 lid 1 Sr de typische aspecten die bij de eigen aard van dit delict van belang zijn, een rol spelen. Het is namelijk *'veel gemakkelijker (...) door een feitelijkeid te beledigen dan door een feitelijkeid te dwingen'*. De minister legde er de nadruk op dat de feitelijkeid in verband moet staan met de in art. 284 Sr verboden dwanguitoefening. Ook stelde hij dat die feitelijkeid een *'positieve daad'* moest zijn.¹⁴¹ In antwoord op vragen van het Tweede Kamerlid P.J. Troelstra gaf de minister aan dat het boycotten van iemand (derhalve) niet onder het begrip feitelijkeid zou vallen. Maar waar *'het afnemen van de pet van iemand, en in het slijk werpen en daar vertrappen van die pet'* geen geweld zou zijn, is het wel een feitelijkeid, aldus de minister.¹⁴²

Aldus gaf de minister geen definitie van het bestanddeel, maar wel een betrekkelijk ruim kader waarbinnen het begrip past. Daden van geweld vallen buiten dat kader; zij zijn geen feitelikheden in de zin van art. 284 lid 1 sub 1° Sr. Het enkele dreigen met een boycot¹⁴³ of het dreigen met een verzonnen aanklacht wegens verkrachting¹⁴⁴ zijn evenmin feitelikheden. Mondelinge of schriftelijke uitlatingen kunnen niet als feitelikheden in de zin van art. 284 Sr worden gezien.¹⁴⁵

Al met al is er geen duidelijke omschrijving van dit bestanddeel te geven. Voor de invulling van het bestanddeel feitelijkeid in art. 284 lid 1 sub 1° Sr is in elk geval van belang dat het

139 Vgl. Bijlagen Handelingen Tweede Kamer 1879/1880, nr. 47, 25, p. 155.

140 Men sprak destijds van de zogenaamde 'Worgwetten'.

141 Smidt V, o.c., p. 632-633.

142 Smidt V, o.c., p. 636. Troelstra bleek tevreden met dit antwoord: naar zijn zeggen had hij minister Loeff een verklaring uitgelokt, *'die bij de jurisprudentie den arbeiders ten goede zal komen'*. (o.c., p. 637).

143 HR 19-11-1923, NJ 24, p. 153.

144 HR 14-3-1989, NJ 90 332 (anders: A.-G. Meijers).

145 HR 14-3-1961, NJ 62 64 In deze zin ook Noyon-Langemeijer-Remmelink, o.c., aantek. 3 op art. 284 Sr. Dat is anders als de woorden, mondeling of schriftelijk, een telastelegging van een bepaald feit behelzen.

Dan valt de dader onder het regime van art. 284 lid 1 sub 2° Sr: dreigen met smaad of smaadschrift.

geen geweldsdaad (of dreiging daarmee) is. Van een feitelijkheid zal sprake zijn, indien zij als dreigingsmiddel in een concreet geval geschikt is. De rechtspraak stelt daarbij de eis dat de feitelijkheid waarmee iemand gedwongen wordt een 'positieve gedraging' is.¹⁴⁶

Eenzelfde vraagstuk van interpretatie treft men bij de huidige artt. 242 en 246 Sr (verkrachting resp. feitelijke aanranding van de eerbaarheid) aan. Deze delictsomschrijvingen bevatten eveneens als bestanddeel (het iemand dwingen door of dreigen met geweld of een andere) feitelijkheid. Tijdens de behandeling van de wetwijziging van deze zedendelicten, noemde de minister als voorbeeld hiervan 'het afsluiten van een deur van een vertrek of van een verlaten woning'.¹⁴⁷ Ook kan gewezen worden op art. 250ter Sr. Dit verbiedt, kort gezegd, mensenhandel onder meer door '(degene die een ander) door (dreiging met) geweld of een andere feitelijkheid dwingt ...'. De feitelijkheden kunnen in de context van deze bepaling zijn het doen afstaan van een paspoort of het dreigen met de Vreemdelingendienst.¹⁴⁸

De interpretatie van het delictsbestanddeel feitelijkheid in art. 266 Sr kan naar mijn mening niet zonder meer gelijk zijn aan die in de hierboven genoemde delicten. In de eerste plaats niet, omdat in de bepalingen van de artt. 242, 246 en 250ter Sr en van art. 284 lid 1 sub 1° Sr de feitelijkheid in zekere zin geen zelfstandige betekenis heeft, maar gekoppeld is aan een strafbare gedraging.¹⁴⁹ Anders gezegd: in de artt. 242, 246, 250ter én art. 284 lid 1 sub 1° Sr is de strafbare gedraging niet zozeer het plegen van de feitelijkheid op zichzelf. Het is daar één van de middelen waarmee de dader zijn slachtoffer tot het verrichten van bepaalde gedragingen

146 Het is, in de context van het middel tot dwang van art. 284 lid 1 sub 1° Sr, onduidelijk welke gedraging als een positieve gedraging valt te omschrijven en waarin zij zich van een negatieve gedraging onderscheidt. Niet valt in te zien waarom de feitelijkheid waarmee iemand tegen zijn wil tot een bepaalde handeling gedwongen wordt, niet zou kunnen bestaan uit een niet-actieve gedraging. Iets anders is de vraag of het 'dwangmiddel' geschikt is als middel tot het plegen van het delict van art. 284 lid 1 sub 1° Sr. Het causale verband tussen bijvoorbeeld het dreigen met het boycotten van een bedrijf en de afgedwongen gedraging is wellicht moeilijker aan te tonen dan dat tussen de dreiging met een (verzonnen) aanklacht wegens verkrachting en zo'n gedraging. Maar uitgesloten lijkt mij dat geenszins. Daar komt bij dat het (gekunstelde) onderscheid tussen een positieve gedraging en een negatieve gedraging naar mijn mening tot ongerijmdheden kan leiden. Zo kan ik niet goed inzien waarom het dreigen door 'de zaak uit handen te geven als het slachtoffer niet met verdachtes voorstellen accoord gaat' (vgl. Tekst & Commentaar, o.c., aantek. 9 op art. 184 Sr) wel onder de 'feitelijkheid' van art. 284 lid 1 sub 1° Sr valt en dreiging met een (verzonnen) aanklacht wegens verkrachting niet (HR 14-3-1989, NJ 90 332). Een andere reden om de eis ten aanzien van de feitelijkheid van art. 284 lid 1 Sr niet al te strikt op te vatten is het feit dat het dreigen met het doen van mededelingen die niet onder het dreigen met smaad (art. 284 lid 1 sub 2° Sr) valt omdat de mededeling geen bepaald feit bevat, anders niet onder de werking van de feitelijkheid uit sub 1° zou vallen. Dat lijkt mij niet gewenst. Het gevaar voor een te ruime toepassing van art. 284 lid 1 sub 1° Sr lijkt mij afwezig doordat het middel geschikt moet zijn om iemand te dwingen.

147 Tweede Kamer 1988-89, 20 930, MvA, nr. 5, p. 11. Zie hierover uitgebreid: A.J.M. Machielse, De nieuwe zedendelicten, in: DD 22(1992), nr. 7, p. 716 e.v. In de rechtspraak wordt het bestanddeel (dreigen met) geweld ruim uitgelegd. In HR 22-3-1988, NJ 88 785, m.n. Th.W. van Veen, wordt overwogen dat van bedreiging met geweld ex art. 242 Sr ook sprake kan zijn als de dader een dermate dreigende situatie heeft gecreëerd dat de vrees van het slachtoffer voor geweld van de zijde van verdachte gerechtvaardigd is. Met Machielse kan men dan de toevoegende waarde van de term feitelijkheid in artt. 242 en 246 Sr ter discussie stellen (Machielse, zedendelicten ..., o.c., p. 717).

148 Vgl. Tweede Kamer 1988-89, MvT, 21 027, nr. 3, p. 3; vgl. ook HR 19-5-1992, NJ 92 716.

149 Vgl. Machielse, zedendelicten ..., o.c., p. 717.

dwingt. Dit wordt ook uitgedrukt door het vereiste causale verband tussen het dwingen (door een feitelijkheid) en het ondergaan van de in artt. 242 e.v. Sr genoemde handelingen. Bij art. 266 lid 1 Sr ligt dit anders. Het enkele verrichten van de feitelijkheid is, voorzover zij een beledigend karakter heeft, reeds verboden.

Van groter gewicht voor het standpunt dat de feitelijkheid in art. 266 Sr een eigen interpretatie heeft, is het feit dat het bestanddeel in het licht van de strekking van de bepaling gelezen moet worden. Minister Loeff wees daar tijdens de parlementaire behandeling van art. 284 Sr al op.¹⁵⁰ Dat wil zeggen dat in de hier genoemde zedendelicten een ander aspect van de feitelijkheid benadrukt wordt dan in art. 266 lid 1 Sr. Het afsluiten van een deur is in de zin van art. 242 Sr een feitelijkheid; aangewend als dreigingsmiddel kan het een strafbaar feit opleveren, terwijl het moeilijk voorstelbaar is dat deze gedraging eenvoudige belediging kan opleveren. Niet onmiddellijk valt in te zien hoe iemand zo kan worden miskend in zijn waardigheid.

Welke gedraging als een feitelijkheid in de zin van art. 266 lid 1 Sr kan worden gezien is derhalve niet zonder meer te zeggen. Van belang is dat de feitelijkheid geschikt moet zijn om iemand te beledigen.¹⁵¹ Bepaalde krenkende gebaren of krenkende gedragingen zoals het maken van obscene gebaren en het spugen, zijn geschikt om te beledigen en kunnen als belediging door feitelijkheid worden beschouwd.¹⁵²

Soms is deze vorm van eenvoudige belediging gehanteerd als een soort vangnet in gevallen waarin veroordeling wegens (gewelds)delicten niet mogelijk was. Twee voorbeelden illustreren dit. De verdachte die in zijn eentje stenen naar de politie gooide om daardoor de arrestatie van een dronkelap te verhinderen werd wegens eenvoudige belediging door feitelijkheden veroordeeld. Art. 141 Sr was hier niet van toepassing, niet omdat het gooien van stenen naar agenten geen geweldpleging oplevert,¹⁵³ maar omdat aan het bestanddeel met verenigde krachten niet was voldaan. Het opportunitiebeginsel liet het OM vrij om art. 266 Sr telaste te leggen (Rb Amsterdam 6-12-1887, W. 5523). Meer dan een halve eeuw later werd een student uit Delft vrijgesproken van wederrechtelijke vrijheidsberoving (art. 282 Sr). De Rb motiveerde deze vrijspraak met de overweging dat de daders in de gegeven omstandigheden in redelijkheid erop

150 Smidt V, o.c., p. 632.

151 In de volgende paragraaf kom ik hierop terug.

152 Art. 266 lid 1 Sr kent niet het onderscheid dat het oude militaire WvSr maakte tussen enerzijds de belediging door daden of feitelijkheden en anderzijds de belediging door gebaarden. Tot die feitelijkheden behoren ook de gebaren (zie HR 11-3-1986, NJ 87 462). In art. 108 (oud) WvMSr was het beledigen door daden of gebaarden van een meerdere door een mindere strafbaar gesteld; art. 110 (oud) WvMSr verbood een belediging door feitelijkheden. Tijdens de behandeling van die wet stelde de regering dat als feitelijkheden (daden) moesten worden beschouwd (bijvoorbeeld) het 'aanraken van het lichaam van de beledigde of het spugen'. De belediging door daden of feitelijkheden werd onderscheiden van de belediging door 'gebaarden'. Hieronder diende men te verstaan 'een beweging van armen en benen, aangezicht, strekkende om daarmee te kennen te geven wat men wilt, gevoelt, bedoelt', aldus Brunner en Franken in hun handboek over het militaire strafrecht. In concreto werd hierbij door hen genoemd 'het uitsteken van de tong of het trekken van een lange neus' (R.J. Brunner en D.B.A. Franken, Het Wetboek van Militair Strafrecht verklaard, 's-Gravenhage, 1948, p. 250). De enkele klap of stomp werd in het oude militaire strafrecht niet als een feitelijkheid beschouwd, aldus (impliciet) HR 13-10-1987, NJ 88 400.

153 Het gooien van stenen levert onder omstandigheden het delict openlijke geweldpleging op (art. 141 Sr); vgl. Wedzinga, o.c., p. 99.

mochten vertrouwen dat de vrijheidsberoving niet als wederrechtelijk zou worden ervaren: de daders handelden als studenten tegen een lotgenoot. Zij beriepen zich op de in studentencorpora heersende mores. Volgens de Rb 's-Gravenhage ontbeerde de vrijheidsberoving het vereiste opzettelijk wederrechtelijke karakter. De Rb zag in deze gedraging wel eenvoudige belediging door feitelijkheden in de zin van art. 266 Sr (Rb 's-Gravenhage 28-4-1959, NJ 59 520).

11.5.3.3.4 Het beledigend karakter van de feitelijkheid

Zoals aangestipt zijn alleen die gedragingen feitelijkheden in de betekenis van art. 266 lid 1 Sr die als middel tot eenvoudige belediging geschikt zijn. Dit betekent dat de verrichte feitelijkheid een beledigend karakter moet hebben. Ook moet daaruit blijken dat de dader het opzet heeft om de ander te beledigen.

Met betrekking tot het vereiste van het beledigende karakter van de feitelijkheid is van belang dat de gedraging minachting uitdrukt tegen degene tegen wie zij is gericht. Dit wordt fraai geïllustreerd door een uitspraak van het Hof van de Nederlandse Antillen 28-4-1964, NJ 65 270. Aanleiding tot deze (civiele) zaak was een onrechtmatige aanhouding en de daarop volgende (onrechtmatige) bewaring. Het Hof overwoog dat, nu het handelend orgaan wist of had moeten begrijpen dat de gebezigde dwangmiddelen op onrechtmatige wijze waren toegepast, deze vrijheidsberoving jegens eiser *'krenkend en vernederend [was], waardoor deze persoon, ook in de ogen van derden, een morele en sociale diskwalificatie [onderging]*'.¹⁵⁴

Bij deze beledigingswijze blijkt voorts dat de leer van het objectief beledigende karakter, zoals deze is toegepast in het zogeheten Kraai-arrest,¹⁵⁵ bij het oordeel over het beledigend karakter van de gebezigde feitelijkheden niet altijd doorslaggevend is. Het oordeel over het beledigend karakter berust niet altijd alleen op de gepleegde feitelijkheid. De rechtspraak levert (boeiende) voorbeelden op, waarin de feitelijkheid in verbinding met (beledigende) uitlatingen een beledigende feitelijkheid wordt. Van een objectief beledigend karakter van de enkele feitelijkheid is deze gevallen geen sprake. Het beledigende karakter van een feitelijkheid wordt beoordeeld in samenhang met of in de context van de bij de feitelijkheid gebezigde uitlating. Illustratief is een uitspraak van de Rb Amsterdam 3-1-1889, W. 5779. In deze zaak werd geoordeeld dat het voorhouden van een knipmes aan een agent in de rechtmatige uitoefening zijner bediening, met daarbij de toevoeging dat dat mes 'ook voor hun agenten' was, een belediging door feitelijkheden was. In HR 8-4-1935, NJ 35, p. 997, was tenlaste van verdachte bewezen verklaard dat hij 'opzettelijk een automobiel op de openbare weg had doen stilhouden, de bestuurder bij den arm had beetgepakt en gezegd: 'kom jij eens hier, ik wou je zakken wel eens nazoeken, want ik verbeeld me dat ik een halve gulden mis ...'. Nu het bewezenverklaarde geheel van woorden en feitelijkheden oneerlijkheid insinueerde, kon van eenvoudige belediging door woorden en feitelijkheden worden gesproken, aldus de Hoge Raad. Een gebaar als de Hitler-groet, gedaan tijdens een massale vredesdemonstratie onder het uitroepen van 'Okee NSB!, Joden weg ermee! Sieg Heil!', werd door de Hoge Raad (impliciet) als feitelijkheid in de zin van art. 266 Sr gezien (HR 11-3-1986, NJ 87 462).

154 Het eerder aangehaalde vonnis van de Rb 's-Gravenhage is wat dat betreft ook van belang. De Haagse Rb achtte bewezen dat door het plaatsen van een student in een schandblok 's mans eergevoel was gekwetst en diens eer en waardigheid in de ogen van anderen was verminderd (Rb 's-Gravenhage 28-4-1959, NJ 59 520).

155 Zie HR 21-4-1902, W. 7764; zie hiervoor ook paragraaf 11.3.2.2.

Deze rechtspraak sluit een objectieve toets van de feitelijkheid van art. 266 lid 1 Sr niet uit. Beledigend is die handeling, niet zijnde een uitlating, die naar haar verschijningsvorm minachting uitdrukt. Een klassieke maar niet geheel illustratieve uitspraak is in dit verband een vonnis van de Rb Assen 16-11-1938, NJ 40 374: de zich bij een hotel, waarin soldaten waren ingekwartierd, bevindende verdachte had tot twee keer toe het verzoek gekregen van een legerkapitein zich van die plek te verwijderen. Na een derde bevel tot verwijdering werd de verdachte door de kapitein onderhouden, waarbij de verdachte *'een zeer onverschillige houding aannam, olienootjes pelde en de legerkapitein op spottende wijze uitlachte'*. Wegens belediging door feitelijkheden aangedaan, werd de verdachte veroordeeld tot een geldboete van tien gulden. Een veelvoorkomende feitelijkheid die een objectief beledigend karakter heeft is het spugen naar een ambtenaar in de rechtmatige uitoefening van zijn bediening.¹⁵⁶ Ook het maken van obscene gebaren naar iemand is, voorzover er minachting mee wordt uitgedrukt, op zichzelf al beledigend in de zin van art. 266 lid 1 Sr. Of andere feitelijkheden een beledigend karakter hebben, is zoals gezegd niet alleen afhankelijk van de vraag of de feitelijkheid geschikt is om te beledigen, maar ook van de context; niet elke vernederende behandeling brengt (opzettelijke) minachting tot uitdrukking.

De strafbaarstelling van eenvoudige belediging door feitelijkheden is een overblijfsel van het oude, ruime beledigingsbegrip. In het verleden vielen gedragingen als de mishandeling ook onder dit begrip. De wetgever van 1881 heeft op goede gronden het strafrechtelijk verbod van deze beledigingswijze gehandhaafd. Het stelt buiten twijfel dat andere wijzen van strafbaar beledigen dan die door uitlatingen niet uitgesloten zijn.

Een grens tussen de belediging door feitelijkheden en andere verboden gedragingen (bijvoorbeeld de artt. 141, 180, 282, 300 Sr) is niet altijd gemakkelijk te trekken. Het opzet van de verdachte zal vaak de doorslag geven. Maar overlap tussen de eenvoudige belediging door feitelijkheden en een andere strafbaarstelling is in het concrete geval zeker niet uitgesloten. In dat geval zijn, zo oordeelde reeds de Commissie De Wal,¹⁵⁷ de samenloopbepalingen (art. 55 e.v. Sr) van toepassing. Wel dient, naar het mij toelijkt, gewaakt te worden tegen een al te ongebreidelde toepassing van deze strafbaarstelling. Een vervolging van bijvoorbeeld eenvoudige mishandeling of van openlijke geweldpleging die wegens bewijsperikelen geen kans van slagen heeft, dient niet om die reden op de eenvoudige belediging door feitelijkheden toegespitst te worden. Het delict is als vangnet niet geschikt. Belediging is namelijk een delict dat niet ziet op de strafbaarstelling van de schending van iemands lichamelijke integriteit. Dat betekent dat de fysieke gedraging waarbij een ander opzettelijk letsel toegebracht wordt, niet zonder meer te vereenzelvigen is met een morele krenking die door middel van fysieke gedragingen plaatsvindt. Toch meen ik dat de specifieke eisen die aan een veroordeling wegens deze wijze van belediging gesteld worden, de kansen op onjuist gebruik ervan verminderen. Niet alleen moet de verrichte feitelijkheid geschikt zijn om te beledigen, maar de dader moet ook het opzet daarop hebben gehad.

De feitelijkheid als beledigingswijze is terecht in art. 266 Sr gehandhaafd. Opmerkelijk is dat art. 137c Sr deze beledigingswijze niet kent. Dat heeft in de praktijk tot onbevredigende uitspraken geleid. In HR 11-3-1986, NJ 87 462, m.n. G. Mulder, had het Hof 's-Gravenhage een Hitler-groet gekwalificeerd als belediging door afbeeldingen in de zin van art. 137c Sr. De

156 Vgl. bijvoorbeeld HR 11-1-1994, NJ 94 278.

157 Zie Notulen IV, o.c., p. 186.

Hoge Raad kon zich met dit oordeel niet verenigen. Hij overwoog dat het begrip afbeelding niet zo ruim mocht worden opgevat. Dit viel volgens ons hoogste rechtscollege af te leiden uit art. 266 Sr, waarin naast de belediging door geschrift of afbeelding - aan welke woorden in art. 137c Sr dezelfde betekenis toekomt als in art. 266 Sr - melding wordt gemaakt van (belediging door) feitelijkheden, 'onder welke term gebaren zijn te brengen'. Naar de huidige stand van zaken had de verdachte derhalve - na een ingediende klacht - wellicht vervolgd en veroordeeld kunnen worden wegens eenvoudige belediging door feitelijkheden begaan. De afbeelding waarmee het delict van art. 137c Sr kan worden gepleegd, omvat echter niet de feitelijkheid.

Men kan zich afvragen of het niet strafbaarstellen van belediging door feitelijkheden in art. 137c Sr terecht is. Strafbaar is de belediging, iemand aangedaan op grond van bepaalde groepskenmerken. Dat kan heel goed door middel van een gebaar. Het klassieke voorbeeld is het brengen van de Hitlergroet aan een Joods persoon die na afloop van een religieuze bijeenkomst de synagoge verlaat. De beledigende bedoeling is in die context evident. Het slachtoffer zou de dader kunnen laten vervolgen wegens eenvoudige belediging door feitelijkheden en een klacht kunnen indienen. Verdedigbaar is echter de stelling dat in een dergelijk geval de aangedane belediging strafwaardiger is dan bij een vervolging op basis van alleen art. 266 Sr naar voren komt. Zij treft immers niet alleen het individuele slachtoffer, maar ook een groep mensen die wegens hun ras of godsdienst beledigd wordt. Ik meen dan ook dat de wijzen waarmee het delict van art. 137c Sr gepleegd kan worden, aangevuld moeten worden met het gebaar.

11.5.4 Toezenden of aanbieden

De derde wijze waarop het delict eenvoudige belediging gepleegd kan worden is door het *toezenden* of het *aanbieden* van een geschrift of afbeelding. In deze paragraaf bespreek ik deze bestanddelen. Voor de weergave van de parlementaire discussie over deze bestanddelen zij verwezen naar hoofdstuk 4.2.4.

Voor het toezenden en het aanbieden is voldoende dat het geschrift of de afbeelding het slachtoffer heeft bereikt; niet per se vereist is dat de dader de geschriften rechtstreeks aan het slachtoffer aangeboden of toegezonden heeft.¹⁵⁸ Illustratief is HR 22-12-1992, nr. 92.210 (ongepubl.). Ten laste van verdachte was bewezen verklaard 1) medeplegen van opzettelijke belediging door een aan het College van B&W en de gemeenteraad der gemeente Haaren (N.Br.) en de gemeente Haaren *aangeboden* geschrift en 2) het medeplegen van opzettelijke belediging door een *toegezonden* geschrift.¹⁵⁹ Het eerste bewezenverklarde feit behelsde brieven, 'aange-

158 In HMG 10-5-1889, TvS VI, p. 478, nr. 7, werd de veroordeling wegens eenvoudige belediging aangedaan diens tegenwoordigheid in stand gelaten. De verdachte had in een brief, geadresseerd aan X, diens echtgenote van echtbreuk beschuldigd; deze brief had hij onder de deur van de echtelijke woning geschoven. Nu deze wijze van bezorging strekte om de brief in handen en ter kennis van beide echtgenoten te brengen, kon worden gesproken van een aanbieden van het geschrift aan het slachtoffer van de beschuldiging, aldus het HMG. Mogelijk oordeelde de militaire rechter dat de echtgenoot van de over-spelige vrouw eigenlijk de beledigde persoon was. Dit was echter niet telastegelegd.

159 In de bewezenverklaring ad 1 was het bestanddeel aangeboden geschrift weggevallen. De Hoge Raad redde deze bewezenverklaring door een kennelijke misslag aan te nemen. Hiertoe overwoog de Hoge Raad dat het Hof 's-Hertogenbosch uit een tot de bewezenverklaring gebezigd proces-verbaal, luidend dat een persoon in het gemeentehuis bij de balie van de afdeling Algemene Zaken een viertal schrijvens,

boden' aan College, Raad en gemeente, die waren overhandigd aan de balie van de afdeling Algemene Zaken van het gemeentehuis. Het in de tweede bewezenverklaring genoemde geschrift betrof over meerdere adressen verspreide brieven, die beledigende uitlatingen bevatten. Deze kwamen via derden terecht bij de slachtoffers. Het is de vraag of deze uitleg van deze beledigingswijze strookt met de bedoeling van de wetgever. Ik roep in herinnering dat het O.R.O. sprak van belediging door 'een *tot hem gerigt* geschrift'. Hiermee werd, gelet op de redactie van het ontwerp, de beledigde bedoeld. Niet onaannemelijk is dat de wetgever inderdaad bedoelde een *aan het slachtoffer* toegezonden of aangeboden geschrift.¹⁶⁰ De ontwerpwetgever bracht deze vorm namelijk onder één noemer met de andere niet-openbare beledigingsvorm (belediging aangedaan in de tegenwoordigheid van de beledigde). Hoewel de huidige wettekst zulks niet uitsluit, meen ik met Noyon-Langemeijer-Remmeling dat de (enkele) bedoeling van de dader dat het geschrift of de afbeelding via derden bij het slachtoffer terecht zal komen, niet voldoende is om het aanbieden of toezenden van een geschrift in de zin van art. 266 Sr aan te nemen.¹⁶¹ In mijn opvatting had de zaak die leidde tot HR 22-12-1992, nr. 92.210 (ongepubl.) niet tot een veroordeling kunnen leiden, nu het bestanddeel in het openbaar ontbrak in de de telastelegging.¹⁶²

Een leemte zou wellicht ontstaan als deze vorm niet in het openbaar geacht wordt te zijn gedaan. Straffeloos zou die (eenvoudige) belediging zijn, die niet vertrouwelijk is gedaan, niet toegezonden is aan het slachtoffer, wel echter aan een derde.¹⁶³ De ruime interpretatie door de Hoge Raad van het bestanddeel toezenden of aanbieden vult deze leemte in, hoewel getwijfeld kan worden of de wetgever deze uitleg voor ogen heeft gehad. Wellicht dat in HR 22-12-1992 het feit dat kennisname van de betwiste geschriften gelet op de vastgestelde wijze van verspreiding zo voor de hand lag, een rol speelde bij het aannemen van toezenden of aanbieden aan het slachtoffer.¹⁶⁴

Een aparte vraag is in hoeverre het gebruik van een modern medium, zoals de e-mail of de zogeheten nieuwsgroep onder het toezenden of aanbieden (van een geschrift) valt.¹⁶⁵ Ik meen

kennelijk door verdachte opgesteld, overhandigde, af had kunnen leiden dat het geschrift aan het College van B&W en aan de gemeenteraad was aangeboden.

160 De door de Kamer onweersproken en aanvaarde wijziging van de O.R.O.-bepaling in de huidige redactie beoogde geen inhoudelijke verandering aan te brengen (vgl. Smidt II, o.c., p. 413).

161 Vgl. Noyon-Langemeijer-Remmeling, o.c., aantek. 4 op art. 266 Sr; A.-G. Wijnveldt in zijn conclusie voorafgaande aan HR 22-6-1942, NJ 42 647, was van mening dat deze eis te streng is. Zijns inziens behoorde het van de omstandigheden af te hangen, hoe het toezenden of aanbieden moet worden opgevat. De redactie van art. 266 Sr zou hiertoe alle ruimte geven, aldus de A.-G.

162 A.-G. Meijers concludeerde voorafgaande aan HR 22-12-1992 ter zake van dat bewezenverklaarde feit tot ontslag van rechtsvervolging, nu uit de gebezigde bewijsmiddelen niet kon volgen dat het geschrift aan genoemde slachtoffers was toegezonden of aangeboden. Het bewezenverklaarde leverde zijns inziens geen strafbaar feit op, nu (ook) het bestanddeel in het openbaar ontbrak.

163 Vgl. de in hoofdstuk 4.2.2 gememoreerde strafbaarstelling van 'kruipende laster'.

164 Uit de gebezigde bewijsmiddelen in de Haarens zaak bleek dat de (vrijgesproken) medepleger de brieven bewust 'rondom gemeenteraadsliden' had verspreid, waardoor de verdachte de kans had aanvaard dat de brieven daadwerkelijk de slachtoffers onder ogen zouden komen. Vgl. Rb Utrecht 4-7-1939, NJ 40 1114: toezending van een brief in de zin van art. 266 Sr heeft ook plaats als deze wordt gestuurd aan de echtgenoot van de beledigde en daartoe bij de echtelijke woning wordt bezorgd, zodat de inhoud van de brief naar alle waarschijnlijkheid onder ogen van het slachtoffer komt.

165 Zie hoofdstuk 7.4.3.2 voor de vraag of de elektronische post een 'geschrift' is.

dat de verzending per e-mail niet tot interpretatieproblemen behoeft te leiden. De verzending van een belediging per e-mail kan namelijk als een 'toezenden' worden gezien. Centraal staat namelijk de 'overgang van afzender naar geadresseerde' centraal.¹⁶⁶ In die zin is die overgang te vergelijken met de toezending van schriftelijk materiaal.

Verzending van de belediging langs de weg van de nieuwsgroep is niet zonder meer onder het aanbieden in de betekenis van art. 266 Sr te scharen. Een uitlating in een nieuwsgroep gedaan is namelijk niet per se aan het slachtoffer gericht.¹⁶⁷ De ruime uitleg die de Hoge Raad aan het bestanddeel toezenden of aanbieden in het hierboven aangehaalde HR 22-12-1992, nr. 92.210 (ongepubl.) geeft, leidt echter tot de vaststelling dat deze wijze van openbaarmaking al snel onder het regime van het bestanddeel valt. Straffeloos zal de eenvoudige belediging langs de weg van de nieuwsgroep gedaan zelden zijn: zij is dan meestal in het openbaar gedaan.

11.6 ~~Regelgeving~~ Regeling: excursie: aan eenvoudige belediging verwante bepalingen in lagere

Door diverse lagere regelgevers zijn bepalingen in het leven geroepen waarin, in het kader van de handhaving van de (openbare) orde, het doen van (grievende) uitlatingen aan banden wordt gelegd. Gedacht kan worden aan gemeentelijke verordeningen (APV's), aan regelingen zoals het Reglement van Orde der Eerste en Tweede Kamer, aan tuchtregelingen van advocaten en andere professies en tenslotte ook aan de Huishoudelijke reglementen van penitentiaire inrichtingen.¹⁶⁸

In deze paragraaf beperk ik mij tot een beknopte inventaris van de relevante bepalingen uit het Reglement van Orde van de Tweede Kamer en een bespreking van de regelgeving op het niveau van de APV. Eerstgenoemd Reglement wordt hier genoemd omdat het relatief onbekend is. De bespreking van de plaatselijke regelgeving wordt gerechtvaardigd doordat de APV algemeen verbindende werking heeft.

Kamerleden die tijdens beraadslagingen beledigende uitdrukkingen bezigen, genieten strafrechtelijke immunitet.¹⁶⁹ Dit wil niet zeggen dat de afgevaardigden alles kunnen zeggen. Art. 65 lid 2 van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer bepaalt, dat indien een lid van de Tweede Kamer tijdens de openbare vergaderingen beledigende uitdrukkingen gebruikt, hij door de Voorzitter 'wordt vermaand en in de gelegenheid gesteld de woorden (...) terug te nemen'. Als echter de betrokkene ondanks de vermaning doorgaat met het bezigen van de beledigende uitdrukkingen, kan de Voorzitter hem het woord ontnemen (art. 66 lid 1 Regl. Orde 2e Kamer). Art. 67 Regl. Orde bepaalt tenslotte dat de Voorzitter het betrokken Kamerlid kan uitsluiten

166 Vgl. HR 28-6-1977, DD 77.242.

167 Zie ook De Roos et al., o.c., p. 184.

168 Aan de in veel Huishoudelijke reglementen van penitentiaire inrichtingen voorkomende bepalingen met betrekking tot belediging (van bijvoorbeeld gevangenispersoneel), die overigens in het kader van de handhaving van de rust en orde van de inrichting worden bezien, besteed ik in dit kader evenmin aandacht. Weliswaar kunnen aan dergelijke gedragingen 'sancties' - variërende van het niet uitreiken van poststukken met beledigende inhoud (PI 1982, nr. 65) tot het verbod van invoer van affiches met 'lastertelijke teksten' (PI 1989, nr. 56) - verbonden zijn, de bepalingen missen ten enenmale algemeen verbindende kracht.

169 Zie over de immunitet van gemeenteraadsleden: Th.A. de Roos, Juridische (on)mogelijkheden bij het optreden tegenover gemeenteraadsleden van de CD en de CP, in: *Recht en Kritiek* 16 (1990) 3, p. 228 e.v.

van de vergadering; bovendien kan de Voorzitter gelasten dat de gebezigde uitdrukkingen niet worden opgenomen in de Handelingen van de 2e Kamer (art. 68 Regl. Orde 2e Kamer).¹⁷⁰ Wat werd zoal geschrapd? Woorden als 'luguber', of 'gierig' en 'smerig' waren tot diep in de zestiger jaren niet toegelaten door de Voorzitter. Een Kamerlid voor de PSP, Wiebenga, heeft ooit gezegd dat de BVD zich zou inlaten met 'gore praktijken'. Deze uitlating werd geschrapd. De kwalificatie van Soekarno als 'oorlogsmisdadiger' door het ARP-kamerlid Gerbrandy ging (in 1958) de Voorzitter eveneens te ver. Deze maakte Gerbrandy erop attent dat hij het staatshoofd van een bevriende mogendheid aan het beledigen was. Derhalve werd de uitdrukking niet toegelaten. Gerbrandy riposteerde: *'dan neem ik deze opmerking over uw vriend terug, mijnheer de Voorzitter'*. De voorzitter: *'Mijn vriend? Hij is het hoofd van een bevriende staat en dus ook úw vriend, als u uzelf tenminste een nationaal figuur acht'*.

In recente tijden is door de Kamervoorzitter minder snel ingegrepen. Toen echter een lid van de PvdA tegenover een VVD-kamerlid opmerkte dat het *'hem niet kon verdommen wat de inhoud van de motie is'*, greep de voorzitter in, ondanks het feit dat van een belediging niet gesproken kon worden. Maar de kwalificatie van het (toenmalige) CD-kamerlid Janmaat als 'racist' door een afgevaardigde van Groen Links werd, ondanks protesten van de zijde van Janmaat, door de voorzitter niet ontoelaatbaar geacht.¹⁷¹

Relevanter voor strafbare belediging zijn de plaatselijke bepalingen, waarin het uitjouwen, het uitschelden, het narroepen en het (op andere wijze) overlast aandoen wordt verboden. Vele gemeenten hebben in hun APV het verbod op deze of soortgelijke wijze geredigeerd:

'Het is verboden in het openbaar:

- a. *iemand uit te jouwen, na te schreeuwen, met aanstoot gevende taal lastig te vallen, al dan niet met een voorwerp hinderlijk aan te raken, dan wel op andere wijze overlast aan te*
- b. *te vechten'*.¹⁷²

In twee tamelijk recente zaken is van deze bepaling het onder sub a° bepaalde aan de orde geweest. In HR 10-11-1992, NJ 93 197, m.n. A.C. 't Hart, was aan verdachte telastegelegd dat hij in de gemeente 's-Hertogenbosch in het openbaar een hem bekeurende parkeercontroleur 'op enigerlei wijze overlast had aangedaan door (hem) toe te voegen 'dan duw die teringbon er maar onder, vuile kankerzak''. De Rb ontsloeg de verdachte van rechtsvervolging. Zij beriep zich hierbij op art. 7 GW, dat bepaalt dat voor het openbaren van gedachten of gevoelens niemand voorafgaand verloop nodig heeft wegens de inhoud ervan, behoudens ieders verantwoordelijkheid voor de wet. Op grond hiervan concludeerde de Rb dat slechts de wet in formele zin

170 In de artt. 102-107 Reglement van Orde Eerste Kamer wordt nagenoeg hetzelfde bepaald.

171 Alle uit de Handelingen geschrapte passages bevinden zich in het zogenaamde 'lijkenregister': een apart dossier dat opgeslagen ligt bij de griffie van de Tweede Kamer (Volkskrant 15-6-1993).

172 Deze tekst is geciteerd uit: H.K. ter Brake, Het strafrecht van de gemeente (diss. Amsterdam), Arnhem, 1986, p. 570. Andere gemeenten kennen in hun APV soortgelijke bepalingen. Zo luidt die van de gemeente Groningen: *'Het is verboden op of aan een weg: 1) te schreeuwen, te tieren of op andere wijze voor de omgeving hinderlijke geluiden te verwekken; b) belletje te trekken; c) een ander door najouwen te hinderen'*. Sommige bepalingen uit de APV bepaalden tot voor kort in een tweede lid dat het verbod van het eerste lid niet geldt in de gevallen waarin de artt. 117, 118, 119, 137a, 137b, 137c, 137d, 147, 424, 424bis, 429 of 451 Sr van toepassing is. De verwijzing naar de artt. 117, 137a-b en art. 451 Sr is overbodig, daar deze bepalingen uit het WvSr zijn geschrapd. Art. 266 Sr wordt niet genoemd als geval waarin de lokale bepaling buiten toepassing wordt verklaard.

hierop beperkingen kan aanbrengen. Op grond hiervan werd de betreffende bepaling onverbindend geacht. Het OM stelde cassatieberoep in. In zijn middel voerde de OvJ aan dat deze uitspraak 'in strijd (...) is met de constante jurisprudentie van de Hoge Raad op dit stuk'. Uit de jurisprudentie zou volgens de OvJ blijken dat volgens de HR de gemeentelijke regelgever 'wel degelijk' beperkingen op het recht van vrije meningsuiting mag aanbrengen, namelijk voorzover dit geschiedt in het belang van de huishouding van de gemeente, i.c. de openbare orde. Hij mag daarbij alleen niet zover gaan, dat het gebruik van een bepaald middel van bekendmaking in het algemeen zou worden verboden danwel van voorafgaand verlof afhankelijk zou worden gemaakt, aldus het cassatiemiddel. Nu in de visie van de steller van het middel de betreffende bepaling geen algemeen verbod inhield om een mening te verkondigen, was de Rb zijns inziens ten onrechte tot de betwiste uitspraak gekomen.¹⁷³

De Hoge Raad verwierp het cassatieberoep echter. Volgens hem had de Rb het bewezenverklaarde 'terecht en op goede gronden' niet strafbaar geoordeeld. De Hoge Raad overwoog dat door de steller

'Werd miskend dat, wat er zij van de beperkingen die de gemeentelijke wetgever kan voorschrijven die niet de inhoud van de in art. 7 GW bedoelde gedachten of gevoelens betreffen, op het recht in vrijheid de inhoud van te openbaren gedachten of gevoelens te bepalen alleen bij wet in formele zin beperkingen mogen worden aangebracht'.

Een gelijkkluidende overweging volgde in HR 9-2-1993, NJ 93 646. Hierin was bewezen verklaard dat verdachte in de gemeente Eindhoven 'in het openbaar een persoon heeft uitgejouwd, immers heeft hij, verdachte, een persoon toen daar de woorden 'lelijke rotkop'' toegevoegd'. Ook hier had de Rb met een beroep op art. 7 GW geoordeeld dat de betreffende APV-bepaling onverbindend was. De Rb overwoog, dat dit grondrecht '*in beginsel elke openbaarmaking van een - meer of minder weloverwogen - gedachte of gevoelens, ongeacht de situatie of de motieven van degene die zich uit, [beschermt]*'.¹⁷⁴ Zoals gezegd verwierp de Hoge Raad ook in dit geval het cassatieberoep.¹⁷⁵

De conclusie kan derhalve kort zijn: het uitjouwen, het naschreeuwen en het overlast aandoen (voorzover dat plaatsvindt door middel van roepen etc.) drukken naar 's Hogen Raads kennelijke opvatting een mening of een gevoelens uit en vallen daardoor onder de bescherming

173 De steller van het middel doelt hier op de zogenaamde plakverboden-jurisprudentie van de Hoge Raad: gemeentelijke verordeningen die het plakken wenselijk tegen te gaan, verbieden het wederrechtelijk plakken. Beroep op onverbindendheid dier bepalingen treffen meestal geen doel, voorzover de beperking niet meer dan de verspreiding zelf betreft; vgl. hierover R.E. de Winter, *De heersende leer; honderd jaar verspreidingsjurisprudentie 1892-1992* (Diss. Limburg), 's-Gravenhage, 1992.

174 Met deze formulering werd door de Kroon het raadsbesluit van de Gemeente Ermelo vernietigd. De betreffende APV verbood destijds 'in het openbaar de naam van God vloekende te gebruiken, behoudens indien het Wetboek van Strafrecht van toepassing is, danwel ruwe of onzedelijke taal te gebruiken'. De Kroon overwoog in zijn besluit dat: '*het vloekende gebruiken van de naam van God of het gebruik van ruwe of onzedelijke taal is - daargelaten uiteraard de waarde van dergelijke uitingen - in beginsel ook als openbaarmaking van een gedachte of gevoelens aan te merken*' (KB 5 juni 1986, S. 337); zie over de zgn. vloekverboden: J.Th. Begheyn, *De Veluwe vloekverboden*, in: RM Themis 1988, p. 467 e.v.

175 Blijkens oudere rechtspraak werden dergelijke bepalingen niet in strijd met hogere regelgeving geoordeeld (vgl. HR 16-4-1928, NJ 28, p. 920; HR 26-2-1956, NJ 57 253).

van art. 7 GW. Lagere regelgeving die deze gedragingen verbiedt, is in zoverre onverbindend.¹⁷⁶

In zijn conclusie voorafgaande aan HR 9-2-1993, NJ 93 646, kwam A.-G. Leijten tot een ander oordeel dan de Hoge Raad. Hij legde de term 'uitjouwen' restrictief uit. Zijns inziens betekende 'uitjouwen' het iemand '*door woorden lastig vallen, voorzover die woorden het karakter hebben van kreten*'. Het is, aldus de A.-G., geen belediging in de zin van art. 266 Sr. Ook nam Leijten aan dat de betreffende bepaling een andere strekking heeft, nu deze is geplaatst in het kader van de handhaving van de openbare orde. Een lagere bepaling die niet een algemeen strafbaar feit regelt, hetgeen hier het geval was, is derhalve verbindend, zo luidde de conclusie van Leijten.¹⁷⁷ Hij trok hier de gevolgtrekking uit dat art. 64 APV zou passen in het kader van aan de gemeente toegestane *aanvullende* regelgeving met betrekking tot de bescherming van de openbare orde.

De A.-G. concludeerde echter op andere gronden tot vernietiging van het vonnis van de Rb. Volgens hem had de door verdachte gebezigde uitlating meer een beledigend karakter in de zin van art. 266 Sr dan een uitjouwend karakter. Zijns inziens had dit verschil tot consequenties leiden: nu de telastelegging luidde, voorzover hier van belang, dat verdachte 'in het openbaar een persoon heeft uitgejouwd, *immers*, heeft hij verdachte (...) de woorden 'lelijke rotkop' toegevoegd ...' (curs.: FJ), diende de telastelegging zijns inziens nietig te worden verklaard wegens innerlijke tegenstrijdigheid.¹⁷⁸

Leijten onderscheidt strafbare (eenvoudige) belediging van uitjouwen. Met woorden wordt beledigd, met kreten uitgejouwd, zo paraphraseer ik de A.-G. Als ik Leijten goed begrijp, ziet hij in laatstgenoemde gedraging, doordat het iemand lastig vallen wordt benadrukt, een aantasting van de openbare orde. Het feit dat de onderhavige APV-bepaling is vermeld in het hoofdstuk Openbare orde en veiligheid ondersteunt zijn opvatting.¹⁷⁹

Met Leijten kan inderdaad vastgesteld worden dat de gemeentelijke regelgever bij deze bepaling het accent op de handhaving van de openbare orde heeft willen leggen. Gewezen kan

176 Zie hierover: De Winter, o.c., p. 251 e.v.; in de model-APV van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten komt een dergelijke bepaling (dan ook) niet voor. Ter Brake concludeert tot onverbindendheid van dergelijke bepalingen wegens strijd met, kort gezegd, het *lex certa*-gebod (art. 1 lid 1 Sr): '*door deze open formuleringen wordt de normstellende taak van de wetgever in feite afgewenteld op de opsporingsambtenaren, die van geval tot geval naar eigen inzicht zullen hebben te beslissen of er al dan niet sprake is van normovertreding. Dit wekt willekeur in de hand en is niet bevorderlijk voor de rechtszekerheid. Concretere formuleringen zijn derhalve wenselijk*' (o.c., p. 572-573). Ik deel zijn conclusie niet. Veel (straf) bepalingen zijn noodzakelijkerwijze ruim geredigeerd; met name de beledigingsbepalingen uit de commune strafwet zijn door de wetgever niet dichtgetimmerd. De nadere inhoud is in de loop der tijden in de - kenbare - jurisprudentie geconcretiseerd, een praktijk die wordt ondersteund door het EHRM (vgl. EHRM 26-4-1979, NJ 80 146, Sunday Times). Van lagere bepalingen als de onderhavige kan wat betreft de concretisering hetzelfde worden gezegd.

177 Vgl. HR 15-1-1985, NJ 85 469, m.n. Th.W. van Veen: in deze zaak werd art. 72 APV-Geleen buiten toepassing verklaard, omdat het gepleegde feit tevens onder art. 431 Sr viel. Van onverbindendheid was evenwel geen sprake.

178 Vgl. HR 24-10-1989, NJ 90 276.

179 Vgl. het in HR 15-1-1985, NJ 85 469, aangehaalde art. 72 APV-Geleen, dat verbiedt het op een weg te vechten, hinderlijk te stoeien, te schreeuwen, te tieren, luidruchtig te zingen of nodeloos op hinderlijke wijze rumoer of geraas te maken, behoudens toepassing van de artt. 141, 306 en 431 Sr. Een dergelijk geredigeerde APV bepaling kan niet als strijdig met art. 7 GW worden gezien. Zij bevat immers geen verbod van het op de genoemde wijze verkondigen van gedachten of gevoelens, daar zij niet het iemand uitjouwen etc. verbiedt.

worden op het feit dat de gedraging in de betreffende bepaling luidt het 'iemand uitjouwen, naschreeuwen (...) dan wel *op andere wijze* overlast aan (...) doen'. Uitjouwen in de betekenis van de APV is, in de visie van Leijten, iets anders dan beledigen.¹⁸⁰ Het is een in het openbaar - wellicht gedurende zekere tijd - lastig vallen door het bezigen van uitlatingen in een bepaalde, tot hinder leidende vorm, waardoor de openbare orde of veiligheid wordt aangetast of bedreigd. Zij behoeven niet per se minachting van de aangesprokene uit te drukken. Een dergelijke uitlating kán tevens een belediging in de zin van art. 266 Sr opleveren. De bestanddelen van dit commune delict zijn echter niet reeds vervuld door het enkele 'uitjouwen'.¹⁸¹

Ik meen dat de Hoge Raad in de bovenvermelde arresten de bepalingen uit de APV's terecht onverbindend heeft verklaard, voorzover zij het iemand uitjouwen, naschreeuwen etc. verbieden. Niet in te zien valt namelijk dat degene die iemand uitjouwt of door schelden lastig valt, geen gedachten of gevoelens uitdrukt. Beperkingen daarop zijn slechts dan toelaatbaar indien die uitgedrukte gedachten en gevoelens minachting (of de aanranding van iemands goede naam) impliceren. Zij zijn in dat geval beledigend en de dader kan op grond van art. 266 Sr (of art. 261 Sr) vervolgd worden. Het onderscheid dat A.-G. Leijten maakt tussen enerzijds uitjouwen en anderzijds (eenvoudige) belediging acht ik in het licht van art. 266 lid 1 Sr enigszins gekunsteld. Dat de gedachten en gevoelens in begrijpelijke woorden uitgedrukt moeten worden, is een eis die de wet niet stelt. Eerder is door mij betoogd dat uit de wetsgeschiedenis en de rechtspraak niet af te leiden valt dat de mondelinge eenvoudige belediging beperkt wordt tot het uiten van beledigende woorden.¹⁸² Ook kreten vallen onder de mondelinge belediging.

In het licht van bovenstaande arresten doet een andere uitspraak over deze materie verrassend aan. Weliswaar stond in HR 2-4-1985, NJ 85 796 geen bepaling uit een APV centraal, maar art. 4 lid 3 sub d° van het Algemeen Reglement Vervoer.¹⁸³ De inhoud van deze bepaling is echter vergelijkbaar: 'Het is verboden (...) op enig gedeelte van de stations of in de treinen te vechten, handtastelijkheden te plegen, vuurwerk af te steken, *anderen uit te schelden* of lastig te vallen dan wel zich op andere wijze onbehoorlijk te gedragen'.

Tenlaste van verdachte bewezen verklaard, voor zover hier van belang, dat 'zij in de restauratie (...) van het (...) Centraal Station Rotterdam zich onbehoorlijk heeft gedragen door (...) haar geschoeide voeten op een aldaar staande stoel te leggen en vervolgens een agent en een aspirant-agent bij de spoorwegpolitie op luide toon uit te schelden en daarbij o.m. de woorden "Gorilla's, klootzakken, hufters en staatspooiers" te bezigen'. De bewezenverklaring werd gekwalificeerd als overtreding van bovenvermeld art. 4 lid 3, sub d.

De veroordeling werd door de Hoge Raad in stand gelaten. Vernietiging van het vonnis had naar mijn mening tot de mogelijkheden behoord.¹⁸⁴ De Hoge Raad had in dit geval buiten

180 Er is, met andere woorden, sprake van een nevenschikking van verboden gedragingen in de redactie van de betreffende APV. Dit lijkt tevens het geval te zijn in de hierboven geciteerde uitspraak HR 10-11-1992 NJ 93 197: telaste van verdachte werd bewezenverklaard dat 'hij (...) *op enigerlei wijze overlast* heeft aangedaan door (...) de woorden toe te voegen (...) (curs.: FJ). De bepaling waarop de telastelegging was gegrond bevat immers ook het iemand uitjouwen, naschreeuwen etc.

181 Vgl. HR 20-10-1992, NJ 93 155.

182 Zie paragraaf 11.5.2.4.

183 Besluit ex art. 27 Spoorwegwet van 20 december 1966, S. 556.

184 In het cassatiemiddel werd namens verdachte aangevoerd dat het bestanddeel onbehoorlijk gedrag te vaag was en dat daarom de strafbaarstelling in strijd met art. 1 Sr en art. 7 EVRM was. De Hoge Raad verwierp het beroep. Hij overwoog dat de bepaling met daarin het vage bestanddeel onbehoorlijk (ged-

de middelen om ambtshalve kunnen casseren en art. 4 ARV buiten toepassing kunnen verklaren op soortgelijke gronden als in de hiervoor genoemde APV-zaken. De door verdachte gebezigde scheldwoorden drukten immers bij uitstek 'meningen en gevoelens' over de aangesprokene uit.¹⁸⁵ Wellicht kan de verklaring voor het achterwege blijven van cassatie worden gevonden in het feit dat - anders dan in het boven aangehaalde HR 9-2-1993, NJ 93 646, waar slechts het 'uitjouwen' was telastegelegd - hier blijkt de bewezenverklaring van meerdere 'onbehoorlijke gedragingen' sprake was: het op een stoel leggen van de voeten en het uitschelden. Een keuze behoefde niet gemaakt te worden.

rag) niet onverenigbaar was met de artt. 1 Sr en 7 EVRM: daarbij is van belang dat evenbedoelde norm in zoverre is geconcretiseerd dat het gaat om gedrag op de stations en in de treinen, en dat het voorts betreft een norm die, in de bewoordingen van EHRM 26-4-1979, NJ 80 146 (Sunday Times), is *'inevitably couched in terms which ... are vague and whose interpretation and application are questions of practice'*.

185 Het had mijns inziens voor de hand gelegen de verdachte voor overtreding van art. 266 j° 267 sub 2° Sr te vervolgen.